

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK İLE SALDIRGANLIK
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

HACER YELCİ

**EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER PROGRAMI**

**DOÇ. DR. SERHAT ARMAĞAN KÖSEOĞLU
TEZ DANIŞMANI**

İSTANBUL-2018

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK İLE SALDIRGANLIK
İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

HACER YELCİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EĞİTİM PSİKOLOJİK HİZMETLER PROGRAMI

**DOÇ. DR. SERHAT ARMAĞAN KÖSEOĞLU
TEZ DANIŞMANI**

İSTANBUL-2018

3101140025 öğrenci numaralı Hacer Yelci tarafından hazırlanan bu çalışma 13/04/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler programında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

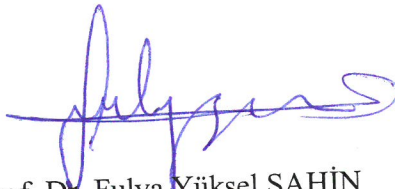
Tez Jürisi

Doç. Dr. Serhat Armağan KÖSEOĞLU
(Danışman)
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Çare Sertelin MERCAN
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi
Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Kılıçaslan ÇELİKKOL
İstanbul Üniversitesi
Hasan Ali Yücel Eğitim

Prof. Dr. Fulya Yüksel ŞAHİN
Yıldız Teknik Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

ÖNSÖZ

Okullarda en önemli sorunlarından biri olan siber zorbalık ile saldırganlık kavramları gün geçtikçe etkilerini artırarak ve ortaokul öğrencilerinde etkili olmakta ve kötü sonuçlara sebep olmaktadır. Öğrencilerin gerçek hayattaki saldırgan davranışları internet ortamında da devam etmektedir. Bu araştırmada siber zorbalık ile saldırganlık ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Öncelikle her zaman sahip olduğu bilgi ve deneyimleri ile beni ve çalışmamı destekleyen, her kapısını çalışımda bana hoşgörüsü ile yaklaşan, iletişime her daim açık tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Serhat Armağan KÖSEOĞLU hocama en içten teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin istatistik konusunda benim için yardımlarını esirgemeyen Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yasemin DERELİOĞLU hocama teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitim sürecinde kıymetli bilgi ve deneyimlerini paylaşan Sayın Prof. Dr. İrfan ERDOĞAN başta olmak üzere tüm bölüm hocalarıma teşekkür ederim. Tezimin ifade ve anlatım kısımlarında bana büyük yardımı olan Sevgi Ergin'e teşekkür ederim. Tezimin zorlandığım bölümlerinde yardıma koşan kardeşim Melike BÜYÜKER'in yardımlarını unutamam.

Bizzat yanımda olmasa da her daim duygu ve düşünceleri ile yanımda olduklarını hissettiren ve beni destekleyen sevgili annem ve babama minnettarım. Zorlu olan tez sürecimde yanımda olan, benimle birlikte tez sürecinin tüm zorluklarını göğüsleyen, yeri geldiğinde büyük fedakarlıklar gösterip benimle birlikte çalışan, önümdeki engelleri teker teker kaldıran sevgili eşim Mehmet Fatih YELCİ iyi ki varsın. İyi ki sizleri tanımışım, hepiniz iyi ki varsınız!

Hacer YELCİ

En Değerli Varlığım
Biricik Aileme...

ÖZET

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK İLE
SALDIRGANLIK İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

Bu araştırmada ortaokul öğrencilerinde siber zorbalık düzeyi ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya 497 kız, 307 erkek olmak üzere toplam 804 öğrenci katılmıştır. Veri toplama aracı olarak Siber Zorbalık Ölçeği, Siber Mağduriyet Ölçeği, Saldırganlık Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu, Bağımsız Grup t Testi, Tek Boyutlu Varyans Analizi (ANOVA), Mann Whitney-U, Kruskal Wallis, Post-Hoc LSD ve Tamhane Testleri ve Basit Regresyon Analizi istatistik teknikleri kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda siber zorbalık ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Saldırganlığın alt boyutları olan fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık, dolaylı saldırganlık ile siber zorbalık arasında da anlamlı düzeyde ilişki saptanmıştır.

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuçta ise saldırganlık düzeyinin siber zorbalığı yordadığı görülmüştür. Araştırmada saldırganlığın alt boyutlarının da siber zorbalığı yordamasına bakılmış ve saldırganlık alt boyutları olan fiziksel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, sözel saldırganlık ve öfkenin de siber zorbalığı yordadığı, düşmanlık alt boyutunun siber zorbalığı yordamada istatistiksel açıdan anlamlı bir katkısı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Erkeklerin kızlara oranla daha fazla siber zorbalık ile saldırganlık düzeyine sahip olduğu, daha fazla siber mağduriyete uğradığı saptanmıştır. Sınıf düzeyi arttıkça öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri, saldırganlık düzeyleri ve saldırganlık alt boyutlarından sözel saldırganlık, fiziksel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlık düzeyleri artmaktadır. Öğrencilerin akademik başarıları arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyet, saldırganlık ve alt boyut düzeylerinin azaldığı saptanmıştır.

Ailelerin sosyoekonomik durumlarının, öğrencilerin siber mağduriyet düzeylerinde anlamlı fark oluşturduğu görülmüştür. Ailesinin sosyoekonomik durumu düşük olan öğrencilerin siber mağduriyet düzeyinin ailesinin sosyoekonomik durumu yüksek olan öğrencilerin siber mağduriyet düzeyinden yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Siber zorbalıkta ise anlamlı fark bulunmamıştır.

Aile içinde saldırgan davranışların gözlemlenmesi ve çocuğa uygulanmasında saldırganlık ve alt boyut düzeyleri incelenmiştir. Saldırgan davranışların varlığı ve yokluğu anlamlı farkı ortaya çıkarırken, bu davranışların aileden gözlemlenme ve uygulanma düzeyinin anlamlı fark oluşturmadığı sonucu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: siber zorbalık, siber mağduriyet, saldırganlık.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF RELATIONSHIP BETWEEN CYBER BULLYING AND AGGRESSION IN MIDDLE-SCHOOL STUDENTS

The research aims to investigate relationship between cyber-bullying and aggression in middle school students. 497 girl, 307 boy, total 804 students attended this research. Cyberbullying Scale, Cyber Victimization Scale, Aggression Inventory and Personal Informations Form are used as data collection instruments. Following methods are used to analyze collected data: Pearson Moment Correlation, Independent Samples t Test, The One-Way Analysis of Variance (ANOVA), Mann Whitney-U, Kruskall Wallis, Post-Hoc LSD and Tamhane Tests and Basic Regression Analysis statistics.

The investigation results shows that, there is significant relation between cyber-bullying and aggression tendency. Also significant relation detected between cyber-bullying and aggression's sub dimension: physical aggression, verbal aggression, anger, hostility and indirect aggression.

Another result of the investigation is aggression level has significant effect on cyber-bullying. Also correlation between aggression's sub dimensions and cyber-bullying investigated, significant relation detected between cyber-bullying and physical aggression, verbal aggression, anger, indirect aggression. But hostility sub dimension doesn't have significant effect on cyber-bullying in a statistical manner.

The research results shows boys are more inclined to cyber-bullying, suffered more cyber-bullying and boys are more inclined to aggression than girls. Cyber-bullying and suffering from cyber-bully and aggression tendency increases when grade level increases. Also all subdmnesions of aggression increases when grade level increase. When academical success rises, cyber-bullying level and cyber victimization situations and sub dimensions of the aggression decreases.

One of the results of the research is family socioeconomic circumstances significantly effects cyber-bullying. The students from low level socioeconomic circumstances family suffer more cyber-bullying than students from high level socioeconomic circumstances family. There is no significant difference on cyber-bullying.

Aggressive behaviors in the family and aggression to children in family have been investigated for agression and sub dimensions of aggression. Existence of

aggressive behaviors in family makes significant difference on aggression of students. If there is aggression in family this aggression level doesn't make significant difference.

Key Words: cyber bullying, cyber victimization, aggression.

ÖNSÖZ.....	IV
ABSTRACT	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	XVI
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM DURUMU	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	3
1.3. ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE ÖNEMİ	4
1.4. SAYILTIAR	5
1.5. SINIRLILIKLAR	5
1.6. TANIMLAR.....	5
BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	6
2.1. SİBER ZORBALIK.....	6
2.1.1. Siber Zorbalık Tanımı	6
2.1.2. Siber Zorbalık Nedenleri.....	8
2.1.3. Siber Zorbalık Türleri	10
2.1.4. Siber Zorbalık Araçları	11
2.1.5. Siber Zorbalığın Etkileri	12
2.1.6. Siber Zorbalıkla İlgili Yapılan Araştırmalar	13
2.2. SALDIRGANLIK.....	16
2.2.1. Saldırganlığın Tanımı	16
2.2.2. Saldırganlık Kuramları.....	18
2.2.2.1. İçgüdü Kuramları	18
2.2.2.1.1. Psikanalitik Kuram.....	19
2.2.2.1.2. Etiyolojik Kuram.....	20
2.2.2.2. Biyolojik Kuram	20
2.2.2.3. Sosyal Öğrenme Kuramı	22
2.2.2.4. Engellenme-Saldırganlık Kuramı	23

2.2.3. Saldırganlık Türleri	25
2.2.4. Saldırganlıkla İlgili Yapılan Araştırmalar.....	27
BÖLÜM III: YÖNTEM.....	31
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	31
3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM	31
3.3.VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	31
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	32
3.3.2. Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ):	32
3.3.3. Siber Mağduriyet Ölçeği (SMÖ):	33
3.3.4. Saldırganlık Ölçeği:	33
3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ.....	34
BÖLÜM IV: BULGULAR	36
4.1. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK DÜZEYİ VE SİBER MAĞDURİYET DÜZEYLERİ İLE SALDIRGANLIK EĞİLİMİ DÜZEYLERİ.....	46
4.2. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK DÜZEYİ İLE SALDIRGANLIK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER	47
4.3. ÖĞRENCİLERİN SALDIRGANLIK DÜZEYİNİN SİBER ZORBALIK DÜZEYİ ÜZERİNDEKİ AÇIKLAYICI ETKİSİNİN İNCELENMESİ.....	49
4.4. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET DÜZEYİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	51
4.4.1. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Cinsiyet Değişkeni Açısından İncelenmesi	51
4.4.2. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkeni Açısından İncelenmesi	52
4.4.3. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Akademik Başarı Değişkeni Açısından İncelenmesi.....	55

4.4.4. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Ailelerinin Sosyoekonomik Düzeyleri Değişkeni Açısından İncelenmesi	58
4.4.5. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimi Değişkeni Açısından İncelenmesi	59
4.4.6. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Anne Eğitimi Değişkeni Açısından İncelenmesi.....	62
4.4.7. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Anne–Baba Birliktelik Durumu Değişkeni Açısından İncelenmesi	63
4.4.8. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Kardeş Sayıları Değişkeni Açısından İncelenmesi.....	64
4.4.9. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin İnternette Kimliklerini Gizleyip Gizlememe Değişkeni Açısından İncelenmesi	66
4.4.10. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkileri Değişkeni Açısından İncelenmesi	68
4.4.11. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Aile İçinde Saldırganlık İçeren Davranışları Gözlemlenme Sıklığı Değişkenine Göre Anlamli Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi	69
4.4.12. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Arkadaşlar Arasında Saldırganlık İçeren Davranışları Gözlemlenme Sıklığı Değişkenine Göre Anlamli Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi	71
4.4.13. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Okulda Öğretmenlerden Saldırganlık İçeren Davranışları Gözlemlenme Sıklığına Göre Anlamli Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi	73
4.4.14. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Ailede Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına Göre Anlamli Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi	76
4.4.15. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Arkadaş Grubunda Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına Göre Anlamli Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi	78
4.4.16. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Okulda Öğretmenlerden Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye	

Uygulanma Sıklığına Göre Anlamlı Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi....	80
4.4.17. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Anne-Baba Tutumuna Göre Anlamlı Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi	82
4.5. ÖĞRENCİLERİN SALDIRGANLIK DÜZEYİ, FİZİKSEL SALDIRGANLIK, SÖZEL SALDIRGANLIK, DOLAYLI SALDIRGANLIK, ÖFKE VE DÜŞMANLIK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	84
4.5.1. Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Cinsiyet Değişkeni Açısından İncelenmesi.....	84
4.5.2. Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkeni Açısından İncelenmesi.....	86
4.5.3. Öğrencilerin Saldırganlık ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Akademik Başarı Değişkeni Açısından İncelenmesi.....	91
4.5.4. Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Ailelerinin Sosyoekonomik Düzeyleri Değişkeni Açısından İncelenmesi.....	96
4.5.5. Öğrencilerin Saldırganlık ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimi Değişkeni Açısından İncelenmesi	100
4.5.6. Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Anne Eğitimi Değişkeni Açısından İncelenmesi	106
4.5.7. Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Anne-Baba Birliktelik Durumu Değişkeni Açısından İncelenmesi	109
4.5.8. Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Kardeş Sayıları Değişkeni Açısından İncelenmesi	112
4.5.9. Öğrencilerin Saldırganlık ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin İnternette Kimliklerini Gizleyip Gizlememe Değişkeni Açısından İncelenmesi.....	115
4.5.10. Öğrencilerin Saldırganlık Puanı ve Saldırganlık Alt Boyutu Puanlarının Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkileri Değişkeni Açısından İncelenmesi	118
4.5.11. Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Aile İçinde Saldırganlık İçeren Davranışları Gözlemlenme Sıklığına Göre	

Anlamli Şekilde Farklılaşip Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi	120
4.5.12. Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Arkadaşlar Arasında Saldırganlık İçeren Davranışları Gözlemlenme Sıklığına Göre Anlamli Şekilde Farklılaşip Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi	124
4.5.13. Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Okulda Öğretmenlerden Saldırganlık İçeren Davranışları Gözlemlenme Sıklığına Göre Anlamli Şekilde Farklılaşip Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi	128
4.5.14. Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Ailede Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına Göre Anlamli Şekilde Farklılaşip Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi	132
4.5.15. Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Arkadaş Grubunda Saldırganlık İçeren Davranışların Uygulanma Sıklığına Göre Anlamli Şekilde Farklılaşip Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi	135
4.5.16. Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Okulda Öğretmenlerden Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına Göre Anlamli Şekilde Farklılaşip Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi .	139
4.5.17. Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Anne-Baba Tutumlarına Göre Anlamli Şekilde Farklılaşip Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi .	142
BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	147
5.1. TARTIŞMA.....	147
5.1.1. ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK İLE SALDIRGANLIK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN TARTIŞMA VE YORUMU	147
5.1.2. ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE SALDIRGANLIĞIN SİBER ZORBALIĞI YORDAMASINA İLİŞKİN TARTIŞMA VE YORUM	149
5.1.3. DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYETE İLİŞKİN TARTIŞMA VE YORUM.....	151
5.1.4. DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE SALDIRGANLIK DÜZEYİNE İLİŞKİN TARTIŞMA VE YORUM.....	162
5.2. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	175

5.2.1. Sonuç.....	175
5.2.2. Öneriler	178
5.2.2.1. Anne-Babalara Yönelik Öneriler	178
5.2.2.2. Psikolojik Danışmanlara Yönelik Öneriler	178
5.2.2.3. Araştırmacılara Yönelik Öneriler.....	180
KAYNAKLAR	181
EKLER.....	203
ÖZGEÇMİŞ.....	210

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4.1:	Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	37
Tablo 4.2:	Öğrencilerin Sınıf Düzeyi Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	37
Tablo 4.3:	Öğrencilerin Akademik Başarısı Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	37
Tablo 4.4:	Öğrencilerin Ailesinin Sosyoekonomik Durumu Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	38
Tablo 4.5:	Öğrencilerin Baba Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	38
Tablo 4.6:	Öğrencilerin Anne Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	38
Tablo 4.7:	Öğrencilerin Anne-Baba Birliktelik Durumu Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	39
Tablo 4.8:	Öğrencilerin Kardeş Sayıları Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	39
Tablo 4.9:	Öğrencilerin Evlerinde Bilgisayar, Tablet ve Telefon Olma Durumları Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	40
Tablo 4.10:	Öğrencilerin İnternete Girme Sıklıklarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	40
Tablo 4.11:	Öğrencilerin Sosyal Paylaşım Sitelerini Ziyaret Etme Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	41
Tablo 4.12:	Öğrencilerin Eğitim ve Ödev Sitelerini Ziyaret Etme Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	41
Tablo 4.13:	Öğrencilerin Oyun Sitelerini Ziyaret Etme Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	41
Tablo 4.14:	Öğrencilerin Diğer Siteleri Ziyaret Etme Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	42
Tablo 4.15:	Öğrencilerin İnternette Kimliğini Gizleme Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	42
Tablo 4.16:	Öğrencilerin Arkadaşlar ile İlişkilerini Yorumlama Düzeylerine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	42

Tablo 4.17:	Öğrencilerin Aile İçinde Saldırganlık Davranışlarını Gözlemleme Sıklığına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	43
Tablo 4.18:	Öğrencilerin Arkadaş Grubunda Saldırganlık Davranışlarını Gözlemleme Sıklığına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	43
Tablo 4.19:	Öğrencilerin Okulda Öğretmenlerden Saldırganlık Davranışlarını Gözlemleme Sıklığına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri.....	44
Tablo 4.20:	Aile İçinde Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	44
Tablo 4.21:	Arkadaşlar Arasında Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	45
Tablo 4.22:	Öğretmenlerden Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	45
Tablo 4.23:	Öğrencilerin Anne-Babalarının Tutumuna İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri	46
Tablo 4.1.1:	Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Düzeyleri ile Saldırganlık Düzeyi ve Alt Boyutları Düzeyleri.....	46
Tablo 4.2.1:	Öğrencilerin Siber Zorbalık Düzeyi ile Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Uygulanan Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analizi.....	48
Tablo 4.3.1:	Öğrencilerin Saldırganlık Düzeylerinin Siber Zorbalık Düzeyini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi	49
Tablo 4.3.2:	Öğrencilerin Saldırganlık Alt Boyut Ölçek Düzeylerinin Siber Zorbalık Düzeyini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi.....	50
Tablo 4.4.1.1:	Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Cinsiyet Değişkeni Açısından Puan Ortalamaları, Standart Sapması ve Standart Hatası.....	51
Tablo 4.4.1.2:	Siber Zorbalık Düzeyi ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencinin Cinsiyeti Değişkenine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Bağımsız Grup t Testi.....	52
Tablo 4.4.2.1:	Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası	53

Tablo 4.4.2.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi.....	53
Tablo 4.4.2.3: Öğrencilerin Siber Zorbalık Düzeyi ve Siber Mağduriyet Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi.....	54
Tablo 4.4.3.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Akademik Başarıya Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası	55
Tablo 4.4.3.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Akademik Başarıya Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi.....	56
Tablo 4.4.3.3: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Akademik Başarıya Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi.....	57
Tablo 4.4.4.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Ailelerinin Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası.....	58
Tablo 4.4.4.2: Öğrencilerin Siber zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Ailelerinin Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi.....	58
Tablo 4.4.4.3: Öğrencilerin Mağduriyet Puanlarının Ailenin Sosyoekonomik Durumuna Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi	59
Tablo 4.4.5.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimine Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası	60
Tablo 4.4.5.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimlerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi.....	60

Tablo 4.4.5.3: Öğrencilerin Siber Zorbalık Düzeyi Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimlerine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi.....	61
Tablo 4.4.6.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Anne Eğitimine Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası	62
Tablo 4.4.6.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Anne Eğitimlerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi Sonuçları	62
Tablo 4.4.7.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Anne-Baba Birliktelik Durumuna Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası.....	63
Tablo 4.4.7.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Durumlarına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi.....	64
Tablo 4.4.8.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası	65
Tablo 4.4.8.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi.....	65
Tablo 4.4.8.3: Öğrencilerin Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi	66
Tablo 4.4.9.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin İnternette Kimliklerini Gizleyip Gizlememe Durumlarına Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası	67
Tablo 4.4.9.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin İnternette Kimliklerini Gizleyip Gizlememe	

Durumlarına Göre Anlamlı Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Amacıyla Uygulanan Bağımsız Grup t Testi	67
Tablo 4.4.10.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkilerine Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası.....	68
Tablo 4.4.10.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkilerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi.....	68
Tablo 4.4.11.1: Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Ailede Saldırgan Davranışları Gözlemleme Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi.....	69
Tablo 4.4.11.2: Ailede Saldırgan Davranışların Gözlemlenmesi Değişkenine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi..	70
Tablo 4.4.12.1: Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Arkadaşlar Arasında Saldırgan Davranışları Gözlemleme Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi	71
Tablo 4.4.12.2: Arkadaşlar Arasında Saldırgan Davranışların Gözlemlenmesi Değişkenine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi	72
Tablo 4.4.13.1: Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğretmenlerden Saldırgan Davranışları Gözlemleme Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi.....	74
Tablo 4.4.13.2: Öğretmenlerden Saldırgan Davranışların Gözlemlenmesi Değişkenine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi	75
Tablo 4.4.14.1: Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Ailede Saldırgan Davranışların Uygulanma Değişkenine Göre Farklılaşp	

Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi.....	76
Tablo 4.4.14.2: Ailede Saldırgan Davranışların Uygulanması Değişkenine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi..	77
Tablo 4.4.15.1: Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Arkadaşlar Arasında Saldırgan Davranışların Uygulanma Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi	78
Tablo 4.4.15.2: Arkadaşlar Arasında Saldırgan Davranışların Uygulanması Değişkenine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi	79
Tablo 4.4.16.1: Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğretmenlerden Saldırgan Davranışların Uygulanma Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi.....	80
Tablo 4.4.16.2: Öğretmenlerden Davranışların Uygulanması Değişkenine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi..	81
Tablo 4.4.17.1: Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Anne-Baba Tutumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi.....	82
Tablo 4.4.17.2: Öğrencilerin Anne-Baba Tutumu Değişkenine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi..	83
Tablo 4.5.1.1: Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Cinsiyet Değişkeni Açısından Puan Ortalamaları, Standart Sapması ve Standart Hatası.....	85
Tablo 4.5.1.2: Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Öğrencinin Cinsiyeti Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Bağımsız Grup t Testi.....	85

Tablo 4.5.2.1: Öğrencilerin Saldırganlık ve Saldırganlık Alt Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası	86
Tablo 4.5.2.2: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi.....	87
Tablo 4.5.2.3: Öğrencilerin Fiziksel Saldırganlık, Düşmanlık, Dolaylı Saldırganlık Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi.....	88
Tablo 4.5.2.4: Öğrencilerin Sözel Saldırganlık, Öfke, Saldırganlık Toplam Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi	90
Tablo 4.5.3.1: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Akademik Başarıya Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası	92
Tablo 4.5.3.2: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyu Puanlarının Akademik Başarıya Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi.....	93
Tablo 4.5.3.3: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Akademik Başarıya Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi.....	94
Tablo 4.5.3.4: Öğrencilerin Saldırganlığın Alt Boyutu Olan Öfke Puanlarının Akademik Başarıya Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi... ..	96
Tablo 4.5.4.1: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Ailenin Sosyoekonomik Durum Değişkenine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve Standart Hataları	97
Tablo 4.5.4.2: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyu Puanlarının Ailenin Sosyoekonomik Durumuna Göre Farklılaşp	

	Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi.....	98
Tablo 4.5.4.3:	Öğrencilerin Saldırganlık Toplam Puanı ve Sözel Saldırganlık, Öfke, Düşmanlık Puanlarında Ailenin Sosyoekonomik Durumuna Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi	99
Tablo 4.5.5.1:	Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve Standart Hataları	100
Tablo 4.5.5.2:	Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi.....	102
Tablo 4.5.5.3:	Öğrencilerin Sözel Saldırganlık, Dolaylı Saldırganlık Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimlerine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi.....	103
Tablo 4.5.5.4:	Öğrencilerin Fiziksel Saldırganlık, Öfke, Düşmanlık, Saldırganlık Toplam Puanları Öğrencilerin Baba Eğitim Durumlarına Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi.....	104
Tablo 4.5.6.1:	Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Anne Eğitimine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve Standart Hataları	106
Tablo 4.5.6.2:	Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Öğrencilerin Anne Eğitimine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	107
Tablo 4.5.6.3:	Öğrencilerin Öfke Puanları Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi .	108
Tablo 4.5.7.1:	Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Anne-Baba Birliktelik Durumlarına Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve Standart Hataları	110

Tablo 4.5.7.2:	Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyu Öğrencilerin Anne-Baba Birliktelik Durumlarına Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi.....	111
Tablo 4.5.8.1:	Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Öğrencilerin Kardeş Sayıları Değişkenine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve Standart Hataları.....	112
Tablo 4.5.8.2:	Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyu Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi.....	113
Tablo 4.5.8.3:	Öğrencilerin Fiziksel Saldırganlık, Sözel Saldırganlık, Saldırganlık Toplam Puanlarının Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaşımını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi.....	114
Tablo 4.5.8.4:	Öğrencilerin Öfke Puanlarının Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaşımını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi.....	115
Tablo 4.5.9.1:	Öğrencilerin Saldırganlık ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin İnternette Kimliklerini Gizleyip Gizlememe Durumlarına Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası.....	116
Tablo 4.5.9.2:	Öğrencilerin Saldırganlık ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin İnternette Kimliklerini Gizleyip Gizlememe Durumlarına Göre Anamlı Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Amacıyla Uygulanan Bağımsız Grup t Testi.....	117
Tablo 4.5.10.1:	Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkileri Değişkenine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve Standart Hataları.....	118
Tablo 4.5.10.2:	Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyu Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkilerine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi.....	119

Tablo 4.5.10.3: Öğrencilerin Düşmanlık Puanlarının Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkilerine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi	120
Tablo 4.5.11.1: Saldırganlık Toplam ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Ailede Saldırgan Davranışların Gözlemlenme Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi	121
Tablo 4.5.11.2: Ailede Saldırgan Davranışların Gözlemlenmesi Değişkenine Göre Saldırganlık Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi	122
Tablo 4.5.12.1: Saldırganlık Toplam ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Arkadaşlar Arasında Saldırgan Davranışların Gözlemlenme Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi	125
Tablo 4.5.12.2: Arkadaş Grubunda Saldırgan Davranışların Gözlemlenmesi Değişkenine Göre Saldırganlık Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi	126
Tablo 4.5.13.1: Saldırganlık Toplam ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğretmenlerden Saldırgan Davranışların Gözlemlenme Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi	129
Tablo 4.5.13.2: Öğretmenlerde Saldırgan Davranışların Gözlemlenmesi Değişkenine Göre Saldırganlık Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi	130
Tablo 4.5.14.1: Saldırganlık Toplam ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Aileden Saldırgan Davranışların Uygulanması Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi	132
Tablo 4.5.14.2: Ailede Saldırgan Davranışların Uygulanması Değişkenine Göre Saldırganlık Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi	133

Tablo 4.5.15.1: Saldırganlık Toplam ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Arkadaşlarından Saldırgan Davranışların Uygulanma Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi.....	136
Tablo 4.5.15.2: Arkadaşlardan Saldırgan Davranışların Uygulanması Değişkenine Göre Saldırganlık Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi.....	137
Tablo 4.5.16.1: Saldırganlık Toplam ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğretmenlerinden Saldırgan Davranışların Uygulanma Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi	139
Tablo 4.5.16.2: Öğretmenlerden Saldırgan Davranışların Uygulanması Değişkenine Göre Saldırganlık Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi	140
Tablo 4.5.17.1: Saldırganlık Toplam ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Anne-Baba Tutumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi.....	143
Tablo 4.5.17.2: Anne-Baba Tutumu Değişkenine Göre Saldırganlık Topalm ve Alt Boyut Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi.....	144

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. PROBLEM DURUMU

Bilişim teknolojileri hayatın birçok alanında kullanılmaktadır. Teknolojik gelişmeler, internet tabanlı yeni iletişim olanakları da sunmaktadır. Bu olanaklar kişilerin duygularını, düşüncelerini paylaşabilecekleri farklı ve yeni ortamlar yaratmaktadır. Bu ortamlar genelde sanal ortamlar olmakla birlikte sanal ortamlar artık gerçek dünya ile neredeyse ayrılmayacak durumdadır. Bu gerçeğe yakın sanal ortamlarda kişiler arasında arkadaşlıklar kurulmakta, duygular ve düşünceler rahatça paylaşılmaktadır.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte yaşamı kolaylaştıran birçok etmen olmuştur. Gelişmeler, hayatı kolaylaştırmasının yanında bazı problemler de ortaya çıkarmaktadır. Böylece teknolojideki gelişmeler gibi insanlar arası ilişki ve iletişimlerde de problemler ortaya çıkmaya başlamıştır (Ceyhan, 2011).

Çeşitli gelişmeler ile birlikte insanların yaşamları değişmiş, teknolojik gelişmelerden telefon, internet, bilgisayar ihtiyaç haline gelmiştir. Bu gelişmeler ve teknolojik aletler bireylerin yaşamında büyük yer kaplamaya başlamıştır. Bu yüzden teknolojinin olumlu ve olumsuz etkileri olmaktadır. Siber zorbalık kavramı ise akran zorbalığının bir alt başlığı olarak oluşmuştur (Beran ve Li, 2005; Campbell, 2005; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Patchin ve Hinduja, 2006).

Zorbalık kavramının gerçek hayattan internet ortamına geçmesi ve burada da sürmesi “siber zorbalık” kavramını meydana getirmiştir (Arıcak ve ark., 2008; Belsey, 2006; Patchin ve Hinduja, 2006). Problemlerli internet kullanımı, siber zorbalık kavramı ile bağlantılıdır. Bu yüzden siber zorbalık problemlerli davranışlar içerisindedir. Çünkü teknolojik gelişmeler ile bireyler arasındaki olumlu ilişki ve iletişimler oluşsa bile bireyler arasında olumsuz ilişki ve iletişimlerde varlığını devam ettirmektedir. Bu olumsuz ilişkiler en çok gençler arasında gözlemlenmekte ve bu ilişkiler genelde siber zorbalık biçiminde oluşmaktadır (Pamuk ve Bavlı, 2013).

Arıcak (2009), siber zorbalığı çevresindeki diğer bireylere posta, telefon, mesaj ile veya çeşitli internet sitelerini kullanarak, bilerek ve isteyerek ve tekrar eden bir biçimde zarar verici davranışlar şeklinde tanımlamıştır.

Siber zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla bir kişi ya da bir grup tarafından çevresindeki diğer insanlara isteyerek, tekrar eden ve düşmanlık içeren davranışlar olarak tanımlanır ve bu davranışlar e posta, sosyal paylaşım siteleri, internette bulunan çeşitli siteler, telefon ile, mesajlar şeklinde kişilere uygulanmaktadır (Beale ve Hall, 2007; Belsey, 2006; Storm ve Storm, 2005).

Siber zorbalığı, Smith ve ark. (2008) korunmaya ihtiyacı olan bireylere kasıtlı bir biçimde ve zarar vermek için sanal iletişim araçlarının kullanılması; Erdur-Baker ve Kavşut (2007) ise gerçek hayatta bireylerin birbirine uyguladığı zorbalık davranışının internet ortamında meydana gelişi; Patchin ve Hinduja (2006) ise bilişim teknolojileri ile karşısındaki kişiye zarar veren iletiler göndermek olarak tanımlamışlardır. Siber zorbalığın görüldüğü üzerine birçok tanımı yapılmıştır. Genel anlamda tanımlarda, davranışların bilerek ve isteyerek, zarar verici şekilde yapılması ve düşmanca duygu ile yapılıyor olması görülmektedir ve bu bir anlamda gerçek hayattaki saldırgan davranışların sanal ortama taşınmasıdır.

Saldırganlık, fiziksel davranışlar yolu ile karşdakine vurma, kötü sözler söyleme, karşdakini itme veya karşdaki hakkında gerçek olmayan söylentiler yayma, bir ortamdan dışlama gibi durumlar ile karşdaki kişiye zarar verici davranışlar olarak tanımlanır. Saldırgan davranışlar ayrıca doğrudan değil de dolaylı yollardan karşdakine zarar verici davranışlar şeklinde de yapılabilmektedir. Bu şekilde uygulanan saldırganlık türü “dolaylı saldırganlık” şeklinde tanımlanmaktadır (Lagerspetz ve ark, 1988). Dolaylı saldırganlık, bazı araştırmacılar tarafından “ilişkisel saldırganlık” olarak da kullanılmaktadır (Crick ve Nelson, 2002; Erdinç, 2009; Rys ve Bear, 1997; Werner ve Crick, 1999).

Bir kişinin diğerinden üstün olması, tekrarlayan biçimde sürmesi ve zarar verici olması siber zorbalık ve saldırganlık davranışları için de ortaktır. Saldırganlığın dolaylı yollardan yapılış şekillerinden birisi de siber zorbalıktır. Bu bağlamda siber zorbalık, saldırganlığın bir alt boyutu olarak düşünülebilir. Siber zorbalık, saldırganlık ve alt boyutları gibi kişilerin sosyal ilişkilerinde, akademik başarılarında olumsuz etkiler bırakmaktadır.

Ortaokul öğrencileri oyun oynama, film izleme, müzik dinleme, sosyal paylaşım sitelerinde paylaşımlar yapma ve arkadaş çevresini artırma gibi nedenler ile internette fazla vakit geçirmektedirler. İnternette fazla vakit geçiren öğrenciler, siber zorbaca davranışlara maruz kalmakta ve kendisi de siber zorbaca davranışlar yapmaktadır. Siber zorbalıktan farklı olarak ortaokul öğrencilerinde ele alınması

gereken bir diğer durum saldırganlıktır. Öğrenciler saldırgan davranışları birbirlerine karşı yapmakta ve başkasına yapılan saldırgan davranışlara şahitlik etmektedirler. Saldırgan davranışların birçoğu dolaylı olarak internet ortamına da taşınarak internet ortamında zorba davranışlara sebep olmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde siber zorbalık araştırmalarının ve siber zorbalık ile saldırganlık ilişkisini inceleyen araştırmalarının az sayıda olduğu görülmüştür. Bu gibi nedenler ile bu araştırmanın problemini siber zorbalık ile saldırganlık ilişkisinin incelemesi oluşturmaktadır.

1.2. ARAşTIRMANIN AMACI

Bu araştırma kapsamında ortaokula devam eden öğrencilerde rastlanan saldırganlık düzeyi ile siber zorbalık düzeyi ve siber mağduriyet durumları arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Bu amaçlar doğrultusunda yanıtlanması beklenen araştırma soruları şunlardır:

1. Öğrencilerin siber zorbalık eğilimi ne düzeydedir?
2. Öğrencilerin saldırganlık eğilimleri ne düzeydedir?
3. Öğrencilerin saldırganlık düzeyleri ile siber zorbalık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. Ortaokul öğrencilerinde saldırganlık düzeyi siber zorbalık düzeyini anlamlı bir biçimde yordamakta mıdır?
5. Öğrencilerin siber zorbalık düzeyleri ve siber mağduriyet düzeyleri cinsiyet, sınıf düzeyleri, algılanan akademik başarı, sosyoekonomik durum, anne-baba eğitimi, anne-babanın birliktelik durumu, kardeş sayısı, internette kimliğini gizleyip gizlememe durumu, arkadaşlık ilişkileri, saldırganlık içeren davranışların (aile içinden, arkadaş grubundan, okulda öğretmenlerden) gözlemlenme ve uygulanma sıklığı, anne babanın tutumuna göre farklılaşmakta mıdır?
6. Öğrencilerin saldırganlık düzeyi cinsiyet, sınıf düzeyleri, algılanan akademik başarı, sosyoekonomik durum, anne-baba eğitimi, anne-babanın birliktelik durumu, kardeş sayısı, internette kimliğini gizleyip gizlememe durumu, arkadaşlık ilişkileri, saldırganlık içeren davranışların (aile içinden, arkadaş

grubundan, okulda öğretmenlerden) gözlemlenme ve uygulanma sıklığı, anne babanın tutumuna göre farklılaşmakta mıdır?

1.3. ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE ÖNEMİ

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim ve gelişmeler modern dünyanın en belirgin özelliği olarak dikkat çekmektedir. Bu hızlı değişim ve gelişmelerin yaşamın her alanına yansıdığı görülmektedir. Bu süreç bireyin hem kendisiyle hem de toplumla olan ilişkilerini etkilemekte, bireyi sürekli değişime zorlamaktadır. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerini yoğun bir şekilde kullanan ergenlerin bu inanılmaz değişimden en çok etkilenen grup olduğu düşünülmektedir.

Ortaokul öğrencileri bilişim teknolojilerini müzik dinlemek, film izlemek, oyun oynamak, çeşitli sosyal paylaşım sitelerine üye olmak, iletişim kurmak ve arkadaş çevresini genişletmek için kullanmaktadırlar.

Bilgi ve iletişim teknolojileri insan hayatını kolaylaştırmakta olduğu kadar insan hayatında zaman zaman problemler de ortaya çıkarmaktadır. Yani bilgi ve iletişim teknolojilerinin olumlu olduğu kadar olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bu problemler internette gereğinden fazla vakit geçirme, internete bağımlı olma gibi durumları içermektedir. Bu olumsuz durumlar arasında gerçek hayatta zorbalık olarak görülen davranışların internet ortamına aktarılması ile siber zorbalık kavramı çalışmaya konu olmuştur.

Ergenler içinde gözlemlenen birbirlerine karşı saldırgan davranışlar ve akran zorbalığı, ergenlerde bilişim teknoloji kullanım oranının yükselmesi ile internet ortamına taşınmış ve bu durum siber zorbalık olarak adlandırılmıştır. Sıklıkla karşılaşılan bu sorun insanları kaygılandırarak düzeydedir. Yapılan araştırmalar siber zorbalığın gençler arasında yaygın bir sorun olduğunu ve onları birçok yönden etkilediğini göstermektedir. Bu nedenle siber zorbalık ve mağduriyetle ilgili araştırmalar, bu konuda önleyici çalışmalar yapılmasını sağlayabilir.

Bu araştırma, ortaokul öğrencilerinde davranış problemlerine neden olabilecek siber zorbalık davranışlarını uygulama nedenlerini ve bu tür davranışların çocuklar üzerindeki etkisini araştırmak, siber zorbalık davranışlarına karşı önlemler almak ve çocukları siber zorbalık davranışlarından uzak tutacak öneriler getirebilmek açısından önemlidir. Bu araştırmanın bundan sonra yapılacak araştırmalara kaynak teşkil edeceği ve bu araştırmaların geliştirilmesine katkıda bulunacağı

düşünülmektedir. Sorunun çözümüne yönelik alternatifler bulunmasına ışık tutacağı beklenmektedir.

1.4. SAYILTILAR

Öğrenciler, araştırma kapsamında kullanılan ölçme araçlarını gerçekçi ve doğru bir biçimde cevaplandırmışlardır.

1.5. SINIRLILIKLAR

Araştırmanın sınırlılıkları İstanbul'da bulunan ortaokullardan uygun örnekleme ile seçilen ortaokullarda yapılmış olması, 2016-2017 yılı ile sınırlı olması ve araştırmada kullanılan ölçme araçlarının ölçtüğü özelliklerle sınırlı olması oluşturmaktadır.

1.6. TANIMLAR

Siber Zorbalık: Kişinin çevresindeki bireylere posta, telefon, mesaj ile veya çeşitli internet sitelerini kullanarak; bilerek ve isteyerek, tekrar eden bir biçimde zarar verici davranışlarıdır (Arıca, 2009).

Siber Mağduriyet: Kişinin teknolojik araçlar kötü niyetli, zarar veren durumlara maruz kalmasıdır.

Saldırganlık: Kişinin diğer insanları incitmek için fiziki olarak ya da psikolojik durumlar ile o kişiye zarar vermek amacıyla yapılan bütün davranışları kapsamaktadır (Deptula ve Cohen, 2004).

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın bu bölümünde siber zorbalık ve saldırganlık ile ilgili literatür incelenmiştir. Siber zorbalığın tanımı, nedenleri, türleri, araçları, etkileri ve siber zorbalık ile ilgili yapılan araştırmalara yer verilmiştir. Daha sonra saldırganlığın tanımı, kuramları, türleri ve saldırganlık ile ilgili yapılan araştırmalar verilmiştir.

2.1. SİBER ZORBALIK

2.1.1. Siber Zorbalık Tanımı

Teknolojideki gelişmeler ile bireylerin yaşam ve iletişim biçimleri, bilgiye ulaşma hızları değişmiştir. Teknolojideki gelişmeler beraberinde insanların iletişim araçlarında da gelişmeler meydana getirmiştir. Bu gelişmeler ile herkes interneti kullanır duruma gelmiştir. Teknolojinin artması insanların hayatlarında olumlu olduğu kadar olumsuz etkiler de bırakmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile birlikte siber zorbalık kavramı ortaya çıkmıştır. Akran zorbalığının internetteki hali siber zorbalık olarak görülmektedir (Erdur-Baker, 2013; Koç ve ark, 2016). Başköy (2013), bilgi ve iletişim teknolojilerinin artmasıyla birlikte, bireylerin yaşamlarında iyi gelişmelerin yanı sıra kötü gelişmelerin de olduğunu, bu kötü gelişmelerden birinin de siber zorbalık olduğunu belirtmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler her zaman doğru kullanılmayabilir ve siber zorbalık da teknolojinin doğru olmayan kullanımları arasında yer almaktadır (Ayas ve Horzum, 2011; Ayas ve Horzum, 2014). Bilginin çabucak yayılması, iletişimin kolaylaşması teknolojinin olumlu etkileri iken, insanların bilgi ve iletişim araçlarına kolaylıkla ulaşip bu araçlar ile birbirlerine karşı zorba davranışlarının artması teknolojinin olumsuz etkileri arasındadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki artış ve ergenlerin bu gelişmeleri daha fazla kullanması (Li, 2006) ile zorbaca davranışlar sanal aleme taşınmış, birçok çalışmaya konu olmuştur (Ayas ve Horzum, 2010). Sanal dolandırıcılık, cinsel istismar, öğrencileri madde kullanımına kolaylıkla itme teknolojinin kötü etkilerindedir (Eroğlu, 2011). Görüldüğü üzere siber zorbalık kavramı, yapılan çalışmalarda geleneksel zorbalığın sanal ortama taşınmış şekli ve internetin kötü kullanımı ve olumsuz etkilerinden birisi olarak ele alınmaktadır.

Siber zorbalık, diğer bireylere kötü niyetle ve bireyleri korkutmak için, bilerek ve isteyerek (Horzum ve Ayas, 2011), tekrarlayan bir biçimde (Kowalski ve Limber, 2007), bilgi ve iletişim teknolojileri ile mesajların gönderilmesi olarak tanımlanmıştır (Patchin ve Hinduja, 2006; Willard, 2005). Ayrıca Smith ve ark. (2008)'na göre siber zorbalık bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak kurbanı zarar verici, kasıtlı olarak ve tekrarlı şekilde yapılan davranışlardır. Juvonen ve Gross (2008)'a göre ise, bilgi ve iletişim teknolojilerinin karşısındaki hakaret veya tehdit etmek için kullanılmasıdır. Campbell (2005) ise siber zorbalığı, çeşitli web siteleri, mesajlaşma, e-posta kullanılarak diğer insanlara acı çektirmek olarak tanımlamıştır. Bir diğer tanım ise bilgi ve iletişim teknolojilerinin karşısındaki rahatsızlık verici iletiler yollamak ve sosyal saldırganlık amacıyla kullanılmasıdır (Willard, 2007). Siber zorbalıkla alakalı olarak birçok tanım ile karşılaşılmaktadır. Hepsinin ortak özelliği ise kasıtlı ve tekrar eden davranışlar ile karşısındaki kişiye zarar verme esaslı olmasıdır.

Arıca (2009)'a göre siber zorbalığın iki şekli vardır. Birincisi, iletişim ve teknolojileri çalışmaz duruma getirmek amacıyla parolaları öğrenmeye çalışmak; diğeri ise çevredeki insanlara rahatsızlık verme, lakap takma, çevredekilerin istekleri dışında özel bilgilerini ve resimlerini yaymaktır. Vandebosch ve Van Cleemput (2008) siber zorbalık içeren davranışları, ısrarla aramak, internette gıybetini yapmak, kişilerin fotoğraflarını izinsiz bir şekilde başkalarına atmak, tehdit edici ve cinsel içerikli iletileri başkasına göndermek olarak belirlemiştir.

Türkiye'de 2006'da siber zorbalık kavramı MEB tarafından Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler adlı Sempozyumda Erdur-Baker, Yerin-Güneri ve Akbaba-Altun tarafından sunulmuştur (Erdur-Baker, 2013).

Siber zorbalık yapanlar kendilerini gizledikleri ve tanınmayacakları düşüncesinde olduklarından daha düşmanca olabilmektedirler (Kirby, 2008). Siber mağduriyet yaşayanlar ise toplum içindeki yerini zedelememek için uğramış olduğu siber zorbalığı kimseye anlatmamaktadırlar (Ayas ve Horzum, 2012).

Ergenlik döneminde bireyler arkadaşlık ilişkilerinde gerçek hayattaki gibi özen göstermemekte, sosyal paylaşım sitelerindeki herkesi arkadaş listesine ekleyebilmekte ve internet ortamından edindiği arkadaşlardan zorbaca davranışlara maruz kalabilmektedir. Bu gibi durumlar da bireyin yaşamında problemler

yaratmaktadır. Siber zorbalık durumları yer ve saatten ayrı olarak gerçekleşen bir durumdadır (Kağan ve Ciminli, 2016b).

2.1.2. Siber Zorbalık Nedenleri

Araştırmacılar öğrencilerin okul başarısında, duygusal anlamda ve arkadaşlık ilişkilerindeki problemler ile bağlantılı olduğunu düşündüğü siber zorbalık kavramının nedenlerini öğrenmek istemişlerdir (Eroğlu, 2011).

Siber zorbalık nedenlerini; başkasının ona yapmış olduğu doğru olmayan davranışlardan ötürü öç almak, sıkılmışlık duygusundan kurtulmak ve arkadaş çevresini artırmak (Yaman ve Peker, 2012), öç alma (Raskauskas ve Stoltz, 2012), eğlenme (Kowalski ve ark, 2008) oluşturmaktadır. Siber zorbalık yapanların bu davranışlarının altında, saldırganlık göstererek aslında üstünlük gereksinimlerini karşılamak istediklerini belirtmektedir (Dilmaç, 2009; Yaman ve Peker, 2012). Topçu (2008) ise kişilerin empati düzeyinin düşmesinin siber zorbalık davranışlarının nedenleri arasında olduğunu belirtmektedir. Siber zorbalığın nedenleri arasında en fazla görülen zorba ile mağdur arasındaki sorunlardan kaynaklı sanal sorunlar oluşabileceği ve zorba-mağdur arasındaki ilişkinin bitmesi ile öç alma duygusunun oluşması örnek olarak verilebilir (Gezgin ve Çuhadar, 2012). Siber zorbalık nedenleri arasında yapılan araştırmalarda en çok ele alınan maddeler; geçmişte bir kişinin ona karşı yapmış olduğu bir davranış sebebi ile ona kin duyması ve bu davranışlarının intikamını alma düşüncesini içinde barındırması, arkadaş sayısını artırma isteği ve siber zorbalık davranışlarının zorbalık yapan kişiye eğlenceli gelmesi, bir meşgale ile uğraşmak istemesi olmaktadır.

Korkmaz (2016) ise siber zorbalığa sebep olabilecek davranışlar arasında; kişinin önceden siber mağduriyet yaşamaması, arkadaşları arasında “popüler”liğini artırma isteği, zorbanın zorbalık davranışlarının sonucuna şahit olmaması ile siber zorbalık yapmayı sürdürmesi, kendine güveninin az olması bulunmaktadır. Siber zorbalığa neden olan diğer davranışlar, normal ilişkilerinde bilişsel çarpıtmalar nedeniyle iyi iletişim kuramaması sebebiyle kişinin diğer insanlar ile arasında problemleri siber zorbalık ile halletmek istemesi gösterilebilir (Çetin ve ark, 2012). Ayrıca bilgisayar başında sanal ortamda fazla vakit geçirmek de siber zorbalık nedenleri arasında gösterilebilmektedir. Kişilerin rahat hissetme, eğlence amaçlı arkadaşlarıyla şakalaşma, arkadaşlarından kabul alma amaçlı davranışlar sergileme,

arkadaşlıklarında güçlü olma amaçlı siber zorbalık davranışını sürdürmektedir (Yaman ve Peker, 2012). Riskli internet davranışlarının siber zorbalığı etkilemekte siber mağduriyete neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Erdur-Baker ve Tanrikulu, 2010).

Burnukara ve Uçanok (2012) araştırmalarında akran zorbalığı gösteren kişilerin sanal zorbalık da yaptığı, akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin sanal zorbalığa da maruz kaldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Kişilerin sanal ortamlarda özel bilgilerini, fotoğraflarını, parolalarını paylaşması ve bilmediği insanlar ile iletişim kurması siber zorbalığa uğraması açısından açık hale gelmektedir (Eroğlu, 2011). İnternette harcanan sürenin uzaması ile kişilerin siber mağdur olma durumları da bu oranda yükselmektedir (Tamer, 2014).

Dilmaç ve Aydoğan (2010)'ın araştırmasında ise siber zorbalığa otoriter anne ve baba davranışlarının neden olduğu sonucu gözlemlenmiştir. Eroğlu (2011)'nin araştırmasında ise rakip olan kişilerin birbirlerine karşı siber zorbalık davranışları yapma ihtimalinin arttığı bulunmuştur. Aile, yanlış internet kullanımı, çocuğunun siber zorba veya siber mağdur olmasında en büyük etkenlerdendir. Ebeveynlerin çocuklarının internet kullanma sıklığını takip etmesi, çocuğunun girdiği internet sitelerini ve internette verdiği bilgileri kontrol etmesi gerekmektedir. Anne-babanın, idarenin, öğretmenlerin, öğrencilerin bilişim ve teknoloji araçları ile verdikleri bilgileri gözlemleyememesi siber zorbalık konusunu ortaya çıkaran bir başka neden olarak ortaya çıkmaktadır (Arıcak ve ark, 2012).

Willard (2007)'a göre siber zorbalığın nedenleri arasında ergenlerin sanal alemde yapmış oldukları zorbalıkların, kendi hayatlarında bir etkisinin bulunmayacağı düşüncesine sahip olmaları gösterilebilir.

İnselöz ve Uçaköz (2013) yaptıkları araştırmada siber zorbalığın sebeplerini, “Zorbaya, mağdura, internete bağlı sebepler, zorba-mağdur ilişkisi, kız-erkek ilişkisi ve belirgin bir nedeni olmama” olmak üzere beş boyutta incelemiştir. Zorbaya ve mağdura bağlı sebepler alt boyutlarında kişilerin duygusal, sosyal, fiziksel özellikleri ve yaşantıları; zorba-mağdur ilişkisi alt boyutunda bu kişilerin aralarındaki sorunlar; internete bağlı nedenlerde internette fazla vakit harcama, özel bilgilerin internette paylaşılması ile mağdur duruma hazır hale gelme durumu; kız-erkek ilişkileri alt boyutunda biten flört sonucu intikam alma düşüncesini incelemiştir.

Bireyin siber zorbalık yaptığı kişideki zorbalık davranışının sonuçlarını gözlemleyememesi sebebiyle empati yapamaması, kişisel bilgilerini sanal ortamda saklayabilmesi, jest ve mimiklerini karşı tarafa aktaramaması siber zorbalık davranışlarının sürdürülmesinin sebepleri arasında gösterilebilir (Topçu, 2008).

2.1.3. Siber Zorbalık Türleri

Siber zorbalık yapan kişi mağdur olan kişiye bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla tehdit içeren iletiler göndermesi veya doğru olmayan cümleler kurmasının yanı sıra o kişinin gıybetini yapması, kişisel bilgilerini aktarması ve fotoğraflarını paylaşması siber zorbalık davranışları kapsamındadır.

Siber zorbalık yapan kişi karşıdakinin e-postasını veya cep telefonunu ele geçirip siber zorbalık davranışlarını uygulamaktadır (Aktepe, 2013). Siber zorbalığın öne çıkan çeşitleri özel bilgilerin ve parolaların ele geçirilmesini içeren “elektronik zorbalık” ve “iletişim zorbalığı”dır (İlhan, 2016).

Eroğlu (2011) ise siber zorbalık davranışlarının mesaj gönderme, e-posta gönderme, çeşitli internet siteleri, çeşitli sohbet siteleri ile fotoğraf ve video gönderilerek yapıldığını belirtmektedir. Siber zorbalık içeren diğer davranışların içeriğinde ise virüs barındıran e-postalar, özel bilgilerini paylaşmadan atılan rahatsız edici iletiler, birini kötülemek için atılan iletiler bulunmaktadır (Özdemir ve Akar, 2011). İlhan (2016)’a göre şiddet de bir tür siber zorbalıktır. Gerçek hayattaki gibi bir şiddet olmamakla birlikte mağdura atılmış rahatsız edici mesaj ve e-postaları içerir.

Walker (2007), siber zorbalık türlerini; sanal ortamda kavga etme, karşıdaki kişi hakkında gerçek olmayan şeyler söyleme, karşıdakini kendisiyle buluşması için zorlama, cinsel içerikli iletiler yollama olarak ele almıştır.

Willard (2007) ise siber zorbalık türlerini karşıdakine virüslü iletiler yollayarak hesaplarını ele geçirmeye çalışmak, karşıdaki hakkında aslı olmayan söylemlerde bulunmak ve bunu da o kişi hakkında hoş olmayan yorumlar yaparak veya o kişi hakkında bir internet sitesi yaparak zarar vermek şeklinde açıklamıştır.

Willard (2005), siber zorba davranış türlerini şöyle açıklamıştır:

- Parlama, kızgın bir şekilde internet ortamında kaba dil kullanarak iletiler göndererek kavga ortamı oluşturma.
- Taciz, tekrarlayan bir biçimde yakışsız, küfür içeren iletiler göndererek karşıdakinin rahatsız olmasına sebep olma.

- İftiraya Uğrama, bir kişinin çevresindekileri ile ilişkisini, saygınlığını sekteye uğratabilecek dedikodu çıkarma.
- Taklit Etme, başka bir kişi gibi davranıp karşısındakine zarar verecek iletiler gönderme.
- Ortaya Çıkma, birisinin özel bilgilerini, bir sırrını ortaya çıkarma.
- Hilekarlık, kandırmaca; Kendini bir başka kişi gibi göstererek karşısındakinin özel bilgilerini elde edip diğer insanların görebileceği hale getirme.
- Reddetme, dışlama; bir kişiyi bilerek ve isteyerek sanal ortamdaki bir gruptan çıkarma.
- İnternette insanları taciz etme, birisine gözdağı vererek, o kişi hakkında gerçek olmayan ve o kişiyi aşağılayan iletileri tekrarlayan bir biçimde gönderme.

2.1.4. Siber Zorbalık Araçları

Kowalski ve Limber (2007) çalışmalarında, siber zorbalığın msn, sohbet odaları ve e-posta ile gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Siber zorbalığın bir diğer gerçekleşme araçları olarak yapılan çalışmada mesajlaşma ve cep telefonu yoluyla olduğu belirlenmiştir (Smith ve ark, 2008).

Dehue, Bolman ve Völlink (2008)'in çalışmalarında öğrencilerin %16'sının internet ve cep telefonuyla siber zorba davranışlar sergilediği görülmüştür (Akt. Ayas ve Horzum, 2012). Li (2006)'nin okulda cinsiyet farklılıklarına dayalı araştırdığı siber zorbalık çalışmasında, siber zorbalığın en fazla e-posta ve sohbet odaları ile yapıldığı sonucuna ulaşmıştır.

Rogers (2010)'a göre siber zorbalık araçları; rahatsız edici mesajlar, habersiz ve paylaşılması istenmeyen fotoğraflar, tekrarlayan istenmeyen cep telefonu ile aramalar, e-postalar, dedikodular için sosyal paylaşım siteleri, web siteleri olarak kategorileştirilmiştir (Akt. Serin, 2012).

Siber zorbalık davranışları, anlık mesajlaşma aynı zamanda karşılıklı konuşmak, telefon ile karşısındakini rahatsız etmek, e-posta ile aynı zamanda veyahut farklı zamanlarda insanların birbirlerine iletiler göndermesi şeklinde gerçekleşmekte; sosyal ağ siteleri ile kişiler kendi özel bilgilerini, düşüncelerini, fotoğraflarını veya

videolarını vererek oluşturduğu profil ve forumlar ile internette bir konu üzerinde fikir birliği veya oluşan tartışma ortamı şeklindeki araçlar ile görülmektedir.

2.1.5. Siber Zorbalığın Etkileri

Son zamanlarda siber zorbalığın artması ile siber zorbalık kavramı sosyal olarak bir sağlık sorunu olarak düşünülebilir (Aksaray, 2007). Diğer araştırmalar incelendiğinde siber zorbalığın okulda büyük bir sıkıntı oluşturduğu sonucuna varılmıştır (Ayas ve Horzum, 2012; Kowalski ve Limber, 2007; Li, 2006; Willard 2005). Siber zorbalık kavramı saldırganlık, psikososyal sıkıntılar, akademik başarı sıkıntıları gibi kişisel bazda zorluklara neden olmaktadır (Beran ve Li, 2005; Koç ve ark, 2016; Patchin ve Hinduja, 2006).

Ergenlerin siber zorbalık davranışlarına maruz kalma durumlarında duygusal açıdan olumsuz olarak daha çok etkilendikleri görülmektedir (Arıca, 2009). Mağdurların siber zorbalık davranışlarına maruz kalmaları sonucunda duygusal olarak daha çok kızgınlık duydukları ve korktukları belirlenmiştir. Bu durumlar kişide gerginlik ve savunmasızlık duygusuna sebep olabilmektedir (İnselöz ve Uçaköz, 2013).

Bireylerin asabiyetine sebep olması da siber zorbalığın diğer etkileri arasındadır (Beran ve Li, 2005). Siber zorbalığın, mağdur olan kişi üzerindeki psikolojik etkilerinin kötü olduğu gözlemlenmektedir. Siber zorba olan kişi mağdura gerçek hayatta zarar vermese bile mağdur üzerinde üzüntü, düşük sosyalleşme, okul fobisi, kızgınlık, okulda başarısız olma, yalnızlık, stres, anksiyete, intihar gibi önemli sıkıntılar yaratmaktadır (Beran ve Li, 2005; Campbell, 2005; Kirby 2008; Patchin ve Hinduja, 2006). Herkeste aynı etkiyi yaratmamakla birlikte mağdur bazen bu davranışlardan kötü etkilenmekte ve intihar edebilmektedir (Ayas ve Horzum, 2014). Siber zorbalıkta zorba mağdura fiziki olarak ulaşmasa bile mağdurun sosyal ilişkilerini, iyi oluşunu olumsuz yönde etkilemektedir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007). Bu bağlamda araştırmalarda siber zorbalık davranışlarına maruz kalan bireylerde en fazla gözlenen etkiler; kişilerde sosyal anlamda ve akademik anlamdaki problemlerdir. Siber zorba davranışlar, fiziksel olarak kişiye zarar vermese de kişilerin duygusal anlamda kendilerini kötü hissetmesine sebep olabilir.

Tamer (2014), araştırmasında siber mağduriyet yaşayan öğrencilerde üzümlük, özgüveni düşme, bunalım gibi psikolojik etkileri, insanlar arası ilişkilerde

sorunlar ve okula gitmeme isteği, notların düşmesi gibi akademik etkileri olduğu saptamıştır.

Siber zorbalıkta siber zorba olan kişi ile mağdur kişi arasında fiziksel temas olmasa dahi mağdur üzerinde olumsuz psikolojik etkiler bırakmaktadır. Ayrıca mağdur üzerinde üzüntü, utanma, özgüven düşüklüğü, bunalım gibi etkileri görülmektedir (Korkmaz, 2016).

Yapılan araştırmalarda akran zorbalığına maruz kalan ergenlerde asabiyet; siber mağduriyet yaşayan ergenlerde ise ciddiye almama durumları gözlenmektedir. Siber zorbalıktaki ciddiye almama durumları siber zorba davranışlarını gözlemleyecek kimsenin olmaması sebebiyledir (İnselöz ve Uçaköz, 2013).

Patchin ve Hinduja (2006), araştırmasında siber mağduriyet yaşayan çocukların üzüntü ve korku yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Brown ve ark. (2006)'nın araştırmasında siber zorbalığın etkileri arasında siber mağduriyet yaşayan kişinin kendine yapılan siber zorba davranışlara tekrar tekrar maruz kalması da bulunmaktadır. Mağdur, zorbalık yaşadığı durumlara geri dönerek aynı ruh halini tekrar tekrar yaşayabilmektedir.

Yaman ve Peker (2012)'in yapmış olduğu araştırmada siber mağdur olan kişilerin öfkelenedikleri ve üzüldükleri ayrıca bu kişilerde öç alma durumlarının olduğu sonucuna varmışlardır. Raskauskas ve Stoltz (2007)'un araştırmalarında siber mağdur olan öğrencilerde çaresiz ve olumsuz duygulara sebep olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Patchin ve Hinduja (2006)'nın çalışmasında mağdurların, uğramış oldukları siber zorbalık sonrasında üzüldüklerini ve hayal kırıklığı yaşadıklarını belirtmişlerdir.

2.1.6. Siber Zorbalıkla İlgili Yapılan Araştırmalar

Siber Zorbalık ile alakalı olarak Türkiye'de 2007'den itibaren çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Ayrı araştırmalarda ayrı sonuçlar elde edilmiş, zamanla bilgi ve iletişim teknolojilerinin artması sonucu okulda ve arkadaşlık ilişkilerinde büyük problemler ortaya çıkmıştır (Horzum ve Ayas, 2014).

Yapılan bir araştırmaya göre erkek öğrenciler, kız öğrencilere oranla daha fazla siber zorbalık göstermektedir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla zorba olduğu sonucu birçok araştırma ile benzerlik göstermektedir. (Arıca ve ark. 2008; Ayas ve Horzum, 2012; Dalmaç, 2014; Dilmaç, 2009; Erdur-Baker ve Kavşut,

2007; Eroğlu 2011; etinkaya, 2010; Horzum ve Ayas, 2011; İlhan 2016; Kavuk ve Keser, 2015; Li, 2006; Metli, 2017; Özbay, 2013; Özdemir, 2015; Topçu, 2008).

İnternette vakit geçirme süreleri dikkate alındığında süre arttıkça daha fazla siber zorba davranışlara maruz kalındığı bulunmuştur (Campbell 2005; Kavuk ve Keser, 2015; Metli, 2017; Özdemir ve Akar, 2011; Topçu, 2008).

Siber zorbalık araştırmalarında incelenen diğer bir durum, bilgisayar başında geçirilen zamandır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında bilgisayar başında geçirilen zaman arttıkça sanal zorbalık artmaktadır (Gamez-Guadix ve ark, 2013; Jung ve ark, 2014; Taylan ve ark, 2017).

Horzum ve Ayas (2011)'in siber zorbalığı okul türü ve cinsiyet değişkenlerini inceledikleri araştirmasında özel okulda okuyanların özel okulda okumayanlardan daha fazla siber zorba davranışlara sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Serin (2012)'in yapmış olduğu araştırmada altıncı ve sekizinci sınıf olan öğrenciler, beşinci sınıf öğrencilerinden daha fazla siber zorbalık davranışlarını göstermektedir. Bu sonuç araştırmanın sonuçları ile örtüşmektedir. Bu araştırmada yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin siber zorbalık puanları beşinci ve altıncı sınıftaki öğrencilerin siber zorbalık puanlarından fazla olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar ayrıca Semerci (2017)'nin araştirmasındaki öğrencilerin siber zorbalık davranışları sınıf seviyeleri arttıkça artmaktadır sonucu ile uyuşmaktadır.

Başköy (2013)'ün yaptığı araştırmada siber zorba/kurban olma düzeylerinin; okul niteliğine, sınıf düzeyine, kullanma amacına, bilgisayar kullanma seviyesine, internet kullanma deneyimine göre bazı faktörlerde anlamlı farklılaşmaların ortaya çıktığı saptanmıştır. Başköy (2013)'ün yapmış olduğu araştırmada siber zorbalık puanlarının erkeklerde kızlardan daha yüksek düzeyde olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. İnternet kullanımı arttıkça siber zorba ve mağdur olma durumları artmaktadır.

Yapılan araştırmaların bazıları siber zorbalığı yeni bir kavram olarak ele alırken bazıları da akran zorbalığının bir devamı olarak ele almıştır ancak son zamanlarda iki zorbalık türünün birbirinden farklılaştığı görülmektedir (Erdur-Baker, 2013).

Özbay (2013)'in araştirmasında siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. Çok düşük ve düşük akademik başarıya sahip olanların siber zorbalık puanları akademik başarısı iyi olanların puanlarından yüksek

olmakla birlikte siber mağduriyet puanları da düşük akademik başarıya sahip olanların puanları yüksek akademik başarıya sahip olanlardan yüksektir.

Özdemir (2015)'in araştırmasında akran ilişkilerinin siber zorbalıkla bir ilişkisi olmadığı sonucu bu araştırmadaki öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri değişkeninin siber zorbalık ile ilişkili olmadığı sonucu ile benzerdir.

İlhan (2016)'ın araştırmasında öğrencilerin baba eğitim seviyeleri yükseldikçe siber zorbalık seviyelerinde bir düşüş söz konusudur. Bu sonuç bu araştırma ile benzerlik göstermekte olup baba eğitimi arttıkça siber zorbalık düzeyi azalmaktadır.

Kağan ve Ciminli (2016a)'nin araştırmasında siber zorbalık puanları yükseldikçe empati yeteneği azalmaktadır. Kestel ve Akbıyık (2015)'in araştırmasına göre öğrenciler siber zorbalığa en çok sosyal ağ, oyun ve mesajlaşma gibi internet ortamlarında maruz kalmaktadır. Siber zorbalıkta en yüksek puan ortalamasının başında ise sosyal ağlar gelmektedir. Birçok durumda internetteki zorbalık gerçek hayata da yansımaktadır.

Gelibolu ve ark. (2016)'nın araştırmasında üniversite öğrencilerinde erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha fazla siber zorbalık davranışlarına maruz kaldığı, öğrenci yaşları ile siber mağduriyet durumları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, öğrencilerin internet kullanım sıklığı ile zorbalığa maruz kalma durumları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ve siber mağduriyet yaşayan öğrencilerin siber zorba davranışlar gösterdiği sonuçlarına ulaşmışlardır.

Shariff (2005) araştırmasında siber zorbalığın üç özelliğinden bahsetmiştir. Bu üç özellikten birincisi zorbaca davranışları gerçekleştiren kişinin bilinmemesi, ikincisi zorbaca davranışlara sayı olarak fazla kişinin şahit olması ve üçüncüsü ise cinsel tacize uğramasıdır (Akt. Ayas ve Horzum, 2011).

Patchin ve Hinduja (2006)'nın araştırmasında siber zorbalıkta en fazla kullanılan araçlar mesaj yazma, e-mail gönderme ve sohbet odalarıdır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %11'i siber zorbalık yapmış, %29'u siber mağduriyet yaşamış ve %47'si siber zorbalık davranışlarını çevresinde gözlemlemiştir.

Smith ve ark. (2008)'nin araştırmasında ergenlerde zorbalık davranışlarının siber zorbalık davranışlarından daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Siber zorbaca davranışlar mesajlaşma ile yapılmaktadır. Siber zorbalık davranışları ve akran zorbalığı davranışlarının bireyler üzerindeki etkileri benzerdir.

Raskauskas ve Stolz (2007) yapmış oldukları araştırmada cep telefonu kullanma yaşının giderek artması, internete girme kolaylığı çocuk ve gençlerin internette daha fazla zaman geçirmesine sebep olmaktadır. Ayrıca yapılan araştırma sonucuna göre siber zorbalık okullarda gittikçe artan bir sorun olarak görülmektedir.

Ybarra, Diener-West ve Leaf (2007)'in araştırmasında ergenlerin %35'i siber mağduriyet yaşamıştır. Siber zorbalık davranışlarına maruz kalanların büyük ölçüde psikososyal problemler yaşadığı sonucuna varmışlardır.

Slonje ve Smith (2008)'in araştırmasında siber zorbaca davranışlara maruz kalan kişilerin siber zorbaca davranışları genelde hiç kimseye söylememekle birlikte nadiren arkadaşları ile paylaşmaktadırlar. Böylece siber zorbalıktan ve siber zorbalık davranışlarını çocuklarının nasıl algıladığından ebeveynlerinin haberi olmamaktadır.

2.2. SALDIRGANLIK

2.2.1. Saldırganlığın Tanımı

İnsan doğuştan sosyal bir varlıktır, sosyal hayatı sonucu çevresindekiler ile iletişimde bulunmakta ve ilişki kurmaktadır. Kurulan ilişkiler bazen saldırgan davranışları da içerebilmektedir (Hasta ve Güler, 2013). Saldırganlık, insanların birbirleri ile iletişim ve ilişkileri içerisinde en net Şekilde anlaşılmaktadır (Bostan ve Kılıcığıl, 2008).

Saldırganlık ile ilgili birçok tanım yapılmıştır. Deptula ve Cohen (2004) başkalarını incitmek veya başkalarına zarar vermek için yapılan davranışlar olarak tanımlamaktadır. Cüceloğlu (1992) ise engellenme duygusuna yapılan en bilindik davranış Şekli olarak tanımlamıştır. Horney, saldırganlığı temel anksiyete olarak açıklamakta ve bireyin ebeveyn tutumları nedeniyle kendini yalnız hissederek temel anksiyete geliştirdiğini söylemektedir. Tahiroğlu ve ark. (2009)'na göre ise saldırganlık kişinin diğer insanları incitmek için fiziksel olarak ya da psikolojik durumlar ile o kişiye zarar vermek için yapılan bütün davranışlarını kapsamaktadır.

Türk Dil Kurumu'nun saldırganlık tanımı, kişinin kendi benimsediği düşünceleri ve yaptığı davranışlarını çevresindekilere zor kullanarak kabul ettirmeye çalışmasıdır (TDK, 2017). Yıldız (2010) ise saldırganlığı bir amacı gerçekleştirmek için, içinde Őiddeti barındıran kişinin lmesina kadar gidebilecek durumlara neden olan, kişilerin ve toplumun güvende olmamasına sebep olacak durumlar olarak açıklamaktadır. olakoğlu ve Solak (2014)'a göre saldırganlık, bir kişinin

çevresindeki bir kişi veya nesneye zarar vermesidir. Köknel (1995)'e göre insanların öfkelerinin direkt olarak ortaya çıkması saldırgan davranışlara neden olmaktadır. Ele alınan diğer bir tanım kişinin kendine karşı tahrip edici, zarar verici olan meylinin kendi haricinde çevresindekilere dönmesidir (Bacıoğlu ve Özdemir, 2012; Can, 2002).

Kabak (2009), saldırganlığı sözel, fiziksel, doğrudan veya dolaylı yollardan diğer insanlara zarar verici davranışlar olarak tanımlamaktadır. Saldırgan davranışlara genelde toplumda insanların gerçekleştirdikleri bazı olaylarda başarılı olamamaları (iş, eş) ve çevreleri tarafından dışlanmış bireylerin kendini kanıtlamak amacıyla yaptıkları sonucuna varılmaktadır (Kabak, 2009). Nesnelere yönlendirilen saldırganlık “genişleme çözüm yolu”, kişinin bizzat kendine yönlendirdiği saldırganlık ise “silinme çözüm yolu” olarak ele alınmaktadır (Geçtan, 1990).

Bir olayın sonucunda kişi zarar görmüş olabilir ancak burada olayın niyeti önemlidir. Bizzat kişiye zarar vermek amaçlı yapılmış ise karşıdaki kişi zarar görmese bile yapılan davranış saldırgan bir davranış olarak ele alınabilir (Bayrak, 2011). Çünkü karşıdakine zarar vermeyi düşünmüştür. Bir davranışı gerçekleştirirken niyet önemlidir. Kına (2017)'ya göre toplumların tarihlerinde saldırganlık, çoğu toplumda o toplumun var olma nedenlerini oluşturmaktadır. Niyet burada farklılaşmaktadır. Bu bağlamda niyet saldırganlığı belirlemektedir. Eğer kişi zarar verme amaçlı olarak o davranışı gerçekleştiriyorsa karşıdakine zarar verse de vermese de zarar verme amaçlı yapıldığı için saldırgan davranışlar kapsamında ele alınır. Ancak savaş gibi bir ortamda veya kendi ülkesine yapılacak saldırılara karşı savunma yaparken birilerine zarar veriyor olabilir bu durumda niyeti kasıtlı olarak karşıdakine zarar vermek olmadığı için saldırgan davranışlar kapsamında ele alınmaz.

Şahin (2004b), saldırganlığı bireylerin çevresindeki kişileri gözleyerek öğrenebildiği veya çevresindekileri model alarak saldırgan davranışlar gösterebildiğini belirtmiştir. Ebeveyn tutum ve tavırları da saldırgan davranışların düzeyinin yükselmesinde en büyük etkenlerden biridir.

Cüceloğlu (1992), saldırganlığın iki çeşidi olduğunu belirtmektedir. Birincisi uyum sağlayıcı diğeri ise yer değiştirmiş saldırganlıktır. Uyum sağlayıcı saldırganlık, bireyin hayata uyumunu sağlarken yer değiştirmiş saldırganlık, kişilere uygulanan engellemelerin neden olduğu öfkenin başka birey veya objelere gösterilmesidir.

Buss ve Perry (1992)'nin araştırmalarında saldırganlığı bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutta incelemişlerdir. Düşmanlığı bilişsel alt boyutta, öfkeyi duygusal boyutta, fiziksel ve sözel saldırganlığı ise davranışsal boyutta incelemişlerdir. Buss ve Perry'nin saldırganlık ölçeğinin alt boyutları; öfke, düşmanlık, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık ve dolaylı saldırganlıktır.

Saldırganlığın görüldüğu üzere birçok tanımı bulunmaktadır. Hangi tanımlama olduğu önemli olmamakla birlikte saldırganlığın toplum tarafından reddedilecek bir durum olduğu, kişinin saldırgan davranışlar ile kendine ve çevresine zarar verdiği saptanmıştır (Dilekmen ve ark, 2011).

Saldırganlık ile başa çıkmak isteyen çocuklarda bunalım, tasa gibi içsel problemler yaşandığı ve davranış sıkıntıları gibi dışsal problemlerin olabileceği belirtilmektedir (Kurnaz ve Kapçı, 2013). Akgün (2005), Çınkır ve Kepenekçi (2003) araştırmalarında saldırganlık kavramını akran zorbalığı içerisinde incelemiştir.

2.2.2. Saldırganlık Kuramları

Saldırganlık konusunda birçok farklı kuram söz konusudur. Saldırgan davranışların içgüdüsel olarak ve çevre etkisiyle meydana geldiğini savunan kuramlar bulunmaktadır. Saldırganlık ve nedenlerini Freud ile psikanalitik kuram, bilimsel gelişmeler ile de biyolojik kuram ve sosyal öğrenme kuramları belirtmiştir (Bayrak, 2011). Bazı kuramcılar saldırgan davranışların içten geldiğini bazıları ise dışsal faktörler ile kazanıldığını belirtmektedir (Tuzgöl, 1998). Saldırganlığın sebeplerini belirten görüşler ikiye ayrılmıştır: ilk görüşe göre saldırgan davranışların temelinde içgüdü ve dürtüsel durumların olduğu, ikinci görüşe göre ise saldırgan davranışların doğuştan gelmeden, doğuş sonrasında edinilir (Eroğlu, 2009).

2.2.2.1. İçgüdü Kuramları

İçgüdü kuramları saldırgan davranışları, doğuştan gelen içgüdülerin bir yansıması olduğunu belirtmektedirler. İçgüdü kuramlarında Psikanalitik Kuram ve Etiyolojik Kuram ele alınmaktadır.

Freud ve Lorenz içgüdü kuramlarına açıklık getirmişlerdir. Freud saldırganlığın içgüdüsel olarak meydana geldiğini, Lorenz ise hayvan davranışlarını inceleyerek saldırgan davranışların içgüdüsel olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak

iki isim de saldırgan davranışların içsel dürtüler ile gerçekleştiğini dile getirmektedir (Kula, 2008).

2.2.2.1.1. Psikanalitik Kuram

Saldırganlıkla ilgili ilk kuramı 1908’de Adler belirtmiş ve saldırganlık kavramını, ihtiyaçların giderilmesi için organizmanın tamamını kapsayan güdü olarak tanımlamaktadır. Sonradan Adler saldırganlığı, günlük hayata karşı kişilerin verdikleri tepki olarak belirtmektedir (Güner, 2006). Adler’in psikanalitik kuram yaklaşımı Freud’dan farklıdır. Adler, kişilerin saldırgan davranışlarını farklı biçimlerde ortaya koyduğunu ve saldırgan davranışların nedenini de kendi ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirdiğini belirtmektedir.

Psikanalitik yaklaşımda saldırganlık doğuştan var olan ve ruhsal enerjinin dışarı çıkmasıdır (Yıldız, 2010). Gözütok (2008)’a göre, kişinin yaşam ve ölüm olarak iki içgüdü vardır. Psikanalitik kuram, saldırganlığı bireyin ölüm içgüdüünü diğer bireylere yönlendirmesi olarak açıklamaktadır. İnsan davranışları iki ana içgüdü ile yönetilmekte bunlardan birincisi eros (yaşam içgüdü) ikincisi ise thanatos (ölüm içgüdü)’tur (Akpınar, 2010). Ölüm içgüdü insanın kendine çevrilmişse intihara, çevreye çevrilmişse saldırgan davranışlara sebep olmaktadır (Bilgin, 1988).

Freud, bireylerin davranışlarının temelinde yaşam enerjisi olduğunu söylemektedir. Freud’a göre saldırganlık bu yaşam enerjisinin tatmin edilmesinde engellenmesi sonucu kişinin verdiği tepki olarak tanımlamakta ve her zaman ortaya çıkmamakla birlikte bazı olaylarda meydana gelmektedir (Güner, 2006).

Geçtan (1990)’a göre Freud, saldırgan davranışların en temel nedeninin id olduğunu ve id’in kişinin doğuştan var olan hayvansı yanları olduğunu belirtmektedir. Freud’a göre anal dönemde saldırgan duyguların alt yapısı oluşur ve fallik dönemde kız çocuğun anneye, erkek çocuğun babaya karşı düşmanlık duyguları besleyip saldırgan davranışlar oluşur. Freud, saldırgan davranışlara sahip olan kişilerin saldırgan davranışlarının doğuştan var olduğunu belirtmektedir. Psikanalitik kurama göre insan vücudunda saldırganlık için gerekli enerji üretilmektedir. Bu kuramın ortak görüşüne göre saldırgan davranışlar kişide doğuştan var olan yaşam ve ölüm içgüdülerinin birer yansımalarıdır.

2.2.2.1.2. Etiyolojik Kuram

Etiyoloji, hayvanların kendi yaşam alanında davranışlarını inceler. Lorenz ve Eib-Eibesfeldt etiyojolojiyi inceleyen isimlerdir.

Lorenz (1968)'e göre saldırganlık, içgüdüsel olarak yapılan dışsal faaliyetlerden bağımsız davranışlardır ve birey zaten saldırgan olduğu için saldırgan davranışlar sergiler dışsal durumların saldırganlığa neden olduğu söylenemez. Saldırganlık türler arası olarak değil tür içinde ve bir sıra dahilinde meydana gelir. Bu sıra "belirtiler, tehdit, olay, durulma" şeklindedir

Lorenz (1968)'e göre sinir sisteminde depolanan enerji bir şekilde dışarı vurmak zorundadır ve dışsal bir etki olmasa bile patlayarak dışarı çıkacaktır. Saldırganlıkta buna benzer olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca saldırgan davranışın gösterildiği hedef, saldırganlığın esas sebebi olmamakla birlikte görünürdeki sebebidir. Bireyler gerçek hayatta zaten saldırgan olmaları sebebiyle saldırgan davranışlar sergiler; eziyet, mücadele durumlarında saldırganlaşmazlar. Saldırganlık, kendine uygun dışarı çıkabileceği bir boşluk bulana kadar artmakta ve sonrasında ortaya çıkmaktadır.

Saldırgan davranışlar daha çok kendi türü dışındaki türlere gösterilir ve en güçlü olan hayatta kalmak için saldırganca davranır. Yapılan bir araştırmada, erkek balıkların kendi türünün erkek balıklarına saldırgan davranışlar gösterdiğini, diğer türden balıklara bu şekilde davranmadığını gözlemlemiştir. Ancak akvaryumda farklı iki türdeki balıklardan birinin bütün erkek türleri alınırsa, o türden tek kalan balık diğer türdeki balıklara saldırgan davranışlar göstermektedir. Ek olarak aynı türden bir dişi balık bırakılıp diğerleri alınırsa yine o erkek balık dişiye de saldıracaktır. Böylece Lorenz, saldırgan davranışların içsel bir ihtiyaç olarak var olduğu ve hayvanların bu içsel dürtü ile herhangi bir şeye saldırgan davranışları gösterdiğini dile getirmiştir. Saldırganlık, hedef bulamazsa kişide patolojik davranışlar ortaya çıkar (Lorenz, 1968).

Toplum içinde belirlenen kuralların olması, belirli bir hiyerarşinin oluşması saldırganlık davranışlarını zayıflatır (Arıcak, 1995).

2.2.2.2. Biyolojik Kuram

Saldırganlığın biyolojik olarak genetik faktörlerce aktarıldığı yönündeki araştırmalar biyolojik kuram içerisinde ele alınmaktadır.

Biyolojik kuram, insan ve hayvanların sebep olduğu saldırgan davranışları incelemiştir. Araştırmacılar saldırganlık ile alakalı olarak belirttikleri gen ve beyin bölgelerini araştırmışlar saldırgan davranışlar ile alakasını incelemiştirler (Öztürk, 2008). Saldırganlığın beyindeki bazı bölgeler tarafından kontrol edildiği düşünün bazı araştırmacılar bunu göstermek amacıyla hayvan ve insanlarda beyinin bazı bölgelerine elektrik vererek saldırganlık davranışının arttığını, diğer bazı bölgelere elektrik vererek saldırganlık davranışını azalttıklarını gözlemlemiştir (Güner, 2006).

Biyolojik kuramda bir başka görüş ise kadın ve erkeklere ait kromozom farklılıkları da saldırganlığa neden olduğu şeklindedir. Bu kromozomlardan birisi cinsiyeti belirlemektedir. X kromozomu kadını, Y kromozomu ise erkeği belirtmektedir. Bazı erkeklerde XY olması gerekirken XYY şeklinde kromozom dizilişi görülmektedir. Fazladan gelen bu Y kromozomu ile buna sahip insanların daha saldırgan olduğu bazı araştırmacılar tarafından düşünülmektedir (Erkiner, 2012).

Saldırganlıkla ilişkili bir diğer etmen olarak az seviyedeki serotonin örnek verilebilir, hayatları süresince yüksek seviyede saldırgan davranışlar sergileyen kişilerde serotonin düşüklüğü saldırgan davranışlarını etkilemektedir (Abay ve Tuğlu, 2000; Coccaro ve ark, 1997). Az seviyedeki dopaminde saldırgan davranışlara neden olabilmektedir (Abay ve Tuğlu, 2000). Beyinde meydana gelen tahribatlar da saldırgan davranışların sebebi olabilmektedir. Bandura (1973)'ya göre saldırgan davranışlar androjen hormonundan etkilenmektedir. Androjen hormonu, insanlarda kas ve fiziksel olarak büyümede ve beyinsel faaliyetlerde etkili olmasının yanı sıra doğrudan olmasa da saldırganlığa neden olabilmektedir.

Biyolojik kuramın bir diğer görüşü, saldırgan davranışlara beslenme sorunlarının sebep olduğu şeklindedir. Vücutta bulunması gereken bazı vitamin, mineral eksiklikleri kişilerde saldırgan davranışlara yol açabilmektedir. Yapılan diğer araştırmalar çinko eksikliğinin kişilerde saldırgan davranışlara yol açtığını belirtmektedirler (Çelik, 2006).

Amigdalada meydana gelen olumsuz durumlar sonucunda saldırgan davranışların önüne geçilmesini zorlaştırmaktadır (Francis, 1991). Beynin önemli bir bölümü olan amigdala ile saldırgan davranışlar ilişkilendirilmekle birlikte duygu kontrolünü sağlar. Yapılan bir araştırmada saldırgan davranışlara sahip hayvanların beyinlerinden amigdala kısmı alınmış ve saldırgan davranışları olan hayvanların sakin davrandıkları sonucuna ulaşılmıştır (Uğur, 2013).

Saldırganlık çeşidine göre genetik olarak aktarıldığı yapılan bazı araştırmalarda ortaya çıkmaktadır. Fiziksel saldırganlık %47, sözel saldırganlık %28, dolaylı, fiziksel saldırganlığın da genetik olarak aktarıldığı bulunmuştur (Coccaro ve ark, 1997).

Biyolojik kuram, nesnel bulguları barındırması bakımından önemlidir ancak saldırgan davranışların meydana gelişinde kişinin duygusal, çevresel, zihinsel durumlarını yok saydığı için yetersiz görülmekte ve psikososyal etmenlerle incelenmesi gerekmektedir (Efilti, 2006).

2.2.2.3. Sosyal Öğrenme Kuramı

Saldırganlık davranışının altında yatan nedenleri; psikanalitik kuram, biyolojik kuram açıkladığı gibi sosyal öğrenme kuramı da açıklamaktadır. Saldırgan davranışların öğrenilebildiğini savunmaktadır.

Sosyal öğrenme kuramı ilk kez Rotter tarafından dile getirilmiştir. Bireyleri dışarıdan gelen uyarıcılar etkileyebilmektedir. Sosyal öğrenme kuramı denilince Bandura düşünülmektedir. Sosyal öğrenme kuramının diğerlerinden farkı; saldırgan davranışın kötü niyetli ve zarar verici olmadığı ve bu davranışı hedefe gitmek için kullanılan bir araçsal tepki olarak ele almasıdır (Güner, 2006).

Aydın ve Akgün (2014)'e göre pekiştirme ve taklit ile saldırgan davranışlar ortaya çıkmaktadır. Bireyin saldırgan davranışları yapmasının nedeni istediği şeye ulaşmak ve ülküsünü yerine getirmektir. Bazı psikologlar saldırganlığın meydana gelişini “araçsal öğrenme” ve “gözlem ile öğrenme” şeklinde ikiye ayırmaktadır. Araçsal öğrenmede bireyin bir davranışı bir başkası tarafından pekiştirilir veya kişiye o davranışı için ödül verilirse davranışı gelecekte de yapma ihtimali artmaktadır (Arıca, 1995). Diğer bir öğrenme de bireyler kendi kendine bir davranış öğrenme bile gözlem yaparak da bir davranışı edinebilmektedirler. Öğrenme davranışsal olarak bir farklılığa neden olabildiği gibi farklılığa neden olmayadabilir ve bireyin ailesi, kültürel özellikleri, sembolleri öğrenmesinde etkili rol oynar (Bandura, 1999).

Kişiler kendi ebeveynlerine benzer davranışlar sergilemekte ve bu da saldırganlığın tekrarlayan durumlar şeklinde devam etmesine neden olmaktadır. Kültür ve bireyin arkadaşları da bireyin davranışları üzerinde etkili olmaktadır (Bayrak, 2011). Kişiler ilk olarak ebeveynlerini kendilerine örnek olarak alırlar ve gözlem yaparak çevrelerinden birçok davranışı öğrenebileceği gibi saldırgan

davranışları da öğrenebilir. Kendi ebeveynleri de dahil olmak üzere gözlem yaptığı kişilerden saldırgan davranışları gözlemleyip, kendileri de gösterebilirler (Tuzgöl, 1998). Bireyler ebeveynlerinden gözlem ile birçok davranışı öğrenmekte ve kişiliklerini oluşturmaktadır. Kız çocuklar anneyi, erkek çocuklar babayı örnek alarak saldırganlık içeren davranışlar sergileyebilirler (Bayrak, 2011). Saldırgan davranışların kazanımında kişinin ilk öğreticileri kendi ebeveynleri olmakla birlikte, ebeveynlerinin çocuğa karşı tavır ve davranışları esastır. Ebeveynlerinin kişiyi kabul etmemesi, kişiye karşı tutarlı olmayan disiplin anlayışları, duygusal, fiziksel ceza kişinin saldırgan davranışları yapmasına neden olur (Arıca, 1995). Araştırmalarda ebeveynlerinin kısıtlayıcı tavırları ve kendi fikirlerini dayatması sonucu çocukları üzerinde saldırgan davranışları ortaya çıkarmaktadır. Çocuğunun fikirlerini önemsenmemesi, çocuğa uygulanan dayak cezası ile çocuklarda özgüvensizlik ve saldırgan davranışlar ortaya çıkmaktadır. Çocuklar üzerinde ebeveynlerin uyguladığı dayak ve aşırı korumacı tutum da çocukta saldırgan davranışlara yol açar (Köknel, 1995). Çeşitli araştırmalarda fiziksel şiddete maruz kalmış kişilerin ebeveynlerinin, kendi ebeveynleri tarafından fiziksel şiddete maruz kaldığı ortaya çıkmaktadır (Tuzgöl, 1998).

Bireyler model alma yolu ile bir davranışı kazanabilirler. Bu bağlamda yapılan araştırmada iki grubun bulunduğu bir deneyde birinci gruba saldırgan davranışların bulunduğu ikinci gruba ise saldırgan davranışların bulunmadığı bir video izlettirilmiş ve saldırgan davranışların bulunduğu videoyu izleyen kişilerde bu davranışların daha fazla görüldüğü belirlenmiştir (Güner, 2006). Bazı çalışmalarda çevredeki uyaranların saldırganlığın meydana gelmesinde etkili olduğu belirtilmektedir (Efilti, 2006).

2.2.2.4. Engellenme-Saldırganlık Kuramı

Engellenme-saldırganlık kuramı Dollard ve arkadaşları tarafından ilk kez 1939 yılında kullanılmıştır. Bu kurama göre saldırgan davranışların meydana gelebilmesi için daima engellenmişlik duygusunun olması gerekir ve engellenmişlik duygusu daima saldırgan davranışları ortaya çıkarır (Berkowitz, 1978). Her engellenme durumu sonrasında saldırgan davranışların meydana geldiği görüşüne eleştiriler gelmiştir. Bu bağlamda her engellenme durumundan sonra saldırgan davranışların oluşmayacağını savunan görüşler ortaya atılmıştır. Berkowitz (1978)'e

göre engellenmişlik duygusu her zaman saldırgan davranışlara yol açmamakla birlikte, engellenen kişi aciz hissediyorsa engellenme durumu saldırgan davranışlara değil korkma ve olaydan kaçma durumuna neden olur. Sonuç olarak saldırganlık davranışı engellenmişlik duygusu haricinde farklı durumların sonucunda da meydana gelebilmektedir.

Haz peşinde olan libido engellenirse, o engele karşı çıkmak adına “ilksel tepki” ortaya çıkar ve engellenme-saldırganlık kuramını benimseyen kişiler ikisi arasındaki ilişkiyi Freud’un ilk görüşleri ile oluşturmuşlardır (Arslan ve ark, 2010).

Bilgin (1998)’e göre kişiler engellenmişliğin sonucunda ortaya çıkan patlama durumunu daima engellenme duygusunu kişiye yaşatan ana bileşene değil de suçu olmayan bir kişiye yöneltebilir. Böylece saldırganlık yer değiştirmiş olur. Engelleme-saldırganlık kuramında bir kişinin engellenmesi sonucunda nasıl bir saldırgan davranış gösterebileceği belirtilmektedir. Engelleme-saldırganlık kuramında engellenme ile karşılaşan kişinin küçük saldırgan davranışlarına müsaade edilebilir böylece kişinin gerginliğinin önüne geçilerek daha yoğun saldırgan davranışları engellenir (Çetinkaya, 1991).

Kenrick, Neuberg ve Cialdini (1999)’ye göre engellenme-saldırganlık kuramının, kişinin yaşadığı engellenmişlik duygusunun saldırgan davranışlara neden olacağı ifadesi gerçek hayatta her gün yaşanan durumlarda da gözlenmektedir. Gerçek hayatta acil bir yere yetişmesi gereken kişilerin yürüyenleri veya trafikte olanları taciz etmesi, trafik ışıklarında beklerken yeşilin yanmasını bekleyemeden hemen kornaya basması örnek olarak verilebilir .

Cüceloğlu (1992) da saldırganlığı harekete geçiren sebeplerden biri olarak beklentinin gerçekleşmemesi yani engellenme duygusunun olduğunu belirtir. Saldırganlık daha çok engellenmeye karşı insanların vermiş olduğu bir tepkidir. Ancak bazen saldırganlık engellenmenin sebebini yok etmekte bazen ise daha da vahim bir duruma dönüştürmektedir.

Saldırganlık bu kurama göre kişideki bir engellenmişlik duygusu sonucu ile ortaya çıkabilmekte veya saldırganlık içgüdüsünden kaynaklanabilmektedir (Tahiroğlu ve ark., 2009). Kişinin bir isteğini gerçekleştirmesinin önüne geçmek engellenmek olarak tanımlanabilir ve engellenmişlik hissi kişide saldırganlık davranışlarını doğurabilir ve bu saldırgan davranışlarının sebebi ise ortaya çıkan kötü duyguların azaltılma isteğidir (Tahiroğlu ve ark., 2009). Saldırganlık içeren durumların ortaya çıkabilmesi için bir engelleme olması gerekliken, engellenme

duygusunun varlığı da saldırgan davranışlara yol açmaktadır (Fromm, 1993). Saldırgan davranışların dozunu artıran durumlar engellenmişlik duygusunun bilerek ve isteyerek kendine yapıyor olduğunu bilmesi sonucudur ancak birey engellenmişlik duygusunda olumsuz bir amaç hissetmezse saldırgan davranış göstermemektedir (Tahiroğlu ve ark., 2009).

2.2.3. Saldırganlık Türleri

Fromm (1993), saldırganlığın boyutlarını “yumuşak saldırganlık ve kırıcı saldırganlık” olarak ikiye ayırmaktadır. Yumuşak saldırganlığı “yalandan saldırganlık ve savunucu saldırganlık” olarak ayırmaktadır. Savunucu “yumuşak” saldırganlık hayvan ve insanda ortaktır ve hayati menfaat tehdit edildiği zaman kendini göstermektedir. Kırıcı “kıyıcı, yıkıcı” saldırganlık ise sadece insana özgü ve hedefi olmayan davranışları içerir.

Bir hedefi gerçekleştirmek için saldırganlık araç olarak kullanılmaktadır. Dolaylı saldırganlık, kendine yönelik saldırganlık, sosyal rol olarak saldırganlık, fiziksel-psikolojik saldırganlık, özgeci saldırganlık, izin verilmiş saldırganlık, aktif-pasif saldırganlık ve düşmanca saldırganlık olarak türleri bulunmaktadır (Derwent, 2007, Eroğlu, 2009, Kartal ve Bilgin, 2009, Kuru ve Var, 2009).

Köknel (1995), saldırganlığı uyum sağlayan ve zarar verici olmak üzere ikiye ayırmıştır. Uyum sağlayan saldırganlık, kişinin hayatını devam ettirebilmesi için göstermiş olduğu saldırganlık iken zarar verici saldırganlıkta ise çevresindekilere, kişilere, nesnelere bilinçli olarak zarar vermek, düşmanca davranmaktır.

Saldırganlık türleri ile ilgili diğer bir görüş; birinci türü aktif saldırganlık ikinci türü ise pasif saldırganlık olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Aktif saldırganlıkta, düşmanlık duygusu fiilen meydana gelir ve saldırganlık gösterilen kişi zarar görür, pasif saldırganlıkta ise düşmanca niyet fiilen meydana gelmemektedir ve örneğin birinin ihtiyacı olan kişiye yardım edebilecekken yardım etmemesidir (Kabak, 2009).

Berkowitz, düşmanca ve araçsal saldırganlık olmak üzere saldırganlığı ikiye ayırmaktadır. Düşmanca saldırganlık; ana amacı hedefe zarar vermek olan, saldırganın nesne veya bireyi sevmemesiyle kendi içinde düşmanca duyguları içeren saldırganlık türüdür. Araçsal saldırganlık ise içinde düşmanca duygular olmayan, bir hedefe ulaşmak için yapılan saldırganlık türüdür (Berkowitz, 1978).

Hasta ve Güler (2013) ise saldırganlığı üçe ayırmaktadır. Birinci saldırganlık türü olan “yıkıcı saldırganlık”, kişinin kendini engelleyen kişiye karşı, kötü niyetli ve düşmanca tutum ile çevresinin olumlu karşılamayacağı yıkıcı bir tepki vermesidir (Bostan ve Kılıcıgil, 2008). Bu saldırganlık türü kötü niyetli, düşmanca olan saldırganlıktır (Tutkun ve ark, 2010). İkinci ele alınan tür, “edilgen saldırganlık” ise, kişilerin çevresindekilere alelade bir eylem göstermeksizin saldırganlık ihtiyacını doyurmasıdır. Edilgen saldırganlık toplumdaki insanlara kendini iyi gösterme amacıyla istenilen davranışın gösterilememesi olarak da ele alınabilir (Bostan ve Kılıcıgil, 2008). Edilgen saldırganlıkta çevresindekileri kızdırmadan saldırganlık davranışların kişilere gösterilmesidir (Tutkun ve ark, 2010). Bu saldırganlık türü doğrudan bir saldırganlık olmamakla birlikte, aktif olmayan bir davranış şeklidir ve bu saldırganlıkta mücadeleden kaçmak söz konusudur (Bostan ve Kılıcıgil, 2008). Diğer bir saldırganlık türü olarak ele alınan “atılgenlik” ise, normalde saldırganlık türü olarak ele alınmasa da zaman zaman saldırganlık boyutları ile anılabilmektedir (Hasta ve Güler, 2013). Boston ve Kılıcıgil (2008)’e göre atılgenlik bireylerin söylemek istediklerini zorlanmadan anlatması da atılgen davranışlar arasındadır. Diğer insanların haklarını gasp etmeden kendi haklarını müdafaa etmesi de atılgenliğin tanımları arasındadır (Boston ve Kılıcıgil, 2008). Bu bağlamda saldırganlık ile atılgenlik arasındaki farklara bakıldığında atılgenlikte karşıdaki kişiye her türlü davranış ile saygı sınırları içerisinde yapılmaktadır. Ancak saldırganlıkta diğer insanlara saygı duyulamayabilir, hakları göz ardı edilebilir ve şiddet gösterilebilmektedir (Kabak, 2009).

Saldırganlığı tepkisel ve proaktif olarak ikiye ayıran çalışmalar da bulunmaktadır. Tepkisel saldırganlık, hissedilen kötü bir niyet ve gözdağına gösterilen savunucu reaksiyondur ve hedef hissedilen tehdite karşı gelmektir. Proaktif saldırganlıkta, bir tehdit, düşmanca niyet olmaksızın diğer kişilere rahatsızlık oluşturmaktır (Çelik ve Otrar, 2009). Reaktif saldırganlık engellenmenin neden olduğu saldırganlık olarak ele anılırken, proaktif saldırganlık ise hedefe ulaşmada saldırganlığın araç olmasıdır. Reaktif saldırganlık öfke ile alakalıdır. Reaktif saldırganlık artarken öfke doğru orantılı olarak artmakta, sözsöz olmayan öfke durumları ters orantılı olarak azalmaktadır (Aydın ve Akgün, 2014).

Buss, saldırganlığı üç kategoride değerlendirmiştir. Birinci kategori “fiziksel ya da sözel saldırganlık”, ikinci kategori “aktif ya da pasif saldırganlık”, üçüncüsü ise “doğrudan ya da dolaylı saldırganlık” olmak üzere. Fiziksel saldırganlığa fiziksel

şiddet olayları, vurmak gibi durumlar fiziksel saldırganlığa girerken, sözsözsel olarak çevresindekileri üzmemek, rahatsız etmek sözsözsel saldırganlığa girmektedir. Aktif saldırganlıkta kasıtlı bir şekilde karşıdaki kişiye zarar verme amacı sözsöz konusudur. Pasif saldırganlıkta ise kişiye bizzat zarar vermek yerine hedefe ulaşmasını engellemek sözsöz konusudur. Doğrudan saldırganlık, kişiyi sınırlendirebilecek ve tahrik edebilecek uyarıcıların doğrudan verilmesi ile engellenme durumundan oluşan saldırganlık türüdür (Walker ve Richardson, 1998).

2.2.4. Saldırganlıkla İlgili Yapılan Araştırmalar

Okul ortamında saldırgan davranışları öğrencilerin birbirine karşı sergilediği görülmektedir. Ortaokul öğrencilerinde de saldırgan davranışlara çok sık rastlanılmakla birlikte saldırganlık çeşitli değişkenler ile ele alınmış ve bu bölümde yapılmış araştırmalar verilmiştir.

Saldırganlıkla ilgili yapılan araştırma bulgularında erkeklerin saldırgan puan ortalamalarının kızların saldırganlık puan ortalamalarından yüksek olduğu sonucu saptanmıştır (Arslan ve ark, 2010; Buss ve Perry, 1992; Cansever, 2017; Çelik, 2006; Erkiner, 2012; Eroğlu, 2009; Efiltili, 2006; Güner 2006; Kurtyılmaz, 2005; Sezer ve ark., 2013; Tuzgöl, 1998; Yıldız ve Erc, 2011). Aktaş ve Güvenç (2006) ve Buss ve Perry (1992) araştırmalarında erkeklerin fiziksel saldırganlık alt boyutu kızlara göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca bu araştırmalar ile bireyin çevresinin saldırgan davranışlarının değerlendirilmesinde büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Madran (2012)'ın yapmış olduğu saldırganlık ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik-güvenirlilik çalışmasında sadece fiziksel saldırganlık alt boyutunda erkeklerin puanlarının kızlardan yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçların ebeveynlerin çocuk yetiştirme tarzlarından etkili olduğu düşünülmektedir. Geleneksel tarzda büyütülen erkek çocukların saldırganca durumları pekiştirilmektedir. Kız çocukları ise tam tersi saldırganca davranışları bastırılmaktadır. Cinsiyet değişkeninin saldırganlık ile ilişkisi çevrenin erkek ile kadına atfedilen cinsiyet rollerinin kişilerin davranışlarını etkilenmesine sebep oluyor olabilir. Bu yüzden erkekler, kızlara göre çevresel beklentiler dolayısıyla daha yüksek saldırgan puanlar almış olabilirler.

Arıca (1995)'ın üniversite öğrencilerinin saldırganlık, benlik saygısı ve denetim odağı ilişkisini incelediği araştırmasında erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyleri kız öğrencilerin saldırganlık düzeyinden yüksektir.

Balcıoğlu (2001), yapmış olduğu çalışmada düşük ekonomik gelire sahip öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ebeveynlerin çocuklarına karşı olumsuz tavır ve hareketleri, zor kullanılan bir aile ortamı olması, ailede herkesin söz hakkı olmaması gibi konular ailede şiddet kavramını güçlendirerek saldırganlık davranışlara neden olmaktadır. Ekonomik gelir düzeyi değişkenine göre elde edilen sonuçlar bu çalışmanın sonuçları ile benzerdir.

Şahin (2004a) ve Bacıoğlu ve Özdemir (2012), çalışmalarında ilköğretim öğrencilerinde yaş ile birlikte saldırganlık düzeylerinin de arttığı sonucuna ulaşmakla birlikte bu sonuç çalışmanın yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin altıncı ve beşinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyinden fazla çıktığı sonucu ile benzeşmektedir. Yıldız ve Sümer (2010), çalışmasında yaşın saldırganlığı anlamada önemli bir değişken olduğu sonucunu bulmuşlardır. Bu sonuç, yaş ile saldırganlık puanı arasındaki anlamlı ilişkiyi destekler. Yıldız ve Erc (2011), yapmış olduğu çalışmalarında adölesanların saldırgan davranışlarının yaş arttıkça doğru orantılı olarak arttığını, gruplar arasında anlamlı farkın olduğunu belirtmektedir.

Kurtyılmaz (2005)'in yaptığı çalışmada akademik başarı değişkenine göre saldırganlık puanlarını incelemiş ve bu çalışmanın sonuçları ile benzer sonuçlar elde etmiştir. Akademik başarı düştükçe ters orantılı olarak saldırganlık puanları yükselmektedir.

Ağlamaz (2006)'ın çalışmasında cinsiyete, sınıf düzeyine göre anlamlı fark bulunmamıştır. Annesi ortaokul mezunu olanların saldırganlık puanları diğerlerinden daha yüksektir. Babası yüksekokul ve üniversite mezunu olanların saldırganlık puanları daha düşüktür. Düşük gelir düzeyine sahip öğrencilerin saldırganlık puanları diğerlerinden daha yüksektir.

Tutkun ve ark. (2010)'nın yaptığı çalışmada bireysel yapılan sporlarda yıkıcı saldırganlık düzeyleri, takım sporu yapanlardan yüksek çıkmıştır. Ve aynı çalışmada bireysel ve takım sporu yapan kişilerin genel saldırganlık puanları arasında anlamlı bir farka rastlanamamıştır. Ayrıca çalışmada bireysel yapılan sporların takım olarak yapılan sporlara göre daha çok saldırganlık ve şiddet içerdiği belirtilmektedir.

Gültekin (2011)'in ortaokul öğrencilerinin öfke ve saldırganlık düzeyini saldırganlık-öfke azaltma programı ile azaltmaya çalıştığı araştırmasında, bu programa katılan öğrencilerin saldırganlık puanlarında anlamlı düzeyde azalma belirlenmiştir. Cenkseven (2003)'in yaptığı öfke yönetimi becerileri programının öfke ve saldırganlık düzeylerine etkisini incelediği araştırmasında deney grubunda olan ergenlerin saldırganlık düzeylerinde düşme görülmüştür.

Sezer ve ark. (2013)'nin anne-baba tutumuna göre saldırganlık davranışlarını ölçtüğü araştırmasında otoriter tutuma sahip anne-babası olan öğrencilerin saldırganlık puan ortalamalarını demokratik olanlardan yüksek bulunmuştur (Dilekmen ve ark, 2011; Yıldız ve Erc, 2011). Bu sonuç bu çalışmada elde edilen baskıcı-otoriter olan anne-baba tutumları olan öğrencilerin saldırganlık puanları, anlayışlı olan anne-baba tutumuna sahip öğrencilerin saldırganlık puanlarından yüksek olduğu bulgusu ile benzerdir.

Sezer ve ark. (2013)'nin araştırmasına göre anne-baba birliktelik durumu ile saldırganlık puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu sonuç araştırmanın sonucu benzerlik göstermektedir. Ayrıca bir diğer bulgu, anne-baba eğitimi ile saldırganlık puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Ayan (2007)'in araştırmasında ailesinde şiddet uygulanan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri fazladır bu sonuç araştırmanın ailesinde saldırganlık davranışları çok sık ve ara sıra gözlemleyen öğrencilerin saldırganlık puanları ailesinde hiçbir zaman saldırgan davranışlar gözlemlemeyen öğrencilerin saldırganlık puanlarından yüksek olduğu bulgusu ile benzerlik göstermektedir.

Kına (2017)'nin, ortaokul öğrencilerinde anksiyete ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında cinsiyete göre erkeklerin kızlardan daha fazla saldırganlık gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç araştırma sonuçları ile benzeşmektedir.

Sherry (2001), araştırmasında içeriğinde şiddet olan oyunların saldırgan davranışlar üzerindeki etkisini gözlemlemek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Televizyonda gözlenen şiddet davranışlarının saldırgan davranışlar üzerindeki etkisi video oyunlarındaki şiddet davranışlarından daha fazladır.

Wall ve ark (2005)'nin araştırmasında, ebeveyn tutumlarının kişilerde saldırganca davranışları etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Çevresinden olumsuz tutumlar gözlemleyen kişilerin saldırganca davranışlar gösterme ihtimalleri artmaktadır.

Lopez ve ark. (2006)'nın yaptığı araştırmada saldırgan davranışlar gösteren ve göstermeyen dışlanmış öğrenciler arasındaki farkları incelemişlerdir. Bulunan farklılıklar arasında; okul, aile, kişisel farklılıklar ve sosyal çevre farklılıkları vardır. Saldırgan davranışlar gösteren dışlanmış öğrencilerin anne babalarının daha fazla saldırganca davranışlar sergilediği, kendi özsayıgılarının diğerlerine göre daha düşük olduğu, diğerlerine göre anne-babaları ile iletişimlerinde saldırganca tutumun daha fazla olduğu, akademik olarak daha başarısız oldukları sonuçlarına ulaşmışlardır.

BÖLÜM III: YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemine ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplaması ve çözümlenmesine dair bilgiler açıklanmıştır.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma ortaokul öğrencilerinde siber zorbalık ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi inceleyen ilişkisel tarama deseninde bir araştırmadır. Tarama modelleri mevcut haliyle olan durumu olduğu gibi betimlemektedir. İlişkisel tarama deseni, iki veya daha fazla sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve derecesini belirlemeye çalışan araştırma desendir (Karasar, 2015).

3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini İstanbul'daki devlet okullarına devam eden ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklemi ise İstanbul'un Üsküdar, Ümraniye, Ataşehir, Zeytinburnu ve Bayrampaşa ilçelerinden seçilen beş ortaokula devam eden beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem grubu 497 kız öğrenci ve 307 erkek öğrenci olmak üzere toplam 804 kişiden oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme uygun örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Evrene ulaşmak emek ve maddi açılarından maliyet gerektirdiği için nicel araştırmalarda örneklem kullanılmaktadır (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2014) bilgisi ile uygun örnekleme yöntemi ile evrenin hepsine ulaşılmamış ve evrenin bir kesiti alınarak örneklem grubu oluşturulmuştur. Uygun örnekleme yönteminde örneklemin seçiminde koşulların büyük önemi vardır. Bu örnekleme yöntemi pratik ve az maliyetlidir. Araştırmacı yakın olan ve erişilmesi kolay olanı seçmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmaya katılan deneklerin demografik bilgilerini elde etmek üzere kişisel bilgi formu; veri toplama aracı olarak Arıcak, Tanrikulu ve Kınay (2012)

tarafından geliştirilen Siber Zorbalık Ölçeği ve Siber Mağduriyet Ölçeği ve Saldırganlık Ölçeği (Buss ve Peryy, 1992) tarafından yapılmış olup Türkçe uyarlaması, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Can (2002) tarafından yapılmış olan Saldırganlık Ölçeği kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcılar hakkındaki demografik verileri elde etmek için araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formunda öğrencilerin cinsiyeti, sınıf düzeyi, akademik başarısını algılama düzeyi, sosyo-ekonomik durumu, anne ve baba eğitim durumları, anne-baba birliktelik durumu, kaç kardeşinin olduğu, evde bilgisayar, cep telefonu veya tablet bulunma durumu, internete girme sıklığı, internette sıklıkla ziyaret ettiği siteler, internetteki etkinliklerde kimliğini gizleyip gizlemediği, arkadaşlık ilişkilerini nasıl yorumladığı, saldırganlık içeren davranışları aile, arkadaş ortamı ve öğretmenlerinden hangi sıklıkla gözlemediği, saldırganlık içeren davranışların kendisine aile, arkadaş ortamı ve öğretmenlerden hangi sıklıkla uygulandığı, anne-baba tutumunu belirleyecek sorular yer almaktadır. Öğrencilerden gerçekçi cevap alabilmek için öğrencilerin özel bilgileri ve kimlik bilgileri sorulmamıştır.

3.3.2. Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ):

Araştırmada, çalışmanın amacı doğrultusunda, Arıca, Kınay ve Tanrıku tarafından 2012 yılında geliştirilen Siber Zorbalık Ölçeği (SZÖ) kullanılmıştır. Ölçek, 24 maddeden oluşmakta olup katılımcılar tarafından ikili (Hayır, Evet) skala üzerinden yanıtlanmaktadır. Katılımcıların maddelere vermiş oldukları “Hayır” yanıtı bir puan olarak, “Evet” yanıtı ise iki puan olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin yapı geçerliliği açımlayıcı faktör analizi ile incelenmiş ve ölçeğin yapı geçerliliğinin tek faktörlü yapıda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu değeri .939 ve Barlett Sphericity Testi yaklaşık Ki-Kare değeri, 9197.52 ($p < .05$) olarak bulunmuştur. Çizgi grafiğinde kırılma noktası incelenmiş, böylece ölçeğin tek faktörlü bir yapı gösterdiği görülmektedir. Tek faktör altındaki maddelerin faktör yükleri .49-.82 arasındadır. Cronbach alfa katsayısı .95 olup, test-tekrar test güvenirlik katsayısı ise .70 olarak bulunmuştur. Bulunan bu sonuçlar

doğrultusunda ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu söylenebilir (Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay, 2012). Bu araştırma için elde edilen siber zorbalık Cronbach alfa katsayısı .76 olarak saptanmıştır.

3.3.3. Siber Mağduriyet Ölçeği (SMÖ):

Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay tarafından 2012 yılında geliştirilen ölçeğin yapı geçerliği açımlayıcı faktör analizi ile incelenmiş olup, ölçeğin tek faktörlü bir yapı sergilediği görülmüştür. Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu değeri .882 ve Bartlett Sphericity Testi Ki-Kare değeri 4374.93 ($p < .05$) olarak bulunmuştur. Aynı zamanda çizgi grafiğindeki (scree plot) kırılma noktası incelendiğinde de ölçeğin tek faktörlü bir yapıyı temsil ettiği görülmektedir. Bu tek faktör toplam varyansın %30.17'sini açıklamaktadır. Tek faktör altındaki maddelerin faktör yükleri .43 ile .67 arasındadır. Bu yük değerlerinin tek faktör için oldukça iyi değerler olduğu kabul edilmiştir. Ölçeğin tamamı için Cronbach alfa katsayısı .89 olarak, test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .75 ($n=96$) olarak bulunmuştur. Ölçek, 24 maddeden oluşmakta olup ikili (Hayır, Evet) skala üzerinden yanıtlanmaktadır. “Hayır” bir puan olarak, “Evet” yanıtı ise iki puan olarak değerlendirilmektedir. Böylece ölçekten alınabilecek en düşük puan 24, en yüksek puan ise 48 olmaktadır. Puanların yükselmesi siber mağdur olma durumunun yüksekliğine işaret etmektedir (Arıcak, Tanrıkulu ve Kınay, 2012).

Bu araştırma için elde edilen siber mağduriyet Cronbach alfa katsayısı .76 olarak saptanmıştır.

3.3.4. Saldırganlık Ölçeği:

Saldırganlık Ölçeği (Aggression Questionnaire), Buss ve Peryy (1992) tarafından saldırganlığı ölçmek amacıyla, Buss ve Durkee'nin geliştirdiği “Buss-Durkee Düşmanlık Envanteri”nin güncelleştirilmiş halidir. 34 maddeden oluşmakta ve 5 alt ölçeği bulunmaktadır. Bu alt ölçekler, fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, düşmanlık ve öfkedir. Ölçek 5’li likert tipindedir. 1 ile 5 arasında katılımcılara cevaplama seçeneği verir. Katılımcılar kendilerine uygun olan “tamamen uygun, çok uygun, biraz uygun, çok az uygun, hiç uygun değil”

ifadelerinden birini seçmektedir. Fiziksel saldırganlık alt ölçeğinde 8 madde, sözel saldırganlık alt ölçeğinde 5 madde, öfke alt ölçeğinde 8 madde, düşmanlık alt ölçeğinde 7 madde, dolaylı saldırganlık alt ölçeğinde 6 madde bulunmaktadır (Can, 2002).

Ölçeğin Türkçe uyarlamasını, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını Can (2002) yapmıştır. İç tutarlılık çalışmasında Cronbach alfa katsayısı .91, alt ölçeklerde ise fiziksel saldırganlık .83, sözel saldırganlık .60, öfke .73, düşmanlık .74 ve dolaylı saldırganlık .54 olarak bulunmuştur. Test yeniden test korelasyonu güvenirligi .48-.76 bulunmuş, alt ölçeklerde ise fiziksel saldırganlık .85, sözel saldırganlık .70; öfke .75; düşmanlık .81 ve dolaylı saldırganlık .74 olarak bulunmuştur (Can, 2002).

Bu araştırma için elde edilen Cronbach alfa katsayısı saldırganlık toplam için .81, saldırganlığın alt boyutları olan fiziksel saldırganlık için .73, sözel saldırganlık için .74, düşmanlık için .76, öfke için .73, dolaylı saldırganlık için .73 olarak bulunmuştur.

3.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Ortaokul öğrencilerinde siber zorbalık ile saldırganlık arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada; SPSS 24 programı kullanılmış ve öğrencilere uygulanan ölçeklerden elde edilen verilerin çözümlenmesinde verilere araştırma sorularına uygun istatistiksel teknikler ve testler uygulanmıştır. Betimsel istatistikler verilmiş ayrıca Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi, Bağımsız Grup t-testi, Tek Boyutlu Varyans Analizi (ANOVA), Basit Regresyon Analizi, Kruskal Wallis, Mann Whitney-U, Post-Hoc LSD ve Tamhane Testleri testi kullanılmıştır. Verilerin analizinde $p < 0.05$ düzeyinde anlamlılık aranmıştır., siber mağduriyet için .75 olarak saptanmıştır.

Araştırmada ele alınan siber zorbalığın saldırganlık toplam düzeyleri ile fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlık ile arasındaki ilişkisini belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizinden faydalanılmıştır.

Saldırganlık toplam düzeyinin, fiziksel saldırganlığın, dolaylı saldırganlığın, sözel saldırganlığın, öfke ve düşmanlığın siber zorbalığı yordama durumuna bakmak için Basit Regresyon Analizi kullanılmıştır.

Araştırmada gruplar arasındaki farklılıkları incelemek için Bağımsız Grup t Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) tekniklerinden yararlanılmıştır. Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) tekniğinde farkların anlamlı çıkması üzerine hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere Post-Hoc Tekniklerinden LSD ve Tamhane testlerinden faydalanılmıştır. Ele alınan gruplar arasındaki farklılıklar incelenirken normal dağılmayan değişkenler için Mann Whitney-U ve Kruskal Wallis-H Testleri kullanılmıştır.

BÖLÜM IV: BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda bulgulara yer verilmiştir. Araştırmanın amaçlarındaki sıra gözetilerek öncelikle siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları daha sonra saldırganlık düzeyi ve saldırganlık alt boyut puanları kişisel bilgiler formundaki değişkenler açısından incelenmiş ve istatistiksel veriler verilmiştir.

Araştırmanın bulgular kısmında ilk olarak Kişisel Bilgi Formundaki değişkenlere ilişkin betimsel istatistikleri verilere yer verilmiştir. Öğrencilerin cinsiyeti, sınıf düzeyi, akademik başarısı, ailenin sosyoekonomik düzeyi, anne ve baba eğitim durumu, anne-baba birliktelik durumu, kardeş sayısı, evde bilgisayar, cep telefonu, tablet olması durumu, internete girme sıklığı, internette kimliğini gizleyip gizlememe durumu, arkadaş ilişkilerini nasıl yorumladığı, saldırganlık içeren davranışları aile içinde, arkadaş grubunda ve okulda öğretmenlerden hangi sıklıkla gözlemlediği, saldırganlık içeren davranışların öğrenciye ailesinde, arkadaşları arasında ve okulda öğretmenlerden hangi sıklıkla uygulandığı, anne ve babanın öğrenciye karşı tutumu gibi durumlar incelenmiş yüzde ve frekans değerleri verilmiştir.

Araştırmanın betimsel istatistikleri verildikten sonra araştırmanın amaçları doğrultusunda öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri ve saldırganlık düzeyi verilmiştir. Daha sonra araştırmanın bir sonraki araştırma amaçları olan siber zorbalık düzeyi ve saldırganlık düzeyi arasındaki ilişki saptanmış, öğrencilerin saldırganlık düzeyinin siber zorbalık düzeyi üzerindeki açıklayıcı etkisi incelenmiştir.

Araştırmanın son iki amacı olan öğrencilerin siber zorbalık düzeyi ve saldırganlık düzeyleri ve saldırganlığın alt boyutlarından fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlık düzeyleri amaçlardaki sırası ile kişisel bilgi formunda yer alan değişkenler açısından incelenmiştir.

Tablo 4.1: Öğrencilerin Cinsiyet Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
kız	497	61.8	61.8	61.8
erkek	307	38.2	38.2	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Araştırmaya katılan öğrencilerden 497'si (%61.8) kız öğrenci, 307'si (%38.2) erkek öğrencidir.

Tablo 4.2: Öğrencilerin Sınıf Düzeyi Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Sınıf düzeyi	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
5. Sınıf	246	30.6	30.6	30.6
6. Sınıf	129	16.0	16.0	46.6
7. Sınıf	231	28.7	28.7	75.4
8. Sınıf	198	24.6	24.6	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Araştırmada beşinci sınıflardan n=246 (%30.6), altıncı sınıflardan n=129 (%16), yedinci sınıflardan n=231 (%28.7), sekizinci sınıflardan 198 (%24.6) öğrenci bulunmaktadır.

Tablo 4.3: Öğrencilerin Akademik Başarı Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Akademik başarı	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
Düşük	49	6.1	6.1	6.1
orta	454	56.5	56.5	62.6
yüksek	301	37.4	37.4	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Akademik başarısını düşük algılayan öğrenciler n=49 (%6.1), orta algılayan öğrenciler n=454 (%56.5), yüksek algılayan öğrenciler n=301 (%37.4)'dir.

Tablo 4.4: Öğrencilerin Ailesinin Sosyoekonomik Durumu Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Sosyoekonomik düzey	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
düşük	59	7.3	7.3	7.3
orta	586	72.9	72.9	80.2
yüksek	159	19.8	19.8	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik durumu Tablo 4.4'te gösterilmektedir. Sosyoekonomik düzey incelendiğinde orta sosyoekonomik düzey n=586 (%72.9), yüksek sosyoekonomik düzey n=159 (%19.8) ve düşük sosyoekonomik düzey n=59 (%7.3)'tür.

Tablo 4.5: Öğrencilerin Baba Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
okuryazar değil	215	26.7	26.7	26.7
ilkokul mezunu	201	25.0	25.0	51.7
ortaokul mezunu	237	29.5	29.5	81.2
lise mezunu	151	18.8	18.8	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Tablo 4.6: Öğrencilerin Anne Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Eğitim durumu	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
okuryazar değil	204	25.4	25.4	66.4
ilkokul mezunu	330	41.0	41.0	41.0
ortaokul mezunu	188	23.4	23.4	89.8
lise mezunu	82	10.2	10.2	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin anne ve baba eğitim durumları Tablo 4.5 ve Tablo 4.6'da gösterilmiştir. En yüksek yüzdeler ortaokul mezunu baba n= 237 (%29.5) ve ilkököl mezunu anneler n= 330 (%41.0)'dir.

Tablo 4.7: Öğrencilerin Anne-Baba Birliktelik Durumu Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Anne baba birliktelik	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
birlikte yaşıyorlar	718	89.3	89.3	89.3
anne veya baba vefat etti	45	5.6	5.6	94.9
boşandılar	41	5.1	5.1	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin anne ve baba birliktelik durumları Tablo 4.7'de verilmiştir. Anne babanın birlikte yaşama durumu n=718 (%89.3), ebeveynlerden birinin vefat etmesi durumu n=45 (%5.6), boşanma durumu n=41 (%5.1)'dir.

Tablo 4.8: Öğrencilerin Kardeş Sayıları Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kardeş sayısı	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
tek	98	12.2	12.2	12.2
2-3 kardeş	556	69.2	69.2	81.3
4 ve daha fazla	150	18.7	18.7	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin kardeş sayıları incelendiğinde 2-3 kardeşi olanlar n=556 (%69.2), 4 ve daha fazla kardeşi olanlar n=150 (%18.7), tek çocuk olanlar n=98 (%12.2) olarak görülmektedir.

Tablo 4.9: Öğrencilerin Evlerinde Bilgisayar, Tablet ve Telefon Olma Durumları Değişkenine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Bilgisayar, telefon, tablet olma durumu	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
evet	733	91.2	91.2	91.2
hayır	71	8.8	8.8	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin evlerinde bilgisayar, tablet veya telefon olma durumları incelendiğinde var diyenler çoğunlukta olmakla birlikte n=733 (%91.2), yok diyenler n=71 (%8.8) olarak görülmektedir.

Tablo 4.10: Öğrencilerin İnternete Girme Sıklıklarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

İnternete girme sıklığı	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
her gün	327	40.7	40.7	40.7
haftada 2-3 kere	384	47.8	47.8	88.4
ayda 1 kere	48	6.0	6.0	94.4
hiç girmiyorum	45	5.6	5.6	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin internete girme sıklığı incelendiğinde haftada 2-3 kere internete giriyorum diyenler çoğunlukta olmakla birlikte n=384 (%47,8), her gün internete giriyorum diyenler n=327 (%40.7), ayda bir kere internete giriyorum diyenler n=48 (%6), internete hiç girmiyorum diyenler n=45 (%5.6) olarak görülmektedir.

Tablo 4.11: Öğrencilerin Sosyal Paylaşım Sitelerini Ziyaret Etme Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Sosyal paylaşım sitelerine girme	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
evet	348	43.3	43.3	43.3
hayır	456	56.7	56.7	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin sosyal paylaşım sitelerini ziyaret etme durumları incelendiğinde hayır diyenler çoğunlukta olmakla birlikte n=456 (%56.7), evet diyenler n=348 (%43.3)'tür.

Tablo 4.12: Öğrencilerin Eğitim ve Ödev Sitelerini Ziyaret Etme Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Eğitim ve ödev sitelerine girme	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
evet	417	51.9	51.9	51.9
hayır	387	48.1	48.1	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin eğitim ve ödev sitelerini ziyaret etme durumları incelendiğinde evet diyenler çoğunlukta olmakla birlikte n=417 (%51.9), hayır diyenler n=387 (%48.1)'dir.

Tablo 4.13: Öğrencilerin Oyun Sitelerini Ziyaret Etme Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Oyun sitelerine girme	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
evet	271	33.7	33.7	33.7
hayır	533	66.3	66.3	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin oyun sitelerini ziyaret etme durumları incelendiğinde hayır

diyenler çoğunlukta olmakla birlikte n=533 (%66.3), evet diyenler n=271 (%33.7)'dir.

Tablo 4.14: Öğrencilerin Diğer Siteleri Ziyaret Etme Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Diğer sitelere girme	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
evet	145	18.0	18.0	18.0
hayır	659	82.0	82.0	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin diğer siteleri ziyaret etme durumları incelendiğinde hayır diyenler çoğunlukta olmakla birlikte n=659 (%82), evet diyenler ise n=145 (18)'dir.

Tablo 4.15: Öğrencilerin İnternette Kimliğini Gizleme Durumlarına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Kimlik gizleme	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
evet	524	65.2	65.2	65.2
hayır	280	34.8	34.8	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin internette kimliklerini gizleme durumları incelendiğinde çoğunluk kimliğini gizleyenler n=524 (%65.2), kimliğini gizlemeyenler ise n=280 (%34.8) olarak görülmektedir.

Tablo 4.16: Öğrencilerin Arkadaşlar ile İlişkilerini Yorumlama Düzeylerine İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Arkadaşlık ilişkileri	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
iyi	553	68.8	68.8	68.8
orta	213	26.5	26.5	95.3
kötü	38	4.7	4.7	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin arkadaşları ile ilişkilerini yorumlama durumları incelediğinde arkadaşlık ilişkilerini iyi olarak belirtenler n=553 (%68.8), orta olarak belirtenler n=213 (%26.5) ve kötü olarak belirtenler n=38 (%4.7)'dir.

Tablo 4.17: Öğrencilerin Aile İçinde Saldırganlık Davranışlarını Gözleme Sıklığına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Aile içinde saldırganlık				
gözlem düzeyi	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
çok sık	27	3.4	3.4	3.4
ara sıra	187	23.3	23.3	26.6
hiçbir zaman	590	73.4	73.4	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin aile içinde saldırganlık davranışını gözleme sıklığı incelendiğinde hiçbir zaman diyen öğrenciler n=590 (%73.4), saldırganlık davranışını ara sıra gözlemliyorum diyen öğrenciler n=187 (%23.3) ve saldırganlık davranışını çok sık gözlemliyorum diyen öğrenciler n=27 (%3.4)'tür.

Tablo 4.18: Öğrencilerin Arkadaş Grubunda Saldırganlık Davranışlarını Gözleme Sıklığına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Arkadaş grubunda				
saldırganlık gözlem düzeyi	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
çok sık	61	7.6	7.6	7.6
ara sıra	298	37.1	37.1	44.7
hiçbir zaman	445	55.3	55.3	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin arkadaş grubunda saldırganlık davranışını gözleme sıklığını incelediğinde hiçbir zaman diyen öğrenciler n=445 (%55.3), saldırganlık davranışını ara sıra gözlemliyorum diyen öğrenciler n=298 (%37.1) ve saldırganlık davranışını çok sık gözlemliyorum diyenler n=61 (%7.6) olarak elde edilmiştir.

Tablo 4.19: Öğrencilerin Okulda Öğretmenlerden Saldırganlık Davranışlarını Gözleme Sıklığına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Öğretmenlerden saldırganlık gözlem düzeyi	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
çok sık	26	3.2	3.2	3.2
ara sıra	107	13.3	13.3	16.5
hiçbir zaman	671	83.5	83.5	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin okulda öğretmenlerden saldırganlık davranışını gözleme sıklığı incelediğinde hiçbir zaman diyen öğrenciler n=671 (%83.5), saldırganlık davranışını ara sıra gözlemlediğini söyleyen öğrenciler n=107 (%13.3) ve saldırganlık davranışını çok sık gözlemlediğini belirten öğrenciler ise n=26 (%3.2) olarak elde edilmiştir.

Tablo 4.20: Aile İçinde Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Ailede saldırganlık uygulanma sıklığı	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
çok sık	16	2.0	2.0	2.0
ara sıra	140	17.4	17.4	19.4
hiçbir zaman	648	80.6	80.6	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Aile içinde saldırganlık içeren davranışın öğrenciye uygulanma sıklığı incelediğinde hiçbir zaman diyen öğrenciler n=648 (%80.6), saldırganlık davranışı bana ara sıra uygulandı diyen öğrenciler n=140 (%17.4) ve saldırganlık davranışı bana çok sık uygulandı diyen öğrenciler n=16 (%2) olarak elde edilmiştir.

Tablo 4.21: Arkadaşlar Arasında Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Arkadaşlardan saldırganlık uygulanma sıklığı	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
çok sık	47	5.8	5.8	5.8
ara sıra	217	27.0	27.0	32.8
hiçbir zaman	540	67.2	67.2	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Arkadaşlar arasında saldırganlık içeren davranışın öğrenciye uygulanma sıklığı incelediğinde hiçbir zaman diyen öğrenciler n=540 (%67.2), saldırganlık davranışı bana ara sıra uygulandı diyen öğrenciler n=217 (%27) ve saldırganlık davranışı bana çok sık uygulandı diyen öğrenciler n=47 (%5.8) olarak elde edilmiştir.

Tablo 4.22: Öğretmenlerden Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Öğretmenlerden saldırganlık uygulanma sıklığı	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
çok sık	23	2.9	2.9	2.9
ara sıra	78	9.7	9.7	12.6
hiçbir zaman	703	87.4	87.4	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğretmenlerden saldırganlık içeren davranışın öğrenciye uygulanma sıklığı incelediğinde hiçbir zaman diyen öğrenciler n=703 (%87.4), saldırganlık davranışı bana ara sıra uygulandı diyen öğrenciler n=78 (%9.7) ve saldırganlık davranışı bana çok sık uygulandı diyen öğrenciler n=23 (%2.9) olarak elde edilmiştir.

Tablo 4.23: Öğrencilerin Anne-Babalarının Tutumuna İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Anne baba tutumu	Frekans	Yüzde	Geçerli %	Yığılmalı %
anlayışlı	662	82.3	82.3	82.3
baskıcı-otoriter	119	14.8	14.8	97.1
ilgisiz-kayıtsız	23	2.9	2.9	100.0
Toplam	804	100.0	100.0	

Öğrencilerin anne baba tutumları incelediğinde anlayışlı diyen öğrenciler n=662 (%82.3), baskıcı-otoriter diyen öğrenciler n=119 (%14.8) ve ilgisiz-kayıtsız diyen öğrenciler n=23 (%2.9) olarak elde edilmiştir.

4.1. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK DÜZEYİ VE SİBER MAĞDURİYET DÜZEYLERİ İLE SALDIRGANLIK EĞİLİMİ DÜZEYLERİ

Demografik bulguların sonrasında öğrencilerin siber zorbalık düzeyi ve siber mağduriyet yaşama düzeyi ile saldırganlık düzeyi ve saldırganlık ölçeğinin alt boyutları olan sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık, dolaylı saldırganlık ve fiziksel saldırganlık düzeylerine yer verilmiştir.

Tablo 4.1.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Düzeyleri ile Saldırganlık Düzeyi ve Alt Boyutları Düzeyleri

	N	$\bar{X}$	SS	Min	Max
Sözel Saldırganlık	804	11.29	3.94	5.0	25.0
Öfke	804	18.90	6.24	8.0	40.0
Düşmanlık	804	15.15	6.01	7.0	34.0
Dolaylı Saldırganlık	804	12.22	4.55	6.0	30.0
Fiziksel Saldırganlık	804	15.92	7.2	8.0	40.0
Saldırganlık Toplam	804	73.5	23.02	34.0	155.0
Siber Zorbalık	804	25.70	6.18	24.0	90.0
Siber Mağduriyet	804	25.62	3.46	24.0	48.0

Öğrencilerin siber zorbalık düzeyi puan ortalaması 25.7 (SS=6.18), siber mağduriyet düzeyleri puan ortalaması 25.62 (SS=3.46) olarak elde edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin saldırganlık düzeyi puan ortalaması 73.50 (SS=23.02) olarak elde edilmiştir. Ayrıca saldırganlığın alt boyutları olan öfke, sözel saldırganlık, düşmanlık, dolaylı saldırganlık ve fiziksel saldırganlık puan ortalamaları da incelenmiştir. Saldırganlık alt boyutları puan ortalamaları ve standart sapmaları şöyledir: Sözel saldırganlık puan ortalaması 11.29 (SS=3.94), öfke puan ortalaması 18.9 (SS=6.24), düşmanlık puan ortalaması 15.15 (SS=6.01), dolaylı saldırganlık puan ortalaması 12.22 (SS=4.55) ve fiziksel saldırganlık puan ortalaması 15.92 (SS=7.2) olarak elde edilmiştir.

4.2. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK DÜZEYİ İLE SALDIRGANLIK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Araştırmanın üçüncü amacı doğrultusunda öğrencilerin siber zorbalık düzeyi ile saldırganlık düzeyi ve saldırganlığın alt boyutları olan öfke, düşmanlık, fiziksel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, sözel saldırganlık arasındaki ilişkiler incelenmiş ve bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.2.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık Düzeyi ile Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Uygulanan Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analizi

	N	r	p
Siber Zorbalık	804	.302	.000**
Saldırganlık Toplam			
Siber Zorbalık	804	.300	.000
Fiziksel Saldırganlık			
Siber Zorbalık	804	.278	.000
Sözel Saldırganlık			
Siber Zorbalık	804	.187	.000
Öfke			
Siber Zorbalık	804	.212	.000
Düşmanlık			
Siber Zorbalık	804	.274	.000
Dolaylı Saldırganlık			

p < .05, **: p < .001

Öğrencilerin siber zorbalık düzeyi ile saldırganlık düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere uygulanan Pearson Moment Korelasyon analizi sonucunda puanlar arasında anlamlı bir ilişki vardır. İstatistiksel açıdan siber zorbalık ile saldırganlık toplam durumunda ($r=.302$; $p=.000$) $p<.001$ düzeyinde pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır. Siber zorbalık ile saldırganlığın alt boyutları arasındaki ilişkiye de bakılmış ve fiziksel saldırganlık ($r= .300$; $p=.000$), sözel saldırganlık ($r= .278$; $p=.000$), öfke ($r= .187$; $p=.000$), düşmanlık ($r= .212$; $p=.000$), dolaylı saldırganlık ($r=.274$; $p=.000$) durumları arasında pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkiler saptanmıştır (Fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık, dolaylı saldırganlık alt boyutları için $p< .05$).

4.3. ÖĞRENCİLERİN SALDIRGANLIK DÜZEYİNİN SİBER ZORBALIK DÜZEYİ ÜZERİNDEKİ AÇIKLAYICI ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Öğrencilerin saldırganlık eğiliminin siber zorbalık eğilimini ne düzeyde açıkladığına dair regresyon analizi incelenmiş ve bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.3.1: Öğrencilerin Saldırganlık Düzeylerinin Siber Zorbalık Düzeyini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi

		Yordama				
Model		B	Hatası	Beta	t	p
1	Sabit	19.750	.697		28.350	.000
	Saldırganlık	.081	.009	.302	8.964	.000
	Toplam					

Model 1: R= .302 R²= .090 F= 80.355 p= .000

a. Bağımlı Değişken: Siber Zorbalık

Yapılan istatistiki işlemler sonucunda siber zorbalık ile saldırganlık arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır. Yapılan regresyon analizi sonucunda saldırganlık düzeyinin siber zorbalığın %9' unu açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır (p<.05).

Tablo 4.3.2: Öğrencilerin Saldırganlık Alt Boyut Ölçek Düzeylerinin Siber Zorbalık Düzeyini Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi

Model		B	Yordama Hatası	Beta	t	p
1	Sabit	21.601	.506		42.710	.000
	Fiziksel Saldırganlık	.258	.029	.300	8.914	.000
2	Sabit	20.051	.643		31.176	.000
	Fiziksel Saldırganlık	.180	.035	.210	5.150	.000
	Sözel Saldırganlık	.246	.064	.157	3.848	.000
3	Sabit	19.367	.687		28.177	.000
	Fiziksel Saldırganlık	.141	.038	.164	3.730	.000
	Sözel Saldırganlık	.192	.067	.122	2.875	.004
	Dolaylı Saldırganlık	.158	.057	.116	2.744	.006
4	Sabit	20.153	.724		27.822	.000
	Fiziksel Saldırganlık	.199	.042	.232	4.793	.000
	Sözel Saldırganlık	.263	.070	.167	3.762	.000
	Dolaylı Saldırganlık	.206	.059	.152	3.497	.000
	Öfke	-.165	.050	-.166	-3.267	.001

Model 1: $R = .300$ $R^2 = .089$ $F = 79.460$ $p = .000$

Model 2: $R = .327$ $R^2 = .104$ $F = 47.819$ $p = .000$

Model 3: $R = .339$ $R^2 = .112$ $F = 34.650$ $p = .000$

Model 2: $R = .356$ $R^2 = .122$ $F = 28.969$ $p = .000$

a. Bağımlı Değişken: Siber Zorbalık

Saldırganlığın alt boyutlarının da siber zorbalığı yordama düzeyi incelenmiştir. Yapılan regresyon sonucuna göre fiziksel saldırganlığın siber zorbalığı %9 oranında, sözel saldırganlığın siber zorbalığı %10 oranında, dolaylı saldırganlığın siber zorbalığı %11 oranında, öfkenin siber zorbalığı %12 oranında yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Düşmanlık alt boyutunun siber zorbalığı yordamakta istatistiksel olarak anlamlı bir katkısı olmadığı görülmektedir (fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke, saldırganlık toplam için $p < .05$).

4.4. ÖĞRENCİLERİN SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET DÜZEYİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Öğrencilerin siber zorbalık düzeyi, siber mağduriyet durumları ve saldırganlık düzeyi cinsiyet, sınıf düzeyleri, akademik başarısı, ailenin sosyo-ekonomik durumu, anne ve baba eğitim durumu, anne-babanın birliktelik durumu, kardeş sayısı, kendine ait bilgisayar, cep telefonu, tablet olma durumu, internete girme sıklığı, internette hangi siteleri ziyaret ettiği, internet ortamında kimliğini gizleyip gizlemediği, arkadaşlık ilişkilerini nasıl yorumladığı, saldırganlık içeren davranışların aile içinden, arkadaş grubundan, okulda öğretmenlerden gözlemlenme sıklığı, saldırganlık içeren davranışların öğrenciye aile içinde, arkadaşlardan, öğretmenlerden uygulanma sıklığı, anne babanın tutumuna göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

4.4.1. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Cinsiyet Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin cinsiyet değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.1.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Cinsiyet Değişkeni Açısından Puan Ortalamaları, Standart Sapması ve Standart Hatası

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	Ortalama Farkı
Siber Mağduriyet	kız	497	25.02	2.666	.11959
	erkek	307	26.59	4.290	.24485
Siber Zorbalık	kız	497	24.85	4.970	.22298
	erkek	307	27.08	7.571	.43212

Tablo 4.4.1.2: Siber Zorbalık Düzeyi ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencinin Cinsiyeti Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Bağımsız Grup t Testi

Bağımsız Grup t Testi					
	t	df	p	Ortalama Farkı	SH
Siber					
Mağduriyet	-5.771	453.495	.000	-1.57271	.27250
Siber					
Zorbalık	-4.577	470.083	.000	-2.22554	.48626

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır. Her iki puan türünde de erkek öğrenciler (Siber zorbalık $\bar{X}$ = 27.08, Siber mağduriyet $\bar{X}$ = 26.59) kız öğrencilerden (Siber zorbalık $\bar{X}$ = 24.85, Siber mağduriyet $\bar{X}$ = 25.02) yüksek puan ortalamasına sahiptir ($p < .05$).

4.4.2. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin sınıf düzeyi değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.2.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası

		N	$\bar{X}$	SS	SH
Siber	5. Sınıf	246	25.1504	3.40194	.21690
Mağduriyet	6. Sınıf	129	24.5581	1.69976	.14966
	7. Sınıf	231	26.3074	3.71201	.24423
	8. Sınıf	198	26.0960	3.83623	.27263
	Total	804	25.6206	3.46254	.12211
Siber	5. Sınıf	246	24.8577	4.23109	.26976
Zorbalık	6. Sınıf	129	24.1318	.49021	.04316
	7. Sınıf	231	25.6580	5.18358	.34105
	8. Sınıf	198	27.8535	9.75090	.69297
	Total	804	25.7090	6.18699	.21820

Tablo 4.4.2.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi

		KT	sd	KO	F	p
Siber	Grup Arası	353.694	3	117.898	10.171	.000
Mağduriyet	Grup İçi	9273.603	800	11.592		
	Toplam	9627.297	803			
Siber	Grup Arası	1410.380	3	470.127	12.824	.000
Zorbalık	Grup İçi	29327.515	800	36.659		
	Toplam	30737.896	803			

Siber zorbalık düzeyi, siber mağduriyet puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan

anlamli farka rastlanmifstir ($p < .05$). Bu farkin hangi gruplar arasinda oldugunu belirlemek uzere tamamlayici post-hoc analiz tekniklerine gecilmifstir.

Tablo 4.4.2.3: Öğrencilerin Siber Zorbalık Düzeyi ve Siber Mağduriyet Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi

	(I) Düzeyiniz	Sınıf (J) Düzeyiniz	Sınıf	Ort. Farkı (I-J)	SHx	p.
Siber Mağduriyet	5. Sınıf	6. Sınıf		.59227	.26352	.142
		7. Sınıf		-1.15695*	.32664	.003
		8. sınıf		-.94555*	.34838	.041
	6. Sınıf	5. Sınıf		-.59227	.26352	.142
		7. Sınıf		-1.74922*	.28644	.000
		8. sınıf		-1.53782*	.31100	.000
	7. Sınıf	5. Sınıf		1.15695*	.32664	.003
		6. Sınıf		1.74922*	.28644	.000
		8. Sınıf		.21140	.36603	.993
	8. Sınıf	5. Sınıf		.94555*	.34838	.041
		6. Sınıf		1.53782*	.31100	.000
		7. Sınıf		-.21140	.36603	.993
Siber Zorbalık	5. Sınıf	6. Sınıf		.72594*	.27320	.049
		7. Sınıf		-.80029	.43485	.338
		8. Sınıf		-2.99581*	.74362	.000
	6. Sınıf	5. Sınıf		-.72594*	.27320	.049
		7. Sınıf		-1.52623*	.34377	.000
		8. Sınıf		-3.72175*	.69431	.000
	7. Sınıf	5. Sınıf		.80029	.43485	.338
		6. Sınıf		1.52623*	.34377	.000
		8. Sınıf		-2.19553*	.77235	.028
	8. Sınıf	5. Sınıf		2.99581*	.74362	.000
		6. Sınıf		3.72175*	.69431	.000
		7. Sınıf		2.19553*	.77235	.028

Öğrencilerin siber zorbalık düzeyi ve siber mağduriyet puanlarının sınıf değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere uygulanan Post-Hoc Tamhane testi sonuçlarına göre, 7. sınıf öğrencilerinin siber mağduriyet puan ortalamalarının, 5 ve 6. sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu, 8. sınıf öğrencilerinin siber mağduriyet puan ortalamalarının 5 ve 6. sınıf anlamlı düzeyde yüksek olduğu; 7. sınıf öğrencilerinin siber zorbalık puan ortalamalarının 6. sınıflardan yüksek olduğu, 8. sınıf öğrencilerinin siber zorbalık puan ortalamalarının 5, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

4.4.3. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Akademik Başarı Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin akademik başarı değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.3.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Akademik Başarıya Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası

		N	$\bar{X}$	SS	SH
Siber Mağduriyet	Düşük	49	27.7347	4.77744	.68249
	orta	454	25.6630	3.51956	.16518
	yüksek	301	25.2126	2.97231	.17132
	Toplam	804	25.6206	3.46254	.12211
Siber Zorbalık	Düşük	49	29.7143	10.09744	1.44249
	orta	454	25.9097	6.65042	.31212
	yüksek	301	24.7542	3.97065	.22886
	Toplam	804	25.7090	6.18699	.21820

Tablo 4.4.3.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Akademik Başarıya Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Siber	Grup Arası	269.916	2	134.958	11.553	.000
Mağduriyet	Grup İçi	9357.381	801	11.682		
	Toplam	9627.297	803			
Siber	Grup Arası	1078.791	2	539.395	14.567	.000
Zorbalık	Grup İçi	29659.105	801	37.028		
	Toplam	30737.896	803			

Saldırganlık puanları ve saldırganlığın alt boyut puanlarının akademik başarı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmıştır ($p < .05$). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir.

Tablo 4.4.3.3: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Akademik Başarıya Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi

	(I) Akademik Başarınızı Algılıyorsunuz	(J) Akademik Başarınızı Nasıl Algılıyorsunuz	Ortalama farkı (I-J)	SH	p
Siber Mağduriyet	Düşük	orta	2.07170*	.70220	.014
		yüksek	2.52207*	.70367	.002
	orta	Düşük	-2.07170*	.70220	.014
		yüksek	.45037	.23798	.166
	yüksek	Düşük	-2.52207*	.70367	.002
		orta	-.45037	.23798	.166
Siber Zorbalık	Düşük	orta	3.80459*	1.4758	.038
		yüksek	4.96013*	1.4605	.004
	orta	Düşük	-3.80459*	1.4758	.038
		yüksek	1.15554*	.38704	.009
	yüksek	Düşük	-4.96013*	1.4605	.004
		orta	-1.15554*	.38704	.009

Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının akademik başarı değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerinden Tamhane testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre, düşük akademik başarıya sahip öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarının orta ve yüksek akademik başarıya sahip öğrencilerinin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu; düşük akademik başarıya sahip öğrencilerin siber zorbalık puan ortalamalarının orta ve yüksek akademik başarıya sahip öğrencilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu, orta akademik başarıya sahip öğrencilerin yüksek akademik başarıya sahip öğrencilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

4.4.4. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Ailelerinin Sosyoekonomik Düzeyleri Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik düzeyleri değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.4.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Ailelerinin Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası

		N	$\bar{X}$	SS	SH
Siber	düşük	59	26.6610	4.43967	.57800
Mağduriyet	orta	586	25.6229	3.42830	.14162
	yüksek	159	25.2264	3.10150	.24596
	Toplam	804	25.6206	3.46254	.12211
Siber	düşük	59	27.1017	8.04019	1.04674
Zorbalık	orta	586	25.7338	6.30486	.26045
	yüksek	159	25.1006	4.74701	.37646
	Toplam	804	25.7090	6.18699	.21820

Tablo 4.4.4.2: Öğrencilerin Siber zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Ailelerinin Sosyoekonomik Düzeylerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Siber	Grup Arası	88.574	2	44.287	3.719	.025
Mağduriyet	Grup İçi	9538.723	801	11.909		
	Toplam	9627.297	803			
Siber	Grup Arası	173.645	2	86.822	2.275	.103
Zorbalık	Grup İçi	30564.251	801	38.158		
	Toplam	30737.896	803			

Siber mağduriyet ve siber zorbalık puanlarının sosyoekonomik düzey değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla

uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda, siber mağduriyette gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmıştır ($p < .05$), siber zorbalıkta gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmamıştır ($p > .05$). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir.

Tablo 4.4.4.3: Öğrencilerin Mağduriyet Puanlarının Ailenin Sosyoekonomik Durumuna Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi

Bağımlı Değişken	(I)	Ailenin (J)	Ailenin	Ortalama farkı (I-J)	SH	p
	sosyoekonomik durumu	sosyoekonomik durumu				
Siber Mağduriyet	düşük	orta		1.03815	.47134	.028
		yüksek		1.43460*	.52606	.007
	orta	düşük		-1.03815	.47134	.028
		yüksek		.39645	.30857	.199
	yüksek	düşük		-1.43460*	.52606	.007
		orta		-.39645	.30857	.199

Siber mağduriyet puanlarının sosyoekonomik gelir düzeyine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerinden LSD testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre, sosyoekonomik gelir düzeyi düşük olan öğrencilerin siber mağduriyet puan ortalamalarının sosyoekonomik gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerin puan ortalamasından yüksek olduğu görülmüştür. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

4.4.5. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimi Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin baba eğitimi değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.5.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimine Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası

		N	$\bar{X}$	SS	SH
Siber	okuryazar değil	215	25.6186	3.58392	.24442
Mağduriyet	ilkokul mezunu	201	25.8209	3.79839	.26792
	ortaokul mezunu	237	25.5696	2.99300	.19442
	lise mezunu	151	25.4371	3.52624	.28696
	Toplam	804	25.6206	3.46254	.12211
Siber	okuryazar değil	215	26.5256	8.50443	.58000
Zorbalık	ilkokul mezunu	201	25.9652	6.95728	.49073
	ortaokul mezunu	237	25.2785	3.98175	.25864
	lise mezunu	151	24.8808	3.19776	.26023
	Toplam	804	25.7090	6.18699	.21820

Tablo 4.4.5.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimlerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Siber	Grup Arası	13.766	3	4.589	.382	.766
Mağduriyet	Grup İçi	9613.531	800	12.017		
	Toplam	9627.297	803			
Siber	Grup Arası	304.055	3	101.352	2.664	.047
Zorbalık	Grup İçi	30433.840	800	38.042		
	Toplam	30737.896	803			

Siber mağduriyet ve siber zorbalık puanlarının öğrencilerin baba eğitim değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda, siber mağduriyette gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmamış ($p > .05$), siber zorbalıkta gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmıştır ($p < .05$).

Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı Post-Hoc analiz tekniklerine geçilmiştir.

Tablo 4.4.5.3: Öğrencilerin Siber Zorbalık Düzeyi Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimlerine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi

(I) babanızın Durumu	Eğitim (J) Durumu	babanızın Ortalama farkı (I-J)	SH	p
okuryazar değil	ilkokul mezunu	.5604	.75974	.976
	ortaokul mezunu	1.24710*	.63505	.267
	lise mezunu	1.64479*	.63570	.059
ilkokul mezunu	okuryazar değil	-.56041	.75974	.976
	ortaokul mezunu	.68669	.55472	.769
	lise mezunu	1.08438*	.55546	.273
ortaokul mezunu	okuryazar değil	-1.24710*	.63505	.267
	ilkokul mezunu	-.68669	.55472	.769
	lise mezunu	.39769*	.36690	.860
lise mezunu	okuryazar değil	-1.64479*	.63570	.059
	ilkokul mezunu	-1.08438*	.55546	.273
	ortaokul mezunu	-.39769*	.36690	.860

Siber zorbalık puanlarının öğrencilerin baba eğitim düzeyine göre hangi gruplar arasında baba eğitimlerine göre farklılaştığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerinden Tamhane testi uygulanmıştır. Babası okuryazar olmayan öğrencilerin siber zorbalık düzeyleri babası ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerden yüksek olduğu; babası ilkokul ve ortaokul mezunu olan öğrencilerin puanı, babası lise mezunu olan öğrencilerin puanından yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında bir farklılık görülmemiştir.

4.4.6. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Anne Eğitimi Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin anne eğitimi değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.6.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Anne Eğitimine Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası

		N	$\bar{X}$	SS	SHx
Siber	okuryazar değil	330	25.5394	3.42527	.18855
Mağduriyet	ilkokul mezunu	204	25.7059	3.55973	.24923
	ortaokul mezunu	188	25.7181	3.43002	.25016
	lise mezunu	82	25.5122	3.49336	.38578
	Toplam	804	25.6206	3.46254	.12211
Siber	okuryazar değil	330	26.2636	7.78082	.42832
Zorbalık	ilkokul mezunu	204	25.3971	4.87117	.34105
	ortaokul mezunu	188	25.0957	4.19082	.30565
	lise mezunu	82	25.6585	5.58485	.61674
	Toplam	804	25.7090	6.18699	.21820

Tablo 4.4.6.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Anne Eğitimlerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi Sonuçları

		KT	sd	KO	F	p.
Siber	Grup Arası	6.410	3	2.137	.178	.912
Mağduriyet	Grup İçi	9620.887	800	12.026		
	Toplam	9627.297	803			
Siber	Grup Arası	192.278	3	64.093	1.679	.170
Zorbalık	Grup İçi	30545.617	800	38.182		
	Toplam	30737.896	803			

Siber mağduriyet ve siber zorbalık puanlarının öğrencilerin anne eğitimi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda her iki puan türünde de gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmamıştır ($p > .05$). Gruplar arasında farkın olmaması sebebiyle Post-Hoc tekniklerine gerek yoktur.

4.4.7. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Anne-Baba Birliktelik Durumu Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin anne-baba birliktelik durumu değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.7.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Anne-Baba Birliktelik Durumuna Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası

		N	$\bar{X}$	SS	SH
Siber	birlikte yaşıyorlar	718	25.5209	3.32716	.12417
Mağduriyet	anne vefat etti	45	26.5778	4.78867	.71385
	boşandılar	41	26.3171	3.91433	.61132
	Toplam	804	25.6206	3.46254	.12211
Siber	birlikte yaşıyorlar	718	25.6198	6.02704	.22493
Zorbalık	anne vefat etti	45	26.7111	7.50037	1.11809
	boşandılar	41	26.1707	7.34473	1.14705
	Toplam	804	25.7090	6.18699	.21820

Tablo 4.4.7.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Anne-Baba Birliktelik Durumlarına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Siber	Grup Arası	68.255	2	34.127	2.860	.058
Mağduriyet	Grup İçi	9559.042	801	11.934		
	Toplam	9627.297	803			
Siber	Grup Arası	59.647	2	29.824	.779	.459
Zorbalık	Grup İçi	30678.248	801	38.300		
	Toplam	30737.896	803			

Siber mağduriyet ve siber zorbalık puanlarının sosyoekonomik düzey değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmamıştır ($p > .05$). Gruplar arasında fark olmaması sebebiyle Post-Hoc tekniklerine gerek yoktur.

4.4.8. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Kardeş Sayıları Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin kardeş sayıları değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.8.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası

		N	$\bar{X}$	SS	SH
Siber	tek	98	26.3163	4.36386	.44082
Mağduriyet	2-3 kardeş	556	25.4137	3.02210	.12817
	4 ve daha fazla	150	25.9333	4.19758	.34273
	Toplam	804	25.6206	3.46254	.12211
Siber	tek	98	25.8061	5.28694	.53406
Zorbalık	2-3 kardeş	556	25.5701	6.34252	.26898
	4 ve daha fazla	150	26.1600	6.16232	.50315
	Toplam	804	25.7090	6.18699	.21820

Tablo 4.4.8.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Siber	Grup Arası	85.914	2	42.957	3.606	.028
Mağduriyet	Grup İçi	9541.383	801	11.912		
	Toplam	9627.297	803			
Siber	Grup Arası	42.155	2	21.077	.550	.577
Zorbalık	Grup İçi	30695.741	801	38.322		
	Toplam	30737.896	803			

Siber mağduriyet ve siber zorbalık puanlarının kardeş sayıları değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda, siber zorbalıkta gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmamış ($p > .05$), siber mağduriyette gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmıştır ($p < .05$). Bu farkın hangi

gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir.

Tablo 4.4.8.3: Öğrencilerin Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi

(I) siz dahil kardeş sayısı	(J) siz dahil kardeş sayısı	Ortalama farkı (I-J)	SH	p
tek	2-3 kardeş	.90266	.45907	.147
	4 ve daha fazla	.38299	.55838	.870
2-3 kardeş	tek	-.90266	.45907	.147
	4 ve daha fazla	-.51966*	.36591	.401
4 ve daha fazla	tek	-.38299	.55838	.870
	2-3 kardeş	.51966*	.36591	.401

Siber mağduriyet puanlarının öğrencilerin kardeş sayılarına göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerinden Tamhane testi uygulanmıştır. 4 ve daha fazla kardeşi olanların puanı 2-3 kardeşi olanların puanlarından yüksektir.

4.4.9. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin İnternette Kimliklerini Gizleyip Gizlememe Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin internette kimliklerini gizleyip gizlememe değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.9.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin İnternette Kimliklerini Gizleyip Gizlememe Durumlarına Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası

internette kimliğinizi gizliyor musunuz?		N	$\bar{X}$	SS	SH
Siber	evet	524	25.6412	3.50922	.15330
Mağduriyet	hayır	280	25.5821	3.37931	.20195
Siber	evet	524	25.5725	6.06092	.26477
Zorbalık	hayır	280	25.9643	6.41952	.38364

Tablo 4.4.9.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin İnternette Kimliklerini Gizleyip Gizlememe Durumlarına Göre Anlamlı Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Amacıyla Uygulanan Bağımsız Grup t Testi

Bağımsız Grup t Testi					
	t	Sd	p	Ortalama farkı	SS
Siber Mağduriyet	.230	802	.818	.05908	.25647
Siber Zorbalık	-.855	802	.393	-.39177	.45807

Öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının öğrencilerin internete girerken kimliklerini gizleyip gizlememelerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p > .05$).

4.4.10. Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkileri Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.10.1: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkilerine Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası

		N	$\bar{X}$	SS	SH
Siber	iyi	553	25.4955	3.29917	.14029
Mağduriyet	orta	213	25.7371	3.45679	.23686
	kötü	38	26.7895	5.25644	.85271
	Toplam	804	25.6206	3.46254	.12211
Siber	iyi	553	25.7161	6.60704	.28096
Zorbalık	orta	213	25.5023	4.43147	.30364
	kötü	38	26.7632	8.09883	1.31380
	Toplam	804	25.7090	6.18699	.21820

Tablo 4.4.10.2: Öğrencilerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkilerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Siber	Grup Arası	63.466	2	31.733	2.658	.071
Mağduriyet	Grup İçi	9563.831	801	11.940		
	Toplam	9627.297	803			
Siber	Grup Arası	51.352	2	25.676	.670	.512
Zorbalık	Grup İçi	30686.544	801	38.310		
	Toplam	30737.896	803			

Siber mağduriyet ve siber zorbalık puanlarının öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek

amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmamıştır ($p > .05$). Gruplar arasında fark olmaması sebebiyle Post-Hoc tekniklerine gerek duyulmamıştır.

4.4.11. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Aile İçinde Saldırganlık İçeren Davranışları Gözlemlenme Sıklığı Değişkenine Göre Anlamlı Şekilde Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

Öğrencilerin aile içinde saldırgan davranışları gözlemlenme değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.11.1: Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Ailede Saldırgan Davranışları Gözlemlenme Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

aile içinde saldırganlık davranışlarını hangi sıklıkla gözlemliyorsun		N	S. O.	Kaykare	Sd	p
Siber Mağduriyet	çok sık	27	496.76			
	ara sıra	187	464.79	34.805	2	.000
	hiçbir zaman	590	378.44			
	Total	804				
Siber Zorbalık	çok sık	27	489.63			
	ara sıra	187	449.43	33.381	2	.000
	hiçbir zaman	590	383.64			
	Total	804				

Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının aile içinde saldırganlık içeren davranışları gözlemlenme sıklığı değişkenine göre anlamlı farkın olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$). Hangi gruplar arasında farkın olduğunu belirlemek üzere Mann Whitney U yapılmış ve sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.4.11.2: Ailede Saldırğan Davranışların Gözlemlenmesi Değişkenine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi

	aile içinde saldırğanlık davranışlarını hangi sıklıkla gözlemliyorsun ?	N	S.O.	S. T.	U	z	p
Siber	çok sık	27	115.00	3105.00			
Mağduriyet	ara sıra	187	106.42	19900.00	2322	-.728	.466
	Total	214					
Siber	çok sık	27	118.70	3205.00			
Zorbalık	ara sıra	187	105.88	19800.00	2222	-1.230	.219
	Total	214					
Siber	ara sıra	187	452.37	84593.50			
Mağduriyet	hiçbir zaman	590	368.91	217659.50	43314.5	-5.352	.000
	Total	777					
Siber	ara sıra	187	437.55	81821.50			
Zorbalık	hiçbir zaman	590	373.61	220431.50	46086.5	-5.081	.000
	Total	777					
Siber	çok sık	27	395.76	10685.50			
Mağduriyet	hiçbir zaman	590	305.03	179967.50	5622.5	-3.241	.001
	Total	617					
Siber	çok sık	27	384.93	10393.00			
Zorbalık	hiçbir zaman	590	305.53	180260.00	5915	-3.636	.000
	Total	617					

Çok sık ve ara sıra diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmamıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p > .05$).

Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır ve anlamlı farka rastlanmıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında ara sıra diyenlerin hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$).

Çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit

etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$). Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında çok sık diyenlerin hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür.

4.4.12. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Arkadaşlar Arasında Saldırganlık İçeren Davranışları Gözlemlenme Sıklığı Değişkenine Göre Anlamlı Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

Öğrencilerin arkadaşlar arasında saldırgan davranışları gözlemlenme değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.12.1: Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Arkadaşlar Arasında Saldırgan Davranışları Gözlemlenme Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi

	arkadaş grubunda saldırganlık davranışlarını hangi sıklıkla gözlemliyorsun ?	N	S. O.	Kaykare	Sd	p
Siber Mağduriyet	çok sık	61	506.80			
	ara sıra	298	438.06	44.924	2	.000
	hiçbir zaman	445	364.39			
	Total	804				
Siber Zorbalık	çok sık	61	488.16			
	ara sıra	298	429.12	42.300	2	.000
	hiçbir zaman	445	372.93			
	Total	804				

Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının arkadaşlar arasında saldırganlık içeren davranışları gözlemlenme sıklığı değişkenine göre anlamlı farkın

olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Siber zorbalık ve siber mağduriyet için $p < .05$). Hangi gruplar arasında farkın olduğunu belirlemek üzere Mann Whitney U yapılmış ve sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.4.12.2: Arkadaşlar Arasında Saldırgan Davranışların Gözlemlenmesi Değişkenine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi

arkadaş grubunda saldırganlık davranışlarını hangi sıklıkla gözlemliyorsun ?		N	S.O.	S. T.	U	z	p
Siber Mağduriyet	çok sık	61	208.09	12693.50			
	ara sıra	298	174.25	51926.50	7375.5	-2.566	.010
	Total	359					
Siber Zorbalık	çok sık	61	203.46	12411.00			
	ara sıra	298	175.20	52209.00	7658	-2.470	.014
	Total	359					
Siber Mağduriyet	ara sıra	298	413.31	123167.50			
	hiçbir zaman	445	344.33	153228.50	53993	-5.231	.000
	Total	743					
Siber Zorbalık	ara sıra	298	403.42	120218.50			
	hiçbir zaman	445	350.96	156177.50	56942	-4.995	.000
	Total	743					
Siber Mağduriyet	çok sık	61	329.70	20112.00			
	hiçbir zaman	445	243.05	108159.0	8924	-5.508	.000
	Total	506					
Siber Zorbalık	çok sık	61	315.70	19257.50			
	hiçbir zaman	445	244.97	109013.50	9778	-5.765	.000
	Total	506					

Çok sık ve ara sıra diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$). Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında çok sık diyenlerin ara sıra diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür.

Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır ve anlamlı farka rastlanmıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p<.05$). Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında ara sıra diyenlerin hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür

Çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p<.05$). Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında çok sık diyenlerin hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür.

4.4.13. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Okulda Öğretmenlerden Saldırganlık İçeren Davranışları Gözlemlenme Sıklığına Göre Anlamlı Şekilde Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

Öğrencilerin öğretmenlerinden saldırgan davranışları gözlemlenme değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.13.1: Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğretmenlerden Saldırgan Davranışları Gözleme Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi

	okulda öğretmenlerden saldırganlık davranışlarını hangi sıklıkla gözlemliyorsun ?	N	S. O.	Kaykare	Sd	p
Siber Mağduriyet	çok sık	26	457.63			
	ara sıra	107	477.08	21.472	2	.000
	hiçbir zaman	671	388.47			
	Total	804				
Siber Zorbalık	çok sık	26	446.19			
	ara sıra	107	474.17	28.863	2	.000
	hiçbir zaman	671	389.38			
	Total	804				

Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının öğretmenlerden saldırganlık içeren davranışları gözleme sıklığı değişkenine göre anlamlı farkın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Siber zorbalık ve siber mağduriyet için $p < .05$). Hangi gruplar arasında farkın olduğunu belirlemek üzere Mann Whitney U yapılmış ve sonuçlar aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.4.13.2: Öğretmenlerden Saldırgan Davranışların Gözlemlenmesi Değişkenine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi

	okulda öğretmenlerden saldırganlık davranışlarını hangi sıklıkla gözlemliyorsun ?	N	S.O.	S.T.	U	z	p
Siber Mağduriyet	çok sık	26	65.52	1703.50			
	ara sıra	107	67.36	7207.50	1352	-.236	.816
	Total	133					
Siber Zorbalık	çok sık	26	64.46	1676.00			
	ara sıra	107	67.62	7235.00	1325	-.444	.657
	Total	133					
Siber Mağduriyet	ara sıra	107	463.72	49618.00			
	hiçbir zaman	671	377.66	253413.00	27957	-4.423	.000
	Total	778					
Siber Zorbalık	ara sıra	107	460.56	49279.50			
	hiçbir zaman	671	378.17	253751.50	28295	-5.229	.000
	Total	778					
Siber Mağduriyet	çok sık	26	405.62	10546.00			
	hiçbir zaman	671	346.81	232707.00	7251	-1.798	.072
	Total	697					
Siber Zorbalık	çok sık	26	395.23	10276.00			
	hiçbir zaman	671	347.21	232977.00	7521	-1.874	.061
	Total	697					

Çok sık ve ara sıra diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmamıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p > .05$).

Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır ve anlamlı farka rastlanmıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$). Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında ara sıra diyenlerin hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan

ortalamasına sahip olduğu görülmüştür.

Çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmamıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p > .05$).

4.4.14. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Ailede Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına Göre Anlamlı Şekilde Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

Öğrencilere karşı ailede saldırgan davranışların uygulanma değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.14.1: Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Ailede Saldırgan Davranışların Uygulanma Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi

	ailede saldırganlık içeren davranışlar size hangi sıklıkla uygulandı?	N	S.O.	Kaykare	Sd	p
Siber Mağduriyet	çok sık	16	536.66			
	ara sıra	140	485.38	41.050	2	.000
	hiçbir zaman	648	381.28			
	Total	804				
Siber Zorbalık	çok sık	16	496.41			
	ara sıra	140	481.36	50.651	2	.000
	hiçbir zaman	648	383.14			
	Total	804				

Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının aile içinde saldırganlık içeren davranışları uygulanma sıklığı değişkenine göre anlamlı farkın olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$). Hangi gruplar arasında

farkın olduğunu belirlemek üzere Mann Whitney U yapılmış ve sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.4.14.2: Ailede Saldırgan Davranışların Uygulanması Değişkenine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi

ailede saldırganlık içeren davranışlar size hangi sıklıkla uygulandı?		N	S.O.	S.T.	U	z	p
Siber	çok sık	16	87.81	1405.00			
Mağduriyet	ara sıra	140	77.44	10841.00	971	-.926	.354
	Total	156					
Siber	çok sık	16	84.03	1344.50			
Zorbalık	ara sıra	140	77.87	10901.50	1031	-.593	.553
	Total	156					
Siber	çok sık	16	457.34	7317.50			
Mağduriyet	hiçbir zaman	648	329.42	213462.50	3186	-3.28	.001
	Total	664					
Siber	çok sık	16	420.88	6734.00			
Zorbalık	hiçbir zaman	648	330.32	214046.00	3770	-3.05	.002
	Total	664					
Siber	ara sıra	140	478.44	66982.00			
Mağduriyet	hiçbir zaman	648	376.36	243884.00	3386	-5.80	.000
	Total	788					
Siber	ara sıra	140	473.99	66358.50			
Zorbalık	hiçbir zaman	648	377.33	244507.50	34231	-6.78	.000
	Total	788					

Çok sık ve ara sıra diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmamıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p > .05$).

Çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır ve anlamlı farka rastlanmıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında çok sık diyenlerin hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Siber Zorbalık ve Siber

Mağduriyet için $p < .05$).

Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında ara sıra diyenlerin hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$).

4.4.15. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Arkadaş Grubunda Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına Göre Anlamlı Şekilde Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

Öğrencilere karşı ailede saldırgan davranışların uygulanma değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.15.1: Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Arkadaşlar Arasında Saldırgan Davranışların Uygulanma Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi

	arkadaşlarından saldırganlık içeren davranışlar size hangi sıklıkla uygulandı?	N	S.O.	Kaykare	Sd	p
Siber	çok sık	47	490.39			
Mağduriyet	ara sıra	217	456.01	38.445	2	.000
	hiçbir zaman	540	373.35			
	Total	804				
Siber	çok sık	47	446.43			
Zorbalık	ara sıra	217	452.94	38.615	2	.000
	hiçbir zaman	540	378.41			
	Total	804				

Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının arkadaş grubunda saldırganlık içeren davranışların öğrenciye uygulanma sıklığı değişkenine göre anlamlı farkın

olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$). Hangi gruplar arasında farkın olduğunu belirlemek üzere Mann Whitney U yapılmış ve sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.4.15.2: Arkadaşlar Arasında Saldırgan Davranışların Uygulanması Değişkenine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi

	arkadaşlarında n saldırganlık içeren davranışlar size hangi sıklıkla uygulandı?	N	S.O.	S.T.	U	z	p
Siber	çok sık	47	142.38	6692.00			
Mağduriyet	ara sıra	217	130.36	28288.00	4635	-1.06	.285
	Total	264					
Siber	çok sık	47	132.26	6216.00			
Zorbalık	ara sıra	217	132.55	28764.00	5088	-.030	.976
	Total	264					
Siber	ara sıra	217	434.65	94320.00			
Mağduriyet	hiçbir zaman	540	356.64	192583.00	46513	-5.38	.000
	Total	757					
Siber	ara sıra	217	429.39	93178.00			
Zorbalık	hiçbir zaman	540	358.75	193725.00	47655	-6.00	.000
	Total	757					
Siber	çok sık	47	372.01	17484.50			
Mağduriyet	hiçbir zaman	540	287.21	155093.50	9023	-4.13	.000
	Total	587					
Siber	çok sık	47	338.17	15894.00			
Zorbalık	hiçbir zaman	540	290.16	156684.00	10614	-3.089	.002
	Total	587					

Çok sık ve ara sıra diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmamıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p > .05$).

Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır ve anlamlı farka rastlanmıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında ara sıra diyenlerin hiçbir zaman diyenlere göre

daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$).

Çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında çok sık diyenlerin hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$).

4.4.16. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Okulda Öğretmenlerden Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına Göre Anlamlı Şekilde Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

Öğrencilere karşı öğretmenlerinden saldırgan davranışların uygulanma değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.16.1: Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Öğretmenlerden Saldırgan Davranışların Uygulanma Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi

öğretmenlerinden saldırganlık içeren davranışlar size hangi sıklıkla uygulandı?		N	S.O.	Kaykare	Sd	p
Siber Mağduriyet	çok sık	23	482.48			
	ara sıra	78	483.06	19.899	2	.000
	hiçbir zaman	703	390.95			
	Total	804				
Siber Zorbalık	çok sık	23	471.54			
	ara sıra	78	500.97	39.902	2	.000
	hiçbir zaman	703	389.32			
	Total	804				

Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının okulda öğretmenlerden saldırganlık içeren davranışların öğrenciye uygulanma sıklığı değişkenine göre anlamlı farkın olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$). Hangi gruplar arasında farkın olduğunu belirlemek üzere Mann Whitney U yapılmış ve sonuçlar aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.4.16.2: Öğretmenlerden Davranışların Uygulanması Değişkenine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi

	öğretmenlerinden saldırganlık içeren davranışlar size hangi sıklıkla uygulandı?	N	S.O.	S.T.	U	z	p
Siber Mağduriyet	çok sık	23	50.96	1172			
	ara sıra	78	51.01	3979	896	-.009	.993
	Total	101					
Siber Zorbalık	çok sık	23	48.35	1112			
	ara sıra	78	51.78	4039	836	-.556	.578
	Total	101					
Siber Mağduriyet	ara sıra	78	471.54	36780			
	hiçbir zaman	703	382.06	268590	2113	-4.006	.000
	Total	781					
Siber Zorbalık	ara sıra	78	488.69	38118			
	hiçbir zaman	703	380.16	267253	1979	-6.012	.000
	Total	781					
Siber Mağduriyet	çok sık	23	443.52	10201			
	hiçbir zaman	703	360.88	253700	6244	-2.274	.023
	Total	726					
Siber Zorbalık	çok sık	23	435.20	10009			
	hiçbir zaman	703	361.15	253891	6435	-2.612	.009
	Total	726					

Çok sık ve ara sıra diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmamıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p > .05$).

Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olmadığını tespit etmek

amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır ve anlamlı farka rastlanmıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında ara sıra diyenlerin hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$).

Çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında çok sık diyenlerin hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$).

4.4.17. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Anne-Baba Tutumuna Göre Anlamlı Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

Öğrencilerin anne-baba tutumu değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.4.17.1: Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanlarının Anne-Baba Tutumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi

	anne babanızın size karşı tutumu	N	S.O.	Kaykare	Sd	p
Siber Mağduriyet	anlayışlı	662	388.47			
	baskıcı-otoriter	119	456.79	22.071	2	.000
	ilgisiz-kayıtsız	23	525.46			
	Total	804				
Siber Zorbalık	anlayışlı	662	390.18			
	baskıcı-otoriter	119	452.34	24.684	2	.000
	ilgisiz-kayıtsız	23	499.24			
	Total	804				

Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının anne-baba tutumu değişkenine göre anlamlı farkın olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$). Hangi gruplar arasında farkın olduğunu belirlemek üzere

Mann Whitney U yapılmış ve sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.4.17.2: Öğrencilerin Anne-Baba Tutumu Değişkenine Göre Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi

anne babanızın size karşı tutumu		N	S.O.	S.T.	U	z	p
Siber	anlayışlı	662	380.89	252150.50			
Mağduriyet	baskıcı-otoriter	119	447.23	53220.50	32697	-3.564	.000
	Total	781					
Siber	anlayışlı	662	381.76	252726.00			
Zorbalık	baskıcı-otoriter	119	442.39	52645.00	33273	-4.037	.000
	Total	781					
Siber	anlayışlı	662	339.08	224469.50			
Mağduriyet	ilgisiz-kayıtsız	23	455.89	10485.50	5016	-3.390	.001
	Total	685					
Siber	anlayışlı	662	339.92	225026.00			
Zorbalık	ilgisiz-kayıtsız	23	431.70	9929.00	5573	-3.384	.001
	Total	685					
Siber	baskıcı-otoriter	119	69.55	8277.00			
Mağduriyet	ilgisiz-kayıtsız	23	81.57	1876.00	1137	-1.409	.159
	Total	142					
Siber	baskıcı-otoriter	119	69.95	8323.50			
Zorbalık	ilgisiz-kayıtsız	23	79.54	1829.50	1183	-1.241	.215
	Total	142					

Anlayışlı ve baskıcı-otoriter diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında baskıcı-otoriter diyenlerin anlayışlı diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$).

Anlayışlı ve ilgisiz-kayıtsız diyenler arasında farklılık olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır ve anlamlı farka rastlanmıştır. Siber zorbalık ve siber mağduriyet puanları arasında ilgisiz-kayıtsız diyenlerin anlayışlı diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p < .05$).

Baskıcı-otoriter ve ilgisiz-kayıtsız diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmamıştır (Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet için $p > .05$).

4.5. ÖĞRENCİLERİN SALDIRGANLIK DÜZEYİ, FİZİKSEL SALDIRGANLIK, SÖZEL SALDIRGANLIK, DOLAYLI SALDIRGANLIK, ÖFKE VE DÜŞMANLIK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Öğrencilerin saldırganlık ve alt boyut düzeylerinin; cinsiyet, sınıf düzeyleri, akademik başarısı, ailenin sosyo-ekonomik durumu, anne ve baba eğitim durumu, anne-babanın birliktelik durumu, kardeş sayısı, kendine ait bilgisayar, cep telefonu, tablet olma durumu, internete girme sıklığı, internette hangi siteleri ziyaret ettiği, internet ortamında kimliğini gizleyip gizlemediği, arkadaşlık ilişkilerini nasıl yorumladığı, saldırganlık içeren davranışların aile içinden, arkadaş grubundan, okulda öğretmenlerden gözlemlenme sıklığı, saldırganlık içeren davranışların öğrenciye aile içinde, arkadaşlardan, öğretmenlerden uygulanma sıklığı, anne babanın tutumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

4.5.1. Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Cinsiyet Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin cinsiyet değişkeni açısından saldırganlık ve alt boyut puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.1.1: Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Cinsiyet Değişkeni Açısından Puan Ortalamaları, Standart Sapması ve Standart Hatası

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	SH
Saldırganlık Toplam	kız	497	70.99	22.02	.988
	erkek	307	77.57	24.04	1.372
Fiziksel Saldırganlık	kız	497	14.95	6.859	.307
	erkek	307	17.50	7.473	.426
Sözel Saldırganlık	kız	497	11.01	3.787	.169
	erkek	307	11.74	4.142	.236
Öfke	kız	497	18.40	5.966	.267
	erkek	307	19.69	6.602	.376
Düşmanlık	kız	497	14.72	5.960	.267
	erkek	307	15.84	6.055	.345
Dolaylı Saldırganlık	kız	497	11.88	4.472	.200
	erkek	307	12.78	4.641	.264

Tablo 4.5.1.2: Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Öğrencinin Cinsiyeti Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Bağımsız Grup t Testi

	Bağımsız Grup t Testi				
	t	Sd	p	Ortalama Farkı	SH
Fiziksel Saldırganlık	-4.837	606.064	.000	-2.54388	.52592
Sözel Saldırganlık	-2.586	802	.010	-.73711	.28506
Öfke	-2.788	598.630	.005	-1.28862	.46219
Düşmanlık	-2.567	802	.010	-1.11729	.43533
Dolaylı Saldırganlık	-2.716	802	.007	-.89444	.32938
Saldırganlık Toplam	-3.973	802	.000	-6.58134	1.65653

Öğrencilerin saldırganlık puanları ve saldırganlığın alt boyut puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır. Erkek öğrenciler bütün puan türlerinde (Saldırganlık toplam $\bar{X}= 77.57$, fiziksel saldırganlık $\bar{X}=17.50$, sözel saldırganlık $\bar{X}=11.74$, öfke $\bar{X}=19.69$, düşmanlık $\bar{X}= 15.84$, dolaylı saldırganlık $\bar{X}= 12.78$), kız öğrencilerden (Saldırganlık toplam $\bar{X}= 70.99$, fiziksel saldırganlık $\bar{X}=14.95$, sözel saldırganlık $\bar{X}=11.01$, öfke $\bar{X}=18.40$, düşmanlık $\bar{X}= 14.72$, dolaylı saldırganlık $\bar{X}= 11.88$) yüksek puan ortalamasına sahiptir ($p< .05$).

4.5.2. Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin sınıf düzeyi değişkeni açısından saldırganlık ve alt boyut puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.2.1: Öğrencilerin Saldırganlık ve Saldırganlık Alt Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası

		N	X	SS	SH
Fiziksel Saldırganlık	5. Sınıf	246	14.4106	6.56445	.41853
	6. Sınıf	129	15.1008	6.80056	.59876
	7. Sınıf	231	15.4892	6.86887	.45194
	8. Sınıf	198	18.8687	7.77690	.55268
	Toplam	804	15.9291	7.20237	.25401
Sözel Saldırganlık	5. Sınıf	246	10.0325	3.58781	.22875
	6. Sınıf	129	10.8140	3.83603	.33774
	7. Sınıf	231	11.9524	3.73263	.24559
	8. Sınıf	198	12.4040	4.19310	.29799
	Toplam	804	11.2935	3.94083	.13898
Öfke	5. Sınıf	246	17.1911	5.83096	.37177
	6. Sınıf	129	18.7054	5.93375	.52244
	7. Sınıf	231	19.4805	6.16359	.40553
	8. Sınıf	198	20.4747	6.54751	.46531
	Toplam	804	18.9005	6.24450	.22023
Düşmanlık	5. Sınıf	246	13.6016	5.22278	.33299
	6. Sınıf	129	14.7287	5.31030	.46755

	7. Sınıf	231	16.8745	6.34493	.41747
	8. Sınıf	198	15.3485	6.45993	.45909
	Toplam	804	15.1530	6.01784	.21223
Dolaylı	5. Sınıf	246	10.9593	4.37693	.27906
Saldırganlık	6. Sınıf	129	11.5814	4.58888	.40403
	7. Sınıf	231	12.8268	4.10994	.27041
	8. Sınıf	198	13.5303	4.79070	.34046
	Toplam	804	12.2289	4.55544	.16066
Saldırganlık	5. Sınıf	246	66.1951	21.75453	1.38702
Toplam	6. Sınıf	129	70.9302	22.35411	1.96817
	7. Sınıf	231	76.6234	21.36395	1.40564
	8. Sınıf	198	80.6263	24.12913	1.71478
	Toplam	804	73.5050	23.02933	.81218

Tablo 4.5.2.2: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Fiziksel	Grup Arası	2411.428	3	803.809	16.38	.000
Saldırganlık	Grup İçi	39243.531	800	49.054		
	Toplam	41654.959	803			
Sözel	Grup Arası	765.299	3	255.100	17.43	.000
Saldırganlık	Grup İçi	11705.428	800	14.632		
	Toplam	12470.726	803			
Öfke	Grup Arası	1292.177	3	430.726	11.47	.000
	Grup İçi	30019.863	800	37.525		
	Toplam	31312.040	803			
Düşmanlık	Grup Arası	1307.406	3	435.802	12.55	.000
	Grup İçi	27772.777	800	34.716		
	Total	29080.183	803			
Dolaylı	Grup Arası	868.510	3	289.503	14.66	.000
Saldırganlık	Grup İçi	15795.381	800	19.744		
	Toplam	16663.891	803			

Saldırganlık	Grup Arası	26287.397	3	8762.466	17.54	.000
Toplam	Grup İçi	399583.583	800	499.479		
	Toplam	425870.980	803			

Saldırganlık puanları ve saldırganlığın alt boyut puanlarının puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmıştır ($p < .05$). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir.

Tablo 4.5.2.3: Öğrencilerin Fiziksel Saldırganlık, Düşmanlık, Dolaylı Saldırganlık Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi

Bağımlı Değişken	(I) Düzeyiniz	Sınıf (J) Düzeyiniz	Sınıf Ort. Farkı (I-J)	SHx	p.
Fiziksel Saldırganlık	5. Sınıf	6. Sınıf	-.69021	.73053	.922
		7. Sınıf	-1.07861	.61597	.396
		8. Sınıf	-4.45812*	.69327	.000
	6. Sınıf	5. Sınıf	.69021	.73053	.922
		7. Sınıf	-.38840	.75017	.996
		8. Sınıf	-3.76791*	.81484	.000
	7. Sınıf	5. Sınıf	1.07861	.61597	.396
		6. Sınıf	.38840	.75017	.996
		8. Sınıf	-3.37951*	.71394	.000
	8. Sınıf	5. Sınıf	4.45812*	.69327	.000
		6. Sınıf	3.76791*	.81484	.000
		7. Sınıf	3.37951*	.71394	.000
Düşmanlık	5. Sınıf	6. Sınıf	-1.12706	.57401	.268
		7. Sınıf	-3.27283*	.53400	.000
		8. Sınıf	-1.74686*	.56714	.013

6. Sınıf	5. Sınıf	1.12706	.57401	.268	
	7. Sınıf	-2.14578*	.62680	.004	
	8. Sınıf	-.61980	.65526	.921	
7. Sınıf	5. Sınıf	3.27283*	.53400	.000	
	6. Sınıf	2.14578*	.62680	.004	
	8. sınıf	1.52597	.62051	.083	
8. Sınıf	5. Sınıf	1.74686*	.56714	.013	
	6. Sınıf	.61980	.65526	.921	
	7. Sınıf	-1.52597	.62051	.083	
Dolaylı Saldırganlık	5. Sınıf	6. Sınıf	-.62205	.49103	.750
	7. Sınıf	-1.86749*	.38859	.000	
	8. Sınıf	-2.57095*	.44022	.000	
6. Sınıf	5. Sınıf	.62205	.49103	.750	
	7. Sınıf	-1.24544	.48617	.064	
	8. Sınıf	-1.94891*	.52835	.002	
7. Sınıf	5. Sınıf	1.86749*	.38859	.000	
	6. Sınıf	1.24544	.48617	.064	
	8. Sınıf	-.70346	.43478	.491	
8. Sınıf	5. Sınıf	2.57095*	.44022	.000	
	6. Sınıf	1.94891*	.52835	.002	
	7. Sınıf	.70346	.43478	.491	

Öğrencilerin saldırganlık puanları ve saldırganlığın alt boyut puanlarının sınıf değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere uygulanan Post-Hoc Tamhane testi sonuçlarına göre, 8. sınıf öğrencilerinin fiziksel saldırganlık puan ortalamalarının 5, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu; 7. sınıf öğrencilerinin düşmanlık puan ortalamalarının 5 ve 6. sınıf anlamlı düzeyde yüksek olduğu, 8. sınıfların düşmanlık puanları 5. sınıflardan yüksek olduğu; 7. sınıf öğrencilerinin dolaylı saldırganlık puan ortalamalarının 5. sınıflardan yüksek olduğu, 8. sınıf öğrencilerinin dolaylı saldırganlık puan ortalamalarının 5 ve 6. sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

Tablo 4.5.2.4: Öğrencilerin Sözel Saldırganlık, Öfke, Saldırganlık Toplam Puanlarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi

	(I) Düzeyiniz	Sınıf (J) Düzeyiniz	Sınıf Ort. Farkı (I-J)	SHx	p.
Sözel Saldırganlık	5. Sınıf	6. Sınıf	-.78143	.41582	.061
		7. Sınıf	-1.91986*	.35046	.000
		8. Sınıf	-2.37152*	.36521	.000
	6. Sınıf	5. Sınıf	.78143	.41582	.061
		7. Sınıf	-1.13843*	.42044	.007
		8. Sınıf	-1.59009*	.43281	.000
	7. Sınıf	5. Sınıf	1.91986*	.35046	.000
		6. Sınıf	1.13843*	.42044	.007
		8. Sınıf	-.45166	.37046	.223
	8. Sınıf	5. Sınıf	2.37152*	.36521	.000
		6. Sınıf	1.59009*	.43281	.000
		7. Sınıf	.45166	.37046	.223
Öfke	5. Sınıf	6. Sınıf	-1.51437*	.66591	.023
		7. Sınıf	-2.28946*	.56124	.000
		8. Sınıf	-3.28369*	.58486	.000
	6. Sınıf	5. Sınıf	1.51437*	.66591	.023
		7. Sınıf	-.77509	.67330	.250
		8. Sınıf	-1.76932*	.69312	.011
	7. Sınıf	5. Sınıf	2.28946*	.56124	.000
		6. Sınıf	.77509	.67330	.250
		8. Sınıf	-.99423	.59327	.094
	8. Sınıf	5. Sınıf	3.28369*	.58486	.000
		6. Sınıf	1.76932*	.69312	.011
		7. Sınıf	.99423	.59327	.094
Saldırganlık	5. Sınıf	6. Sınıf	-4.73511	2.42947	.052
Toplam		7. Sınıf	-10.42825*	2.04760	.000

	8. Sınıf	-14.43114*	2.13378	.000
6. Sınıf	5. Sınıf	4.73511	2.42947	.052
	7. Sınıf	-5.69314*	2.45646	.021
	8. Sınıf	-9.69603*	2.52875	.000
7. Sınıf	5. Sınıf	10.42825*	2.04760	.000
	6. Sınıf	5.69314*	2.45646	.021
	8. Sınıf	-4.00289	2.16446	.065
8. Sınıf	5. Sınıf	14.43114*	2.13378	.000
	6. Sınıf	9.69603*	2.52875	.000
	7. Sınıf	4.00289	2.16446	.065

Öğrencilerin saldırganlık puanları ve saldırganlığın alt boyut puanlarının sınıf değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere uygulanan Post-Hoc LSD testi sonuçlarına göre, 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin sözel saldırganlık puan ortalamalarının 5 ve 6. sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu; 6. sınıf ve 7. sınıf öğrencilerinin öfke puan ortalamalarının 5. sınıflardan yüksek olduğu, 8. sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarının 5 ve 6. sınıf öğrencilerinin puan ortalamalarından yüksek olduğu; 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin saldırganlık toplam puanlarının 5 ve 6. sınıflardan yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

4.5.3. Öğrencilerin Saldırganlık ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Akademik Başarı Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin akademik başarı değişkeni açısından saldırganlık ve alt boyut puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.3.1: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Akademik Başarıya Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası

		N	$\bar{X}$	SS	SH
Fiziksel Saldırganlık	Düşük	49	18.9184	7.84442	1.12063
	orta	454	16.6101	7.46737	.35046
	yüksek	301	14.4153	6.35166	.36610
	Toplam	804	15.9291	7.20237	.25401
Sözel Saldırganlık	Düşük	49	12.5306	3.90567	.55795
	orta	454	11.3568	4.16762	.19560
	yüksek	301	10.9967	3.54354	.20425
	Toplam	804	11.2935	3.94083	.13898
Öfke	Düşük	49	20.6122	5.45747	.77964
	orta	454	19.4031	6.15783	.28900
	yüksek	301	17.8638	6.35699	.36641
	Toplam	804	18.9005	6.24450	.22023
Düşmanlık	Düşük	49	17.0000	5.13566	.73367
	orta	454	15.6894	6.26480	.29402
	yüksek	301	14.0432	5.58762	.32206
	Toplam	804	15.1530	6.01784	.21223
Dolaylı Saldırganlık	Düşük	49	14.5306	4.93753	.70536
	orta	454	12.3656	4.69355	.22028
	yüksek	301	11.6478	4.14112	.23869
	Toplam	804	12.2289	4.55544	.16066
Saldırganlık Toplam	Düşük	49	83.5918	20.11106	2.87301
	orta	454	75.4251	23.90946	1.12213
	yüksek	301	68.9668	21.18456	1.22106
	Toplam	804	73.5050	23.02933	.81218

Tablo 4.5.3.2: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Akademik Başarıya Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi

		KT	sd	KO	F	p
Fiziksel	Grup Arası	1338.202	2	669.101	13.293	.000
Saldırganlık	Grup İçi	40316.757	801	50.333		
	Toplam	41654.959	803			
Sözel	Grup Arası	103.332	2	51.666	3.346	.036
Saldırganlık	Grup İçi	12367.395	801	15.440		
	Toplam	12470.726	803			
Öfke	Grup Arası	581.756	2	290.878	7.582	.001
	Grup İçi	30730.284	801	38.365		
	Toplam	31312.040	803			
Düşmanlık	Grup Arası	668.535	2	334.268	9.424	.000
	Grup İçi	28411.648	801	35.470		
	Toplam	29080.183	803			
Dolaylı	Grup Arası	369.711	2	184.856	9.087	.000
	Grup İçi	16294.179	801	20.342		
	Toplam	16663.891	803			
Saldırganlık	Grup Arası	12858.522	2	6429.261	12.469	.000
	Grup İçi	413012.458	801	515.621		
	Toplam	425870.980	803			

Saldırganlık puanları ve saldırganlığın alt boyut puanlarının akademik başarı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmıştır ($p < .05$). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir.

Tablo 4.5.3.3: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Akademik Başarıya Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi

Bağımlı Değişken	(I) Akademik Başarınızı Nasıl Algılıyorsunuz		(J) Akademik Başarınızı Nasıl Algılıyorsunuz		Ortalama Farkı (I-J)	SH	p
	düşük	orta	düşük	yüksek			
Fiziksel Saldırganlık	düşük	orta			2.30824	1.17415	.154
		yüksek			4.50308*	1.17892	.001
	orta	Düşük			-2.30824	1.17415	.154
		yüksek			2.19485*	.50681	.000
Sözel Saldırganlık	yüksek	Düşük			-4.50308*	1.17892	.001
		orta			-2.19485*	.50681	.000
	düşük	orta			1.17378	.59124	.147
		yüksek			1.53393*	.59416	.036
Düşmanlık	orta	Düşük			-1.17378	.59124	.147
		yüksek			.36015	.28280	.494
	yüksek	Düşük			-1.53393*	.59416	.036
		orta			-.36015	.28280	.494
Dolaylı Saldırganlık	düşük	orta			1.31057	.79039	.276
		yüksek			2.95681*	.80124	.001
	orta	Düşük			-1.31057	.79039	.276
		yüksek			1.64624*	.43609	.001
Dolaylı Saldırganlık	yüksek	Düşük			-2.95681*	.80124	.001
		orta			-1.64624*	.43609	.001
	düşük	orta			2.16497*	.73896	.014
		yüksek			2.88277*	.74465	.001
Dolaylı Saldırganlık	orta	Düşük			-2.16497*	.73896	.014
		yüksek			.71780	.32480	.080
	yüksek	Düşük			-2.88277*	.74465	.001
		orta			-.71780	.32480	.080

Saldırganlık	düşük	orta	8.16673*	3.08437	.030
Toplam		yüksek	14.62506*	3.12172	.000
	orta	Düşük	-8.16673*	3.08437	.030
		yüksek	6.45833*	1.65836	.000
	yüksek	Düşük	-14.62506*	3.12172	.000
		orta	-6.45833*	1.65836	.000

Saldırganlık toplam puanı ve saldırganlık alt boyut puanlarının akademik başarı değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerinden Tamhane testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre, akademik başarısı düşük ve orta olan öğrencilerin fiziksel saldırganlık puan ortalamalarının akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin puan ortalamasından yüksek olduğu; akademik başarısı düşük olan öğrencilerin sözel saldırganlık puan ortalamalarının akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin puan ortalamasından yüksek olduğu; akademik başarısı orta olan öğrencilerin düşmanlık puan ortalamalarının akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin puan ortalamasından yüksek olduğu; akademik başarısı düşük olan öğrencilerin dolaylı saldırganlık puan ortalamalarının akademik başarısı yüksek ve orta olan öğrencilerin puan ortalamasından yüksek olduğu; akademik başarısı düşük olan öğrencilerin saldırganlık toplam puan ortalamalarının akademik başarısı yüksek ve orta olan öğrencilerin puan ortalamasından yüksek olduğu, akademik başarısı orta olan öğrencilerin saldırganlık toplam puan ortalamalarının akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin puan ortalamasından yüksek olduğu görülmüştür. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

Tablo 4.5.3.4: Öğrencilerin Saldırganlığın Alt Boyutu Olan Öfke Puanlarının Akademik Başarıya Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi

(I) Akademik				
Başarınızı Nasıl (J) Akademik Başarınızı				
Algılıyorsunuz	Nasıl Algılıyorsunuz	Ortalama farkı (I-J)	SH	p
düşük	orta	1.20916	.93138	.195
	yüksek	2.74846*	.95416	.004
orta	Düşük	-1.20916	.93138	.195
	yüksek	1.53930*	.46039	.001
yüksek	Düşük	-2.74846*	.95416	.004
	orta	-1.53930*	.46039	.001

Öfke puanlarının sınıf değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerinden LSD testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre, akademik başarısı düşük olan öğrencilerin öfke puan ortalamalarının akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin puan ortalamasından yüksek olduğu, akademik başarısı orta olan öğrencilerin öfke puan ortalamalarının akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin puan ortalamasından yüksek olduğu görülmüştür. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

4.5.4. Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Ailelerinin Sosyoekonomik Düzeyleri Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik düzeyleri değişkeni açısından saldırganlık ve alt boyut puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.4.1: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Ailenin Sosyoekonomik Durum Değişkenine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve Standart Hataları

		N	$\bar{X}$	SS	SH	
Fiziksel	düşük	59	17.8983	7.32425	.95354	
Saldırganlık	orta	586	15.9113	7.15104	.29541	
	yüksek	159	15.2642	7.26048	.57579	
	Toplam	804	15.9291	7.20237	.25401	
Sözel	düşük	59	12.1356	4.28895	.55837	
Saldırganlık	orta	586	11.4266	3.86820	.15979	
	yüksek	159	10.4906	3.97439	.31519	
	Toplam	804	11.2935	3.94083	.13898	
Öfke	düşük	59	21.0339	6.49925	.84613	
	orta	586	18.9352	6.16546	.25469	
	yüksek	159	17.9811	6.27480	.49762	
	Toplam	804	18.9005	6.24450	.22023	
Düşmanlık	düşük	59	17.2373	6.08939	.79277	
	orta	586	15.1706	6.08809	.25150	
	yüksek	159	14.3145	5.55654	.44066	
	Toplam	804	15.1530	6.01784	.21223	
Dolaylı	düşük	59	13.5424	4.98384	.64884	
	Saldırganlık	orta	586	12.1433	4.41055	.18220
	yüksek	159	12.0566	4.86039	.38545	
	Toplam	804	12.2289	4.55544	.16066	
Saldırganlık	düşük	59	81.8475	22.92177	2.98416	
	orta	586	73.5870	22.74572	.93962	
	yüksek	159	70.1069	23.43739	1.85871	
	Toplam	804	73.5050	23.02933	.81218	

Tablo 4.5.4.2: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyu Puanlarının Ailenin Sosyoekonomik Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Fiziksel	Grup Arası	299.278	2	149.639	2.898	.056
Saldırganlık	Grup İçi	41355.681	801	51.630		
	Toplam	41654.959	803			
Sözel	Grup Arası	154.731	2	77.365	5.032	.007
Saldırganlık	Grup İçi	12315.996	801	15.376		
	Toplam	12470.726	803			
Öfke	Grup Arası	403.628	2	201.814	5.230	.006
	Grup İçi	30908.411	801	38.587		
	Toplam	31312.040	803			
Düşmanlık	Grup Arası	368.293	2	184.146	5.137	.006
	Grup İçi	28711.890	801	35.845		
	Toplam	29080.183	803			
Dolaylı	Grup Arası	110.797	2	55.398	2.681	.069
Saldırganlık	Grup İçi	16553.094	801	20.666		
	Toplam	16663.891	803			
Saldırganlık	Grup Arası	5946.109	2	2973.055	5.671	.004
Toplam	Grup İçi	419924.871	801	524.251		
	Toplam	425870.980	803			

Saldırganlık ve saldırganlık alt boyut puanlarının sosyoekonomik düzey değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda, saldırganlık toplam puanında anlamlı farka rastlanmıştır ($p < .05$). Saldırganlığın alt boyutlarından fiziksel saldırganlık ve dolaylı saldırganlık puan ortalamalarında gruplar arasında anlamlı farka rastlanmamış ($p > .05$); sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık puanlarında gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmıştır ($p < .05$). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir.

Tablo 4.5.4.3: Öğrencilerin Saldırganlık Toplam Puanı ve Sözel Saldırganlık, Öfke, Düşmanlık Puanlarında Ailenin Sosyoekonomik Durumuna Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi

Bağımlı Değişken	(I)	Ailenin (J)	Ailenin Ortalama farkı (I-J)	SH	p
	sosyoekonomik durumu	sosyoekonomik durumu			
Sözel Saldırganlık	Düşük	orta	.70897	.53558	.186
		yüksek	1.64503*	.59775	.006
	Orta	düşük	-.70897	.53558	.186
		yüksek	.93606*	.35063	.008
	Yüksek	düşük	-1.64503*	.59775	.006
		orta	-.93606*	.35063	.008
Öfke	Düşük	orta	2.09874*	.84845	.014
		yüksek	3.05277*	.94695	.001
	Orta	düşük	-2.09874*	.84845	.014
		yüksek	.95402	.55546	.086
	Yüksek	düşük	-3.05277*	.94695	.001
		orta	-.95402	.55546	.086
Düşmanlık	Düşük	orta	2.06664*	.81775	.012
		yüksek	2.92282*	.91268	.001
	Orta	düşük	-2.06664*	.81775	.012
		yüksek	.85618	.53536	.110
	Yüksek	düşük	-2.92282*	.91268	.001
		orta	-.85618	.53536	.110
Saldırganlık Toplam	Düşük	orta	8.26043*	3.12734	.008
		yüksek	11.74054*	3.49038	.001
	Orta	düşük	-8.26043*	3.12734	.008
		yüksek	3.48011	2.04739	.090
	Yüksek	düşük	-11.74054*	3.49038	.001
		orta	-3.48011	2.04739	.090

Sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık, saldırganlık toplam puanlarının sosyoekonomik düzeye göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerinden LSD testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre, ailesi düşük ve orta gelirli öğrencilerin sözel saldırganlık puan ortalamalarının yüksek gelirli öğrencilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu; ailesi düşük gelirli öğrencilerin öfke, düşmanlık ve saldırganlık toplam puanlarının orta ve yüksek gelirli öğrencilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

4.5.5. Öğrencilerin Saldırganlık ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimi Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin baba eğitimi değişkeni açısından saldırganlık ve alt boyut puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.5.1: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve Standart Hataları

		N	$\bar{X}$	SS	SH
Fiziksel	okuryazar değil	215	16.4093	7.06379	.48175
Saldırganlık	ilkokul mezunu	201	16.5622	7.61494	.53712
	ortaokul mezunu	237	15.7215	7.12409	.46276
	lise mezunu	151	14.7285	6.85267	.55766
	Total	804	15.9291	7.20237	.25401
Sözel	okuryazar değil	215	11.4512	3.98903	.27205
Saldırganlık	ilkokul mezunu	201	11.8408	4.41866	.31167
	ortaokul mezunu	237	11.3333	3.49010	.22671
	lise mezunu	151	10.2781	3.70973	.30189
	Total	804	11.2935	3.94083	.13898
Öfke	okuryazar değil	215	19.7395	6.42695	.43831

	ilkokul mezunu	201	19.4080	6.30339	.44461
	ortaokul mezunu	237	18.3755	6.07355	.39452
	lise mezunu	151	17.8543	5.99266	.48768
	Total	804	18.9005	6.24450	.22023
Düşmanlık	okuryazar değil	215	15.4651	6.21029	.42354
	ilkokul mezunu	201	16.0050	6.10532	.43064
	ortaokul mezunu	237	14.8481	5.86881	.38122
	lise mezunu	151	14.0530	5.69887	.46377
	Total	804	15.1530	6.01784	.21223
Dolaylı	okuryazar değil	215	12.8930	4.74713	.32375
Saldırganlık	ilkokul mezunu	201	12.5572	4.74531	.33471
	ortaokul mezunu	237	11.8903	4.12986	.26826
	lise mezunu	151	11.3775	4.51625	.36753
	Total	804	12.2289	4.55544	.16066
Saldırganlık	okuryazar değil	215	75.9581	23.43500	1.59825
Toplam	ilkokul mezunu	201	76.3731	24.27066	1.71192
	ortaokul mezunu	237	72.1688	21.71944	1.41083
	lise mezunu	151	68.2914	21.86705	1.77952
	Total	804	73.5050	23.02933	.81218

Tablo 4.5.5.2: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Fiziksel	Grup Arası	358.017	3	119.339	2.312	.075
Saldırganlık	Grup İçi	41296.942	800	51.621		
	Toplam	41654.959	803			
Sözel	Grup Arası	221.599	3	73.866	4.824	.002
Saldırganlık	Grup İçi	12249.127	800	15.311		
	Toplam	12470.726	803			
Öfke	Grup Arası	433.706	3	144.569	3.746	.011
	Grup İçi	30878.334	800	38.598		
	Toplam	31312.040	803			
Düşmanlık	Grup Arası	371.592	3	123.864	3.452	.016
	Grup İçi	28708.591	800	35.886		
	Toplam	29080.183	803			
Dolaylı	Grup Arası	253.128	3	84.376	4.113	.007
Saldırganlık	Grup İçi	16410.763	800	20.513		
	Total	16663.891	803			
Saldırganlık	Grup Arası	7474.914	3	2491.638	4.764	.003
Toplam	Grup İçi	418396.066	800	522.995		
	Toplam	425870.980	803			

Saldırganlık ve saldırganlık alt boyut puanlarının öğrencilerin baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda, fiziksel saldırganlık ($p > .05$) haricinde sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, saldırganlık toplam, öfke ve düşmanlık puanlarında anlamlı farka rastlanmıştır ($p < .05$). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir.

Tablo 4.5.5.3: Öğrencilerin Sözel Saldırganlık, Dolaylı Saldırganlık Puanlarının Öğrencilerin Baba Eğitimlerine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi

Bağımlı Değişken	(I) babanızın Eğitim Durumu	(J) babanızın Eğitim Durumu	Ortalama farkı (I-J)	SH	p	
	Sözel Saldırganlık	okuryazar	ilkokul mezunu	-.38963	.41370	.922
ortaokul mezunu			.11783	.35413	1.000	
lise mezunu			1.17302*	.40639	.025	
değil		ilkokul mezunu	okuryazar değil	.38963	.41370	.922
		ortaokul mezunu	ortaokul mezunu	.50746	.38540	.715
		lise mezunu	lise mezunu	1.56265*	.43391	.002
ortaokul mezunu		okuryazar değil	ilkokul mezunu	-.11783	.35413	1.000
		ilkokul mezunu	ortaokul mezunu	-.50746	.38540	.715
		lise mezunu	lise mezunu	1.05519*	.37754	.033
lise mezunu		okuryazar değil	ilkokul mezunu	-1.17302*	.40639	.025
		ilkokul mezunu	ortaokul mezunu	-1.56265*	.43391	.002
		ortaokul mezunu	lise mezunu	-1.05519*	.37754	.033
Dolaylı Saldırganlık		okuryazar	ilkokul mezunu	.33581	.46567	.978
			ortaokul mezunu	1.00273	.42045	.101
			lise mezunu	1.51554*	.48979	.013
	değil	ilkokul mezunu	okuryazar değil	-.33581	.46567	.978
		ortaokul mezunu	ortaokul mezunu	.66692	.42895	.538
		lise mezunu	lise mezunu	1.17973	.49710	.104
	ortaokul mezunu	okuryazar değil	ilkokul mezunu	-1.00273	.42045	.101
		ilkokul mezunu	ortaokul mezunu	-.66692	.42895	.538
		lise mezunu	lise mezunu	.51281	.45502	.837
	lise mezunu	okuryazar değil	ilkokul mezunu	-1.51554*	.48979	.013
		ilkokul mezunu	ortaokul mezunu	-1.17973	.49710	.104
		ortaokul mezunu	lise mezunu	-.51281	.45502	.837

Sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık puanlarının öğrencilerin baba eğitimine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerinden Tamhane testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre, babası okuryazar olmayan, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu olan öğrencilerin sözel saldırganlık puan ortalamaları babası lise mezunu öğrencilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu; babası okuryazar olmayan öğrencilerin dolaylı saldırganlık puan ortalamaları babası lise mezunu olan öğrencilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

Tablo 4.5.5.4: Öğrencilerin Fiziksel Saldırganlık, Öfke, Düşmanlık, Saldırganlık Toplam Puanları Öğrencilerin Baba Eğitim Durumlarına Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi

Bağımlı Değişken	(I) babanızın Eğitim Durumu	(J) babanızın Eğitim Durumu	Ortalama farkı (I-J)	SH	p
Öfke	okuryazar değil	ilkokul mezunu	.33157	.60955	.587
		ortaokul mezunu	1.36401*	.58514	.020
		lise mezunu	1.88523*	.65965	.004
	ilkokul mezunu	okuryazar değil	-.33157	.60955	.587
		ortaokul mezunu	1.03243	.59573	.083
		lise mezunu	1.55366*	.66906	.020
	ortaokul mezunu	okuryazar değil	-1.36401*	.58514	.020
		ilkokul mezunu	-1.03243	.59573	.083
		lise mezunu	.52122	.64690	.421
	lise mezunu	okuryazar değil	-1.88523*	.65965	.004
		ilkokul mezunu	-1.55366*	.66906	.020
		ortaokul mezunu	-.52122	.64690	.421
Düşmanlık	okuryazar değil	ilkokul mezunu	-.53986	.58775	.359
		ortaokul mezunu	.61702	.56420	.274
		lise mezunu	1.41214*	.63605	.027
	ilkokul mezunu	okuryazar değil	.53986	.58775	.359

		ortaokul mezunu	1.15687*	.57442	.044
		lise mezunu	1.95199*	.64513	.003
	ortaokul mezunu	okuryazar değil	-.61702	.56420	.274
		ilkokul mezunu	-1.15687*	.57442	.044
		lise mezunu	.79512	.62376	.203
	lise mezunu	okuryazar değil	-1.41214*	.63605	.027
		ilkokul mezunu	-1.95199*	.64513	.003
		ortaokul mezunu	-.79512	.62376	.203
Saldırganlık	okuryazar değil	ilkokul mezunu	-.41499	2.24377	.853
Toplam		ortaokul mezunu	3.78936	2.15390	.079
		lise mezunu	7.66675*	2.42818	.002
	ilkokul mezunu	okuryazar değil	.41499	2.24377	.853
		ortaokul mezunu	4.20436	2.19287	.056
		lise mezunu	8.08174*	2.46283	.001
	ortaokul mezunu	okuryazar değil	-3.78936	2.15390	.079
		ilkokul mezunu	-4.20436	2.19287	.056
		lise mezunu	3.87739	2.38123	.104
	lise mezunu	okuryazar değil	-7.66675*	2.42818	.002
		ilkokul mezunu	-8.08174*	2.46283	.001
		ortaokul mezunu	-3.87739	2.38123	.104

Öfke, düşmanlık, saldırganlık toplam puanlarının öğrencilerin baba eğitimine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerinden LSD testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre babası okuryazar olmayan öğrencilerin öfke puan ortalamaları babası ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu, babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin öfke puan ortalamaları babası lise mezunu olan öğrencilerin ortalamalarından yüksek olduğu; babası okuryazar olmayan öğrencilerin düşmanlık puanları babası lise mezunu olan öğrencilerin puanlarından yüksek olduğu, babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin düşmanlık puanı babası ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin puanından yüksek olduğu; babası okuryazar olmayan ve ilkokul mezunu olan öğrencilerin saldırganlık toplam puanı babası lise mezunu

olanların puanından yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

4.5.6. Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Anne Eğitimi Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin anne eğitimi değişkeni açısından saldırganlık ve alt boyut puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.6.1: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Anne Eğitimine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve Standart Hataları

		N	$\bar{X}$	SS	SH
Fiziksel	okuryazar değil	330	16.5121	7.18332	.39543
Saldırganlık	ilkokul mezunu	204	15.8382	7.03673	.49267
	ortaokul mezunu	188	15.0745	7.22701	.52708
	lise mezunu	82	15.7683	7.54132	.83280
	Toplam	804	15.9291	7.20237	.25401
Sözel	okuryazar değil	330	11.3394	3.86473	.21275
Saldırganlık	ilkokul mezunu	204	11.5294	4.25471	.29789
	ortaokul mezunu	188	11.1330	3.81643	.27834
	lise mezunu	82	10.8902	3.73177	.41210
	Toplam	804	11.2935	3.94083	.13898
Öfke	okuryazar değil	330	19.6758	6.15758	.33896
	ilkokul mezunu	204	18.7794	6.26000	.43829
	ortaokul mezunu	188	18.2926	6.06600	.44241
	lise mezunu	82	17.4756	6.63367	.73257
	Toplam	804	18.9005	6.24450	.22023
Düşmanlık	okuryazar değil	330	15.5667	5.92430	.32612
	ilkokul mezunu	204	15.2304	6.29104	.44046

	ortaokul mezunu	188	14.5106	5.55333	.40502
	lise mezunu	82	14.7683	6.65239	.73463
	Toplam	804	15.1530	6.01784	.21223
Dolaylı	okuryazar değil	330	12.6455	4.67663	.25744
Saldırganlık	ilkokul mezunu	204	12.0980	4.35609	.30499
	ortaokul mezunu	188	11.6223	4.13811	.30180
	lise mezunu	82	12.2683	5.31025	.58642
	Toplam	804	12.2289	4.55544	.16066
Saldırganlık	okuryazar değil	330	75.7394	22.75798	1.25279
Toplam	ilkokul mezunu	204	73.4755	23.37306	1.63644
	ortaokul mezunu	188	70.6330	21.75110	1.58636
	lise mezunu	82	71.1707	25.44847	2.81031
	Toplam	804	73.5050	23.02933	.81218

Tablo 4.5.6.2: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyu Öğrencilerin Anne Eğitimine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		KT	sd	KO	F	p.
Fiziksel	Grup Arası	253.291	3	84.430	1.631	.181
Saldırganlık	Grup İçi	41401.668	800	51.752		
	Toplam	41654.959	803			
Sözel	Grup Arası	30.227	3	10.076	.648	.584
Saldırganlık	Grup İçi	12440.499	800	15.551		
	Toplam	12470.726	803			
Öfke	Grup Arası	437.299	3	145.766	3.777	.010
	Grup İçi	30874.740	800	38.593		
	Toplam	31312.040	803			
Düşmanlık	Grup Arası	147.402	3	49.134	1.359	.254
	Grup İçi	28932.781	800	36.166		
	Toplam	29080.183	803			
Dolaylı	Grup Arası	130.049	3	43.350	2.098	.099

Saldırganlık	Grup İçi	16533.841	800	20.667		
	Toplam	16663.891	803			
Saldırganlık	Grup Arası	3645.229	3	1215.076	2.302	.076
Toplam	Grup İçi	422225.751	800	527.782		
	Toplam	425870.980	803			

Saldırganlık ve saldırganlık alt boyut puanlarının öğrencilerin anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda, öfke ($p < .05$) haricinde fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, saldırganlık toplam, öfke, dolaylı saldırganlık, düşmanlık puan ortalamalarında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır ($p > .05$). Öfke puanlarındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir.

Tablo 4.5.6.3: Öğrencilerin Öfke Puanları Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi

(I) Eğitim Durumu	(J) annenizin Durumu	Eğitim Ortalama farkı (I-J)	SH	p
okuryazar değil	ilkokul mezunu	.89635	.55329	.106
	ortaokul mezunu	1.38320*	.56766	.015
	lise mezunu	2.20015*	.76655	.004
ilkokul mezunu	okuryazar değil	-.89635	.55329	.106
	ortaokul mezunu	.48686	.62807	.438
	lise mezunu	1.30380	.81230	.109
ortaokul mezunu	okuryazar değil	-1.38320*	.56766	.015
	ilkokul mezunu	-.48686	.62807	.438
	lise mezunu	.81694	.82215	.321
lise mezunu	okuryazar değil	-2.20015*	.76655	.004
	ilkokul mezunu	-1.30380	.81230	.109
	ortaokul mezunu	-.81694	.82215	.321

Öfke puanlarının öğrencilerin anne eğitimine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerinden LSD testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre, annesi okuryazar olmayan öğrencilerin öfke puan ortalamaları annesi ortaokul ve lise mezunu öğrencilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

4.5.7. Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Anne-Baba Birliktelik Durumu Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin anne-baba birliktelik durumu değişkeni açısından saldırganlık ve alt boyut puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.7.1: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Anne-Baba Birliktelik Durumlarına Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve Standart Hataları

		N	$\bar{X}$	SS	SH
Fiziksel	birlikte yaşıyorlar	718	15.8677	7.23277	.26992
Saldırganlık	anne vefat etti	45	17.9333	6.91967	1.03152
	boşandılar	41	14.8049	6.71647	1.04894
	Toplam	804	15.9291	7.20237	.25401
Sözel	birlikte yaşıyorlar	718	11.2117	3.92464	.14647
Saldırganlık	anne vefat etti	45	12.6889	4.13314	.61613
	boşandılar	41	11.1951	3.81588	.59594
	Toplam	804	11.2935	3.94083	.13898
Öfke	birlikte yaşıyorlar	718	18.8384	6.27622	.23423
	anne vefat etti	45	19.9111	5.59960	.83474
	boşandılar	41	18.8780	6.40389	1.00012
	Toplam	804	18.9005	6.24450	.22023
Düşmanlık	birlikte yaşıyorlar	718	15.0585	6.05755	.22607
	anne vefat etti	45	16.6000	5.61006	.83630
	boşandılar	41	15.2195	5.66795	.88518
	Toplam	804	15.1530	6.01784	.21223
Dolaylı	birlikte yaşıyorlar	718	12.1755	4.56533	.17038
	anne vefat etti	45	12.1333	3.94623	.58827
	boşandılar	41	13.2683	4.97003	.77619
	Toplam	804	12.2289	4.55544	.16066
Saldırganlık	birlikte yaşıyorlar	718	73.1518	23.03930	.85982
	anne vefat etti	45	79.2667	22.13738	3.30005
	boşandılar	41	73.3659	23.52313	3.67370
	Toplam	804	73.5050	23.02933	.81218

Tablo 4.5.7.2: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyu Öğrencilerin Anne-Baba Birliktelik Durumlarına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Fiziksel	Grup Arası	235.290	2	117.645	2.275	.103
Saldırganlık	Grup İçi	41419.669	801	51.710		
	Toplam	41654.959	803			
Sözel	Grup Arası	92.821	2	46.411	3.003	.050
Saldırganlık	Grup İçi	12377.905	801	15.453		
	Toplam	12470.726	803			
Öfke	Grup Arası	48.746	2	24.373	.624	.536
	Grup İçi	31263.294	801	39.030		
	Toplam	31312.040	803			
Düşmanlık	Grup Arası	100.815	2	50.408	1.393	.249
	Grup İçi	28979.368	801	36.179		
	Toplam	29080.183	803			
Dolaylı	Grup Arası	46.753	2	23.377	1.127	.325
Saldırganlık	Grup İçi	16617.137	801	20.745		
	Toplam	16663.891	803			
Saldırganlık	Grup Arası	1584.215	2	792.108	1.495	.225
Toplam	Grup İçi	424286.765	801	529.696		
	Toplam	425870.980	803			

Saldırganlık ve saldırganlık alt boyut puanlarının öğrencilerin anne-baba birliktelik durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($p > .05$). Anlamlı bir farka rastlanmaması sebebiyle Post-Hoc tekniklerini uygulamaya gerek yoktur.

4.5.8. Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Kardeş Sayıları Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin kardeş sayıları değişkeni açısından saldırganlık ve alt boyut puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.8.1: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Öğrencilerin Kardeş Sayıları Değişkenine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve Standart Hataları

		N	$\bar{X}$	SS	SH
Fiziksel	tek	98	14.8980	6.61845	.66856
Saldırganlık	2-3 kardeş	556	15.7248	7.05511	.29920
	4 ve daha fazla	150	17.3600	7.92014	.64668
	Toplam	804	15.9291	7.20237	.25401
Sözel	tek	98	10.9694	3.59683	.36333
Saldırganlık	2-3 kardeş	556	11.0755	3.81009	.16158
	4 ve daha fazla	150	12.3133	4.46182	.36431
	Toplam	804	11.2935	3.94083	.13898
Öfke	tek	98	18.1735	5.35738	.54118
	2-3 kardeş	556	18.6223	6.22646	.26406
	4 ve daha fazla	150	20.4067	6.64346	.54244
	Toplam	804	18.9005	6.24450	.22023
Düşmanlık	tek	98	15.2143	5.89819	.59581
	2-3 kardeş	556	14.9478	5.94502	.25212
	4 ve daha fazla	150	15.8733	6.33971	.51764
	Toplam	804	15.1530	6.01784	.21223
Dolaylı	tek	98	12.0510	4.27260	.43160
Saldırganlık	2-3 kardeş	556	12.0576	4.44995	.18872
	4 ve daha fazla	150	12.9800	5.04938	.41228
	Toplam	804	12.2289	4.55544	.16066
Saldırganlık	tek	98	71.3061	20.63747	2.08470

Toplam	2-3 kardeş	556	72.4281	22.53622	.95575
	4 ve daha fazla	150	78.9333	25.53394	2.08484
	Toplam	804	73.5050	23.02933	.81218

Tablo 4.5.8.2: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi

		KT	sd	KO	F	p
Fiziksel	Grup Arası	434.522	2	217.261	4.222	.015
Saldırganlık	Grup İçi	41220.437	801	51.461		
	Toplam	41654.959	803			
Sözel	Grup Arası	192.718	2	96.359	6.286	.002
Saldırganlık	Grup İçi	12278.009	801	15.328		
	Toplam	12470.726	803			
Öfke	Grup Arası	435.112	2	217.556	5.644	.004
	Grup İçi	30876.928	801	38.548		
	Toplam	31312.040	803			
Düşmanlık	Grup Arası	101.602	2	50.801	1.404	.246
	Grup İçi	28978.581	801	36.178		
	Toplam	29080.183	803			
Dolaylı	Grup Arası	104.047	2	52.024	2.516	.081
Saldırganlık	Grup İçi	16559.843	801	20.674		
	Toplam	16663.891	803			
Saldırganlık	Grup Arası	5538.708	2	2769.354	5.277	.005
Toplam	Grup İçi	420332.272	801	524.759		
	Toplam	425870.980	803			

Saldırganlık ve saldırganlık alt boyut puanlarının öğrencilerin kardeş sayıları değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda düşmanlık ve dolaylı saldırganlık puanları arasında anlamlı farka rastlanmamakla ($p > .05$) birlikte sözel saldırganlık, fiziksel saldırganlık, öfke, saldırganlık toplam puanları arasında anlamlı farka rastlanmıştır ($p < .05$). Bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir.

Tablo 4.5.8.3: Öğrencilerin Fiziksel Saldırganlık, Sözel Saldırganlık, Saldırganlık Toplam Puanlarının Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc Tamhane Testi

Bağımlı Değişken	(I) siz dahil kardeş sayısı	(J) siz dahil kardeş sayısı	Ortalama farkı (I-J)	SH	p
Fiziksel Saldırganlık	tek	2-3 kardeş	-.82686	.73246	.596
		4 ve daha fazla	-2.46204*	.93014	.026
	2-3 kardeş	tek	.82686	.73246	.596
		4 ve daha fazla	-1.63518	.71254	.067
	4 ve daha fazla	tek	2.46204*	.93014	.026
		2-3 kardeş	1.63518	.71254	.067
Sözel Saldırganlık	tek	2-3 kardeş	-.10615	.39765	.991
		4 ve daha fazla	-1.34395*	.51452	.028
	2-3 kardeş	tek	.10615	.39765	.991
		4 ve daha fazla	-1.23779*	.39853	.006
	4 ve daha fazla	tek	1.34395*	.51452	.028
		2-3 kardeş	1.23779*	.39853	.006
Saldırganlık Toplam	tek	2-3 kardeş	-1.12194	2.29334	.947
		4 ve daha fazla	-7.62721*	2.94831	.031
	2-3 kardeş	tek	1.12194	2.29334	.947
		4 ve daha fazla	-6.50528*	2.29347	.015
	4 ve daha fazla	tek	7.62721*	2.94831	.031
		2-3 kardeş	6.50528*	2.29347	.015

Fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, saldırganlık toplam puanlarının öğrencilerin kardeş sayılarına göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerinden Tamhane testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre, 4 ve daha fazla kardeş olan öğrencilerin fiziksel saldırganlık puan ortalamasının tek çocuk olan öğrencilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu, 4 ve daha fazla kardeş olan öğrencilerin sözel saldırganlık puan ortalamasının tek çocuk ve 2-3 kardeş olan öğrencilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu, 4 ve daha fazla kardeş olan öğrencilerin saldırganlık toplam puan

ortalamasının tek çocuk olan öğrencilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

Tablo 4.5.8.4: Öğrencilerin Öfke Puanlarının Öğrencilerin Kardeş Sayılarına Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi

Bağımlı Değişken	(I) siz dahil kardeş sayısı	(J) siz dahil kardeş sayısı	Ortalama farkı (I-J)	SH	p
Öfke	tek	2-3 kardeş	-.44883	.68020	.510
		4 ve daha fazla	-2.23320*	.80643	.006
	2-3 kardeş	tek	.44883	.68020	.510
		4 ve daha fazla	-1.78436*	.57124	.002
	4 ve daha fazla	tek	2.23320*	.80643	.006
		2-3 kardeş	1.78436*	.57124	.002

Öfke puanlarının öğrencilerin kardeş sayılarına göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerinden LSD testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre, 4 ve daha fazla kardeş olan öğrencilerin öfke puan ortalamasının tek çocuk ve 2-3 kardeş olan öğrencilerin puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

4.5.9. Öğrencilerin Saldırganlık ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin İnternette Kimliklerini Gizleyip Gizlememe Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin internette kimliklerini gizleyip gizlememe değişkeni açısından saldırganlık ve alt boyut puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.9.1: Öğrencilerin Saldırganlık ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin İnternette Kimliklerini Gizleyip Gizlememe Durumlarına Göre Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hatası

internette kimliğinizi gizliyorsunuz?		N	$\bar{X}$	SS	SH
Fiziksel Saldırganlık	evet	524	15.4561	6.93400	.30291
	hayır	280	16.8143	7.61350	.45499
Sözel Saldırganlık	evet	524	11.1679	3.75676	.16411
	hayır	280	11.5286	4.26109	.25465
Öfke	evet	524	18.5592	6.03070	.26345
	hayır	280	19.5393	6.58976	.39381
Düşmanlık	evet	524	14.9599	6.10553	.26672
	hayır	280	15.5143	5.84383	.34924
Dolaylı Saldırganlık	evet	524	12.1336	4.55320	.19891
	hayır	280	12.4071	4.56242	.27266
Saldırganlık	evet	524	72.2767	22.33728	.97581
Toplam	hayır	280	75.8036	24.14474	1.44292

Tablo 4.5.9.2: Öğrencilerin Saldırganlık ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin İnternette Kimliklerini Gizleyip Gizlememe Durumlarına Göre Anlamlı Farklılık Gösterip Göstermediğini Belirlemek Amacıyla Uygulanan Bağımsız Grup t Testi

Bağımsız Grup t Testi					
	t	Sd	p	Ortalama Farkı	SH
Fiziksel					
Saldırganlık	-2.485	526.005	.013	-1.35818	.54660
Sözel					
Saldırganlık	-1.190	511.795	.234	-.36063	.30295
Öfke					
	-2.069	528.170	.039	-.98013	.47381
Düşmanlık	-1.245	802	.214	-.55436	.44532
Dolaylı					
Saldırganlık	-.811	802	.418	-.27356	.33729
Saldırganlık	-2.025	533.073	.043	-3.52685	1.74190
Toplam					

Öğrencilerin saldırganlık ve saldırganlık alt boyut puanlarının öğrencilerin internete girerken kimliklerini gizleyip gizlememelerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan bağımsız grup t testi sonucunda fiziksel saldırganlık, öfke ve saldırganlık toplam puanları arasında anlamlı bir fark vardır ($p < .05$). Diğer gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur ($p > .05$). Fiziksel saldırganlıkta kimliğini gizlemeyen öğrenciler kimliğini gizleyen öğrencilerden yüksek puan ortalamasına (kimliğini gizleyen $\bar{X} = 15.45$, kimliğini gizlemeyen $\bar{X} = 16.81$), öfke puanlarında kimliğini gizlemeyen öğrencilerin kimliklerini gizleyen öğrencilerden yüksek puan ortalamasına (kimliğini gizleyen $\bar{X} = 18.55$, kimliğini gizlemeyen $\bar{X} = 19.53$), saldırganlık toplamda kimliğini gizlemeyen öğrencilerin kimliklerini gizleyen öğrencilerden yüksek puan ortalamasına (kimliğini gizleyen $\bar{X} = 72.27$, kimliğini gizlemeyen $\bar{X} = 75.80$) sahip olduğu görülmektedir.

4.5.10. Öğrencilerin Saldırganlık Puanı ve Saldırganlık Alt Boyutu Puanlarının Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkileri Değişkeni Açısından İncelenmesi

Öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri değişkeni açısından saldırganlık ve alt boyut puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.10.1: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlığın Alt Boyut Puanlarının Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkileri Değişkenine Göre Ortalama, Standart Sapma Puanları ve Standart Hataları

		N	$\bar{X}$	SS	SH
Fiziksel Saldırganlık	iyi	553	15.7939	7.14986	.30404
	orta	213	16.0423	7.23351	.49563
	kötü	38	17.2632	7.82126	1.26878
	Toplam	804	15.9291	7.20237	.25401
Sözel Saldırganlık	iyi	553	11.1374	3.84424	.16347
	orta	213	11.5681	4.11524	.28197
	kötü	38	12.0263	4.26480	.69184
	Toplam	804	11.2935	3.94083	.13898
Öfke	iyi	553	18.6872	6.25092	.26582
	orta	213	19.2911	6.25479	.42857
	kötü	38	19.8158	6.06209	.98340
	Toplam	804	18.9005	6.24450	.22023
Düşmanlık	iyi	553	14.7595	5.98231	.25439
	orta	213	15.9343	5.99571	.41082
	kötü	38	16.5000	6.19394	1.00479
	Toplam	804	15.1530	6.01784	.21223
Dolaylı Saldırganlık	iyi	553	12.0579	4.43352	.18853
	orta	213	12.4977	4.64253	.31810
	kötü	38	13.2105	5.63847	.91468
	Toplam	804	12.2289	4.55544	.16066

Saldırganlık	iyi	553	72.4358	22.53644	.95835
Toplam	orta	213	75.3333	23.83348	1.63304
	kötü	38	78.8158	24.75595	4.01595
	Toplam	804	73.5050	23.02933	.81218

Tablo 4.5.10.2: Öğrencilerin Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyu Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkilerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Uygulanan Tek Boyutlu Varyans Analizi

		KT	sd	KO	F	p.
Fiziksel	Grup Arası	80.472	2	40.236	.775	.461
Saldırganlık	Grup İçi	41574.487	801	51.903		
	Toplam	41654.959	803			
Sözel	Grup Arası	49.935	2	24.967	1.610	.201
Saldırganlık	Grup İçi	12420.792	801	15.507		
	Toplam	12470.726	803			
Öfke	Grup Arası	89.497	2	44.749	1.148	.318
	Grup İçi	31222.542	801	38.979		
	Toplam	31312.040	803			
Düşmanlık	Grup Arası	284.590	2	142.295	3.958	.019
	Grup İçi	28795.592	801	35.950		
	Toplam	29080.183	803			
Dolaylı	Grup Arası	68.178	2	34.089	1.645	.194
Saldırganlık	Grup İçi	16595.713	801	20.719		
	Toplam	16663.891	803			
Saldırganlık	Grup Arası	2415.965	2	1207.983	2.285	.102
Toplam	Grup İçi	423455.015	801	528.658		
	Toplam	425870.980	803			

Saldırganlık ve saldırganlık alt boyut puanlarının öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla uygulanan tek boyutlu varyans analizi (ANOVA) sonucunda düşmanlık haricinde ($p < .05$), sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, saldırganlık toplam, öfke

ve fiziksel saldırganlık puanlarında anlamlı farka rastlanmamıştır ($p > .05$). Düşmanlık puanlarındaki bu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerine geçilmiştir.

Tablo 4.5.10.3: Öğrencilerin Düşmanlık Puanlarının Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkilerine Göre Hangi Alt Gruplar Arasında Farklılaştığını Belirlemek Üzere Uygulanan Post-Hoc LSD Testi

(I) arkadaşlarınızla ilişkilerinizi yorumluyorsunuz?	(J) arkadaşlarınızla ilişkilerinizi yorumluyorsunuz?	Ortalama Farkı (I-J)	SH	p
iyi	Orta	-1.17478*	.48351	.015
	Kötü	-1.74051	1.00551	.084
orta	İyi	1.17478*	.48351	.015
	Kötü	-.56573	1.05585	.592
kötü	İyi	1.74051	1.00551	.084
	Orta	.56573	1.05585	.592

Düşmanlık puanlarının öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analiz tekniklerinden LSD testi uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre, arkadaşlık ilişkilerini orta olarak belirten öğrencilerin düşmanlık puan ortalaması arkadaşlık ilişkilerini iyi olarak belirten öğrencilerin puan ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı farka rastlanmamıştır.

4.5.11. Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Aile İçinde Saldırganlık İçeren Davranışları Gözlemlenme Sıklığına Göre Anlamlı Şekilde Farklaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Test

Öğrencilerin arkadaşlar arasında saldırgan davranışları gözlemlenme değişkeni açısından saldırganlık toplam ve alt boyut puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.11.1: Saldırganlık Toplam ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Ailede Saldırgan Davranışların Gözlemlenme Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi

	aile içinde saldırganlık davranışlarını hangi sıklıkla gözlemliyorsun ?	N	S.O.	Kaykare	Sd	p
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	27	478.20			
	ara sıra	187	471.92	26.817	2	.000
	hiçbir zaman	590	377.03			
	Total	804				
Sözel Saldırganlık	çok sık	27	444.02			
	ara sıra	187	452.30	12.967	2	.000
	hiçbir zaman	590	384.82			
	Total	804				
Öfke	çok sık	27	509.06			
	ara sıra	187	462.98	24.756	2	.000
	hiçbir zaman	590	378.46			
	Total	804				
Düşmanlık	çok sık	27	482.96			
	ara sıra	187	454.17	16.954	2	.000
	hiçbir zaman	590	382.44			
	Total	804				
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	27	478.15			
	ara sıra	187	453.77	16.327	2	.000
	hiçbir zaman	590	382.79			
	Total	804				
Saldırganlık Toplam	çok sık	27	494.20			
	ara sıra	187	475.79	31.071	2	.000
	hiçbir zaman	590	375.07			
	Total	804				

Saldırganlık puanları ve saldırganlık alt boyut puanlarının aile içinde saldırganlık içeren davranışları gözlemlenme sıklığı değişkenine göre anlamlı farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık, dolaylı saldırganlık, saldırganlık toplam hepsi için $p < .05$). Hangi gruplar

arasında farkın olduğunu belirlemek üzere Mann Whitney U yapılmış ve sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.5.11.2: Ailede Saldırgan Davranışların Gözlemlenmesi Değişkenine Göre Saldırganlık Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi

	aile içinde saldırganlık davranışlarını hangi sıklıkla gözlemliyorsun ?	N	S.O	S.T	U	z	p
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	27	113.57	3066.50			
	ara sıra	187	106.62	19938.50	2360	-.546	.585
	Total	214					
Sözel Saldırganlık	çok sık	27	108.33	2925.00			
	ara sıra	187	107.38	20080.00	2502	-.075	.940
	Total	214					
Öfke	çok sık	27	121.37	3277.00			
	ara sıra	187	105.50	19728.00	2150	-1.24	.212
	Total	214					
Düşmanlık	çok sık	27	117.19	3164.00			
	ara sıra	187	106.10	19841.00	2263	-.871	.384
	Total	214					
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	27	116.30	3140.00			
	ara sıra	187	106.23	19865.00	2287	-.791	.429
	Total	214					
Saldırganlık Toplam	çok sık	27	118.24	3192.50			
	ara sıra	187	105.95	19812.50	2234	-.964	.335
	Total	214					
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	27	378.63	10223.00			
	hiçbir zaman	590	305.81	180430.00	6085	-2.083	.037
	Total	617					
Sözel Saldırganlık	çok sık	27	349.69	9441.50	6866	-1.217	.224
	hiçbir zaman	590	307.14	181211.50			
	Total	617					
Öfke	çok sık	27	401.69	10845.50			
	hiçbir zaman	590	304.76	179807.50	5462	-2.767	.006
	Total	617					
<u>Düşmanlık</u>	çok sık	27	379.78	10254.00			

	hiçbir zaman	590	305.76	180399.00	6054	-2.114	.035
	Total	617					
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	27	375.85	10148.00			
	hiçbir zaman	590	305.94	180505.00	6160	-2.000	.046
	Total	617					
Saldırganlık Toplam	çok sık	27	389.96	10529.00			
	hiçbir zaman	590	305.29	180124.00	5779	-2.414	.016
	Total	617					
Fiziksel Saldırganlık	ara sıra	187	459.30	85889.00			
	hiçbir zaman	590	366.72	216364.00	4201	-4.928	.000
	Total	777					
Sözel Saldırganlık	ara sıra	187	438.92	82078.00			
	hiçbir zaman	590	373.18	220175.00	4583	-3.502	.000
	Total	777					
Öfke	ara sıra	187	451.48	84427.00			
	hiçbir zaman	590	369.20	217826.00	4348	-4.375	.000
	Total	777					
Düşmanlık	ara sıra	187	442.07	82667.00			
	hiçbir zaman	590	372.18	219586.00	4524	-3.717	.000
	Total	777					
Dolaylı Saldırganlık	ara sıra	187	441.54	82568.50			
	hiçbir zaman	590	372.35	219684.50	4533	-3.685	.000
	Total	777					
Saldırganlık Toplam	ara sıra	187	463.84	86739.00			
	hiçbir zaman	590	365.28	215514.00	4116	-5.234	.000
	Total	777					

Çok sık ve ara sıra diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmamıştır (Saldırganlık toplam ve tüm alt boyutlar için $p > .05$).

Çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır. Sözel saldırganlık haricinde diğer saldırganlık ve saldırganlık alt boyut puanlarında anlamlı fark bulunmuştur. Ve fiziksel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke, düşmanlık, saldırganlık toplam puanları arasında çok sık diyenlerin, hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür. (Fiziksel Saldırganlık $p < .05$; Sözel Saldırganlık $p > .05$; Öfke, $p < .05$; Düşmanlık $p < .05$; Dolaylı Saldırganlık $p < .05$; Saldırganlık Toplam $p < .05$).

Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır. Bütün puan türlerinde anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Ve fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke, düşmanlık, saldırganlık toplam puanları arasında ara sıra diyenlerin, hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür. (Saldırganlık toplam ve bütün alt boyutlar için $p < .05$).

4.5.12. Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Arkadaşlar Arasında Saldırganlık İçeren Davranışları Gözlemlenme Sıklığına Göre Anlamlı Şekilde Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

Öğrencilerin arkadaşlar arasında saldırgan davranışların uygulanma değişkeni açısından saldırganlık toplam ve alt boyut puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.12.1: Saldırganlık Toplam ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Arkadaşlar Arasında Saldırgan Davranışların Gözlemlenme Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi

	arkadaş grubunda saldırganlık davranışlarını hangi sıklıkla gözlemliyorsun ?	N	S.O.	Kaykare	Sd	p
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	61	513.04			
	ara sıra	298	444.34	39.081	2	.000
	hiçbir zaman	445	359.33			
	Total	804				
Sözel Saldırganlık	çok sık	61	489.68			
	ara sıra	298	429.24	20.031	2	.000
	hiçbir zaman	445	372.64			
	Total	804				
Öfke	çok sık	61	529.55			
	ara sıra	298	434.29	36.295	2	.000
	hiçbir zaman	445	363.80			
	Total	804				
Düşmanlık	çok sık	61	525.02			
	ara sıra	298	423.87	27.574	2	.000
	hiçbir zaman	445	371.39			
	Total	804				
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	61	517.44			
	ara sıra	298	420.23	23.116	2	.000
	hiçbir zaman	445	374.87			
	Total	804				
Saldırganlık Toplam	çok sık	61	542.66			
	ara sıra	298	437.46	43.969	2	.000
	hiçbir zaman	445	359.88			
	Total	804				

Saldırganlık puanları ve saldırganlık alt boyut puanlarının arkadaşlar arasında saldırganlık içeren davranışları gözlemlenme sıklığı değişkenine göre anlamlı farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık, dolaylı saldırganlık, saldırganlık toplam için $p < .05$). Hangi gruplar

arasında farkın olduğunu belirlemek üzere Mann Whitney U yapılmış ve sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.5.12.2: Arkadaş Grubunda Saldırgan Davranışların Gözlemlenmesi Değişkenine Göre Saldırganlık Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi

arkadaş grubunda saldırganlık davranışlarını hangi sıklıkla gözlemliyorsun ?		N	S.O.	S.T.	U	z	p
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	61	206.61	12603.50			
	ara sıra	298	174.55	52016.50	7465	-2.202	.028
	Total	359					
Sözel Saldırganlık	çok sık	61	203.30	12401.00			
	ara sıra	298	175.23	52219.00	7668	-1.930	.054
	Total	359					
Öfke	çok sık	61	216.44	13203.00			
	ara sıra	298	172.54	51417.00	6866	-3.014	.003
	Total	359					
Düşmanlık	çok sık	61	219.30	13377.50			
	ara sıra	298	171.95	51242.50	6691	-3.251	.001
	Total	359					
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	61	217.46	13265.00			
	ara sıra	298	172.33	51355.00	6804	-3.102	.002
	Total	359					
Saldırganlık Toplam	çok sık	61	221.07	13485.00			
	ara sıra	298	171.59	51135.00	6584	-3.393	.001
	Total	359					
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	61	337.43	20583.00			
	hiçbir zaman	445	242.00	107688.00	8453	-4.798	.000
	Total	506					
Sözel Saldırganlık	çok sık	61	317.39	19360.50			
	hiçbir zaman	445	244.74	108910.50	9675	-3.652	.000
	Total	506					
Öfke	çok sık	61	344.11	20990.50			
	hiçbir zaman	445	241.08	107280.50	8045	-5.169	.000
	Total	506					

Düşmanlık	çok sık	61	336.72	20540.00			
	hiçbir zaman	445	242.09	107731.00	8496	-4.749	.000
	Total	506					
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	61	330.98	20190.00			
	hiçbir zaman	445	242.88	108081.00	8846	-4.428	.000
	Total	506					
Saldırganlık Toplam	çok sık	61	352.59	21508.00			
	hiçbir zaman	445	239.92	106763.00	7528	-5.645	.000
	Total	506					
Fiziksel Saldırganlık	ara sıra	298	419.29	124949.00			
	hiçbir zaman	445	340.33	151447.00	5221	-4.929	.000
	Total	743					
Sözel Saldırganlık	ara sıra	298	403.51	120245.00			
	hiçbir zaman	445	350.90	156151.00	5691	-3.286	.000
	Total	743					
Öfke	ara sıra	298	411.25	122552.00			
	hiçbir zaman	445	345.72	153844.00	5460	-4.085	.000
	Total	743					
Düşmanlık	ara sıra	298	401.41	119621.50			
	hiçbir zaman	445	352.30	156774.50	5753	-3.062	.000
	Total	743					
Dolaylı Saldırganlık	ara sıra	298	397.40	118426.00			
	hiçbir zaman	445	354.99	157970.00	5873	-2.648	.000
	Total	743					
Saldırganlık Toplam	ara sıra	298	415.37	123779.00			
	hiçbir zaman	445	342.96	152617.00	5338	-4.507	.000
	Total	743					

Çok sık ve ara sıra diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış sözel saldırganlık haricinde anlamlı farka rastlanmıştır. Ve fiziksel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke, düşmanlık, saldırganlık toplam puanları arasında çok sık diyenlerin ara sıra diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Fiziksel Saldırganlık $p < .05$; Sözel Saldırganlık $p > .05$; Öfke $p < .05$; Düşmanlık $p < .05$; Dolaylı Saldırganlık $p < .05$; Saldırganlık Toplam $p < .05$).

Çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır ve anlamlı farka rastlanmıştır. Fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke, düşmanlık, saldırganlık

toplam puanları arasında çok sık diyenlerin hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Saldırganlık toplam ve tüm alt boyutlar için $p < .05$).

Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır. Hepsinde anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Ve fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke, düşmanlık, saldırganlık toplam puanları arasında ara sıra diyenlerin, hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Saldırganlık toplam ve tüm alt boyutlar için $p < .05$).

4.5.13. Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Okulda Öğretmenlerden Saldırganlık İçeren Davranışları Gözlemlenme Sıklığına Göre Anlamlı Şekilde Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

Öğrencilerin öğretmenlerinden saldırgan davranışları gözlemlenme değişkeni açısından saldırgan toplam ve alt boyut puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.13.1: Saldırganlık Toplam ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğretmenlerden Saldırgan Davranışların Gözlemlenme Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi

	okulda öğretmenlerden saldırganlık davranışlarını hangi sıklıkla gözlemliyorsun ?	N	S.O.	Kaykare	Sd	p
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	26	443.40			
	ara sıra	107	502.81	24.747	2	.000
	hiçbir zaman	671	384.92			
	Total	804				
Sözel Saldırganlık	çok sık	26	413.65			
	ara sıra	107	483.57	15.420	2	.000
	hiçbir zaman	671	389.14			
	Total	804				
Öfke	çok sık	26	411.63			
	ara sıra	107	464.49	8.991	2	.011
	hiçbir zaman	671	392.26			
	Total	804				
Düşmanlık	çok sık	26	411.83			
	ara sıra	107	450.60	5.452	2	.065
	hiçbir zaman	671	394.47			
	Total	804				
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	26	470.40			
	ara sıra	107	471.57	14.087	2	.001
	hiçbir zaman	671	388.85			
	Total	804				
Saldırganlık Toplam	çok sık	26	439.42			
	ara sıra	107	495.41	21.071	2	.000
	hiçbir zaman	671	386.25			
	Total	804				

Saldırganlık puanları ve saldırganlık alt boyut puanlarının okulda öğretmenlerden saldırganlık içeren davranışları gözlemlenme sıklığı değişkenine göre düşmanlık (düşmanlık için $p > .05$) haricinde farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, dolaylı saldırganlık,

saldırganlık toplam hepsi için $p < .05$). Hangi gruplar arasında farkın olduğunu belirlemek üzere Mann Whitney U yapılmış ve sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.5.13.2: Öğretmenlerde Saldırgan Davranışların Gözlemlenmesi Değişkenine Göre Saldırganlık Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi

okulda öğretmenlerden saldırganlık davranışlarını hangi sıklıkla gözlemliyorsun ?		N	S.O.	S.T.	U	z	p
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	26	63.25	1644.50			
	ara sıra	107	67.91	7266.50	1293	-.554	.579
	Total	133					
Sözel Saldırganlık	çok sık	26	60.54	1574.00			
	ara sıra	107	68.57	7337.00	1223	-.956	.339
	Total	133					
Öfke	çok sık	26	61.37	1595.50			
	ara sıra	107	68.37	7315.50	1244	-.833	.405
	Total	133					
Düşmanlık	çok sık	26	63.58	1653.00			
	ara sıra	107	67.83	7258.00	1302	-.506	.613
	Total	133					
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	26	69.04	1795.00			
	ara sıra	107	66.50	7116.00	1338	-.301	.763
	Total	133					
Saldırganlık Toplam	çok sık	26	62.38	1622.00			
	ara sıra	107	68.12	7289.00	1271	-.681	.496
	Total	133					
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	26	393.65	10235.0			
	hiçbir zaman	671	347.27	233018.0	7562	-1.156	.248
	Total	697					
Sözel Saldırganlık	çok sık	26	366.62	9532.00			
	hiçbir zaman	671	348.32	233721.0	8265	-.456	.648
	Total	697					
Öfke	çok sık	26	363.77	9458.00			
	hiçbir zaman	671	348.43	233795.0	8339	-.382	.703
	Total	697					

Düşmanlık	çok sık	26	361.75	9405.50				
	hiçbir zaman	671	348.51	233847.5	8391	-.330	.742	
	Total	697						
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	26	414.87	10786.50				
	hiçbir zaman	671	346.45	232466.5	7010	-1.706	.088	
	Total	697						
Saldırganlık Toplam	çok sık	26	390.54	10154.00				
	hiçbir zaman	671	347.39	233099.0	7643	-1.072	.284	
	Total	697						
Fiziksel Saldırganlık	ara sıra	107	488.90	52312.50				
	hiçbir zaman	671	373.65	250718.5	2526	-4.939	.000	
	Total	778						
Sözel Saldırganlık	ara sıra	107	469.00	50183.00				
	hiçbir zaman	671	376.82	252848.0	2739	-3.954	.000	
	Total	778						
Öfke	ara sıra	107	450.12	48162.50				
	hiçbir zaman	671	379.83	254868.5	2941	-3.008	.000	
	Total	778						
Düşmanlık	ara sıra	107	436.77	46734.00				
	hiçbir zaman	671	381.96	256297.0	3084	-2.346	.000	
	Total	778						
Dolaylı Saldırganlık	ara sıra	107	459.07	49120.00				
	hiçbir zaman	671	378.41	253911.0	2845	-3.458	.000	
	Total	778						
Saldırganlık Toplam	ara sıra	107	481.29	51498.00				
	hiçbir zaman	671	374.86	251533.0	2607	-4.550	.000	
	Total	778						

Çok sık ve ara sıra diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmamıştır (Saldırganlık toplam ve tüm alt boyutlar için $p > .05$).

Çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır ve anlamlı farka rastlanmamıştır. (Saldırganlık toplam ve tüm alt boyutlar için $p > .05$).

Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır. Hepsinde anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Ve fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke, düşmanlık,

saldırıcılık toplam puanları arasında ara sıra diyenlerin, hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Saldırıcılık toplam ve tüm alt boyutlar için $p < .05$).

4.5.14. Saldırıcılık Puanları ve Saldırıcılık Alt Boyut Puanlarının Ailede Saldırıcılık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına Göre Anlamlı Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

Öğrencilere karşı ailede saldırıcılık davranışların uygulanma değişkeni açısından saldırıcılık toplam ve alt boyut puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.14.1: Saldırıcılık Toplam ve Saldırıcılık Alt Boyut Puanlarının Aileden Saldırıcılık Davranışların Uygulanması Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

ailende saldırıcılık içeren davranışlar size hangi sıklıkla uygulandı?		N	S.O.	Kaykare	Sd	p
Fiziksel Saldırıcılık	çok sık	16	510.63			
	ara sıra	140	492.71	30.655	2	.000
	hiçbir zaman	648	380.34			
	Total	804				
Sözel Saldırıcılık	çok sık	16	433.28			
	ara sıra	140	463.96	12.537	2	.002
	hiçbir zaman	648	388.46			
	Total	804				
Öfke	çok sık	16	478.47			
	ara sıra	140	462.67	13.807	2	.001
	hiçbir zaman	648	387.62			
	Total	804				
Düşmanlık	çok sık	16	491.56			

	ara sıra	140	482.82	23.769	2	.000
	hiçbir zaman	648	382.95			
	Total	804				
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	16	503.84			
	ara sıra	140	453.06	11.917	2	.003
	hiçbir zaman	648	389.07			
	Total	804				
Saldırganlık Toplam	çok sık	16	512.78			
	ara sıra	140	490.59	29.442	2	.000
	hiçbir zaman	648	380.75			
	Total	804				

Saldırganlık puanları ve saldırganlık alt boyut puanlarının aile içinde saldırganlık içeren davranışların uygulanma sıklığı değişkenine göre saldırganlık puanı ve alt boyut puanlarında anlamlı farkın olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Saldırganlık toplam ve tüm alt boyutlar için $p < .05$). Hangi gruplar arasında farkın olduğunu belirlemek üzere Mann Whitney U yapılmış ve sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4.5.14.2: Ailede Saldırgan Davranışların Uygulanması Değişkenine Göre Saldırganlık Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi

ailende saldırganlık içeren davranışlar size hangi sıklıkla uygulandı?		N	S.O	S.T.	U	z	p
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	16	85.41	1366.50			
	ara sıra	140	77.71	10879.50	1009	-.646	.518
	Total	156					
Sözel Saldırganlık	çok sık	16	74.47	1191.50			
	ara sıra	140	78.96	11054.50	1055	-.378	.705
	Total	156					
Öfke	çok sık	16	83.38	1334.00			
	ara sıra	140	77.94	10912.00	1042	-.456	.648
	Total	156					
Düşmanlık	çok sık	16	81.94	1311.00			
	ara sıra	140	78.11	10935.00	1065	-.322	.748
	Total	156					

Dolaylı Saldırganlık	çok sık	16	90.34	1445.50				
	ara sıra	140	77.15	10800.50	930	-1.110	.267	
	Total	156						
Saldırganlık Toplam	çok sık	16	86.53	1384.50				
	ara sıra	140	77.58	10861.50	991	-751	.453	
	Total	156						
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	16	433.72	6939.5				
	hiçbir zaman	648	330.00	213840	3564	-2.144	.032	
	Total	664						
Sözel Saldırganlık	çok sık	16	367.31	5877				
	hiçbir zaman	648	331.64	21490	4627	-.737	.461	
	Total	664						
Öfke	çok sık	16	403.59	6457				
	hiçbir zaman	648	330.74	21432	4046	-1.503	.133	
	Total	664						
Düşmanlık	çok sık	16	418.13	6690				
	hiçbir zaman	648	330.39	21409	3814	-1.811	.070	
	Total	664						
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	16	422.00	6752				
	hiçbir zaman	648	330.29	214028	3752	-1.895	.058	
	Total	664						
Saldırganlık Toplam	çok sık	16	434.75	6956				
	hiçbir zaman	648	329.98	213824	3548	-2.159	.031	
	Total	664						
Fiziksel Saldırganlık	ara sıra	140	485.50	67970				
	hiçbir zaman	648	374.84	242896	3262	-5.230	.000	
	Total	788						
Sözel Saldırganlık	ara sıra	140	455.50	63770				
	hiçbir zaman	648	381.32	247095	3681	-3.509	.000	
	Total	788						
Öfke	ara sıra	140	455.23	63732				
	hiçbir zaman	648	381.38	247133	3685	-3.486	.000	
	Total	788						
Düşmanlık	ara sıra	140	475.21	66530				
	hiçbir zaman	648	377.06	244336	3406	-4.634	.000	
	Total	788						
Dolaylı Saldırganlık	ara sıra	140	446.41	62497				
	hiçbir zaman	648	383.28	248368	3809	-2.985	.003	
	Total	788						
Saldırganlık	ara sıra	140	483.51	67691				

Toplam	hiçbir zaman	648	375.27	243175	3289	-5.103	.000
	Total	788					

Çok sık ve ara sıra diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış ve anlamlı farka rastlanmamıştır (Saldırganlık toplam ve alt boyutlar için $p > .05$).

Çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır; öfke, düşmanlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlıkta anlamlı farka rastlanmamakla birlikte fiziksel saldırganlık ve saldırganlık toplamda anlamlı farka rastlanmıştır (Fiziksel saldırganlık, saldırganlık toplam için $p < .05$). Fiziksel saldırganlık ve saldırganlık toplam puanları arasında çok sık diyenlerin hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür.

Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır. Hepsinde anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Ve fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke, düşmanlık, saldırganlık toplam puanları arasında ara sıra diyenlerin, hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Saldırganlık Toplam ve tüm alt boyutlar için $p < .05$).

4.5.15. Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Arkadaş Grubunda Saldırganlık İçeren Davranışların Uygulanma Sıklığına Göre Anlamlı Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

Öğrencilere karşı arkadaşlarından saldırgan davranışların uygulanma değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.15.1: Saldırganlık Toplam ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Arkadaşlarından Saldırgan Davranışların Uygulanma Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi

	arkadaşlarından saldırganlık içeren davranışlar size hangi sıklıkla uygulandı?	N	S.O.	Kaykare	Sd	p
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	47	489.83			
	ara sıra	217	471.03	38.103	2	.000
	hiçbir zaman	540	367.36			
	Total	804				
Sözel Saldırganlık	çok sık	47	472.99			
	ara sıra	217	428.27	9.787	2	.000
	hiçbir zaman	540	386.01			
	Total	804				
Öfke	çok sık	47	505.36			
	ara sıra	217	455.57	29.808	2	.000
	hiçbir zaman	540	372.22			
	Total	804				
Düşmanlık	çok sık	47	539.35			
	ara sıra	217	446.75	33.134	2	.000
	hiçbir zaman	540	372.81			
	Total	804				
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	47	470.74			
	ara sıra	217	442.32	15.350	2	.000
	hiçbir zaman	540	380.56			
	Total	804				
Saldırganlık Toplam	çok sık	47	519.64			
	ara sıra	217	460.75	36.920	2	.000
	hiçbir zaman	540	368.90			
	Total	804				

Saldırganlık puanları ve saldırganlık alt boyut puanlarının arkadaş grubunda saldırganlık içeren davranışların uygulanma sıklığı değişkenine göre saldırganlık toplam ve saldırganlığın alt boyut puanlarında anlamlı farkın olduğu sonucuna ulaşılmıştır (fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, saldırganlık toplam, öfke,

düşmanlık, dolaylı saldırganlık için $p < .05$). Hangi gruplar arasında farkın olduğunu belirlemek üzere Mann Whitney U yapılmış ve sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.5.15.2: Arkadaşlardan Saldırgan Davranışların Uygulanması Değişkenine Göre Saldırganlık Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi

	arkadaşlarından saldırganlık içeren davranışlar size hangi sıklıkla uygulandı?	N	S.O.	S.T.	U	z	p
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	47	136.89	6434			
	ara sıra	217	131.55	28546	4893	-4.36	.663
	Total	264					
Sözel Saldırganlık	çok sık	47	144.74	6803			
	ara sıra	217	129.85	28177	4524	-1.216	.224
	Total	264					
Öfke	çok sık	47	146.80	6899			
	ara sıra	217	129.40	28080	4427	-1.418	.156
	Total	264					
Düşmanlık	çok sık	47	158.94	7470			
	ara sıra	217	126.77	27510	3857	-2.621	.009
	Total	264					
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	47	140.48	6602			
	ara sıra	217	130.77	28377	4724	-.792	.428
	Total	264					
Saldırganlık Toplam	çok sık	47	148.02	6957			
	ara sıra	217	129.14	28023	4370	-1.537	.124
	Total	264					
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	47	376.94	17716.00			
	hiçbir zaman	540	286.78	154862.00	8792	-3.508	.000
	Total	587					
Sözel Saldırganlık	çok sık	47	352.24	16555.50			
	hiçbir zaman	540	288.93	156022.50	9952	-2.464	.014
	Total	587					
Öfke	çok sık	47	382.56	17980.50			
	hiçbir zaman	540	286.29	154597.50	8527	-3.738	.000
	Total	587					
Düşmanlık	çok sık	47	404.41	19007.50			

	hiçbir zaman	540	284.39	153570.50	7500	-4.662	.000
	Total	587					
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	47	354.27	16650.50			
	hiçbir zaman	540	288.75	155927.50	9857	-2.549	.011
	Total	587					
Saldırganlık Toplam	çok sık	47	395.62	18594.00			
	hiçbir zaman	540	285.16	153984.00	7914	-4.283	.000
	Total	587					
Fiziksel Saldırganlık	ara sıra	217	448.48	97319.50			
	hiçbir zaman	540	351.08	189583.50	4351	-5.557	.000
	Total	757					
Sözel Saldırganlık	ara sıra	217	407.42	88410.00			
	hiçbir zaman	540	367.58	198493.00	5242	-2.274	.023
	Total	757					
Öfke	ara sıra	217	435.16	94430.50			
	hiçbir zaman	540	356.43	192472.50	4640	-4.486	.000
	Total	757					
Düşmanlık	ara sıra	217	428.98	93088.50			
	hiçbir zaman	540	358.92	193814.50	4774	-3.993	.000
	Total	757					
Dolaylı Saldırganlık	ara sıra	217	420.55	91259.50			
	hiçbir zaman	540	362.30	195643.50	4957	-3.324	.001
	Total	757					
Saldırganlık Toplam	ara sıra	217	440.61	95612.00			
	hiçbir zaman	540	354.24	191291.00	4522	-4.914	.000
	Total	757					

Çok sık ve ara sıra diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış düşmanlık haricinde anlamlı farka rastlanmamıştır (Düşmanlık $p < .05$). Düşmanlık puanları arasında çok sık diyenlerin ara sıra diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür.

Çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır. Fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, saldırganlık toplam puanlarında anlamlı farka rastlanmıştır. Çok sık diyenler hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahiptir (Saldırganlık toplam ve tüm alt boyutlar için $p < .05$).

Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olmadığını tespit etmek

amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır. Fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, saldırganlık toplam puanlarında anlamlı farka rastlanmıştır. Ara sıra diyenler hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahiptir (Saldırganlık toplam ve tüm alt boyutlar için $p < .05$).

4.5.16. Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Okulda Öğretmenlerden Saldırganlık İçeren Davranışların Öğrenciye Uygulanma Sıklığına Göre Anlamlı Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

Öğrencilerin öğretmenlerinden saldırgan davranışların uygulanma değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.16.1: Saldırganlık Toplam ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Öğretmenlerinden Saldırgan Davranışların Uygulanma Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi

	öğretmenlerinden saldırganlık içeren davranışlar size hangi sıklıkla uygulandı?	N	S.O.	Kaykare	Sd	p
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	23	433.91			
	ara sıra	78	553.62	37.777	2	.000
	hiçbir zaman	703	384.70			
	Total	804				
Sözel Saldırganlık	çok sık	23	455.74			
	ara sıra	78	499.37	16.921	2	.000
	hiçbir zaman	703	390.01			
	Total	804				
Öfke	çok sık	23	426.26			
	ara sıra	78	482.79	10.815	2	.004
	hiçbir zaman	703	392.81			
	Total	804				
Düşmanlık	çok sık	23	486.41			
	ara sıra	78	475.85	12.366	2	.002

	hiçbir zaman	703	391.62			
	Total	804				
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	23	407.46			
	ara sıra	78	485.72	11.242	2	.004
	hiçbir zaman	703	393.10			
	Total	804				
Saldırganlık Toplam	çok sık	23	446.65			
	ara sıra	78	529.01	27.106	2	.000
	hiçbir zaman	703	387.02			
	Total	804				

Saldırganlık puanları ve saldırganlık alt boyut puanlarının okulda öğretmenlerden saldırganlık içeren davranışların uygulanma sıklığı değişkenine göre saldırganlık ve alt boyut puanlarında anlamlı farkın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, saldırganlık toplam, öfke, düşmanlık, dolaylı saldırganlık için $p < .05$). Hangi gruplar arasında farkın olduğunu belirlemek üzere Mann Whitney U yapılmış ve sonuçlar aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.5.16.2: Öğretmenlerden Saldırgan Davranışların Uygulanması Değişkenine Göre Saldırganlık Toplam ve Alt Boyut Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi

	öğretmenlerinden saldırganlık içeren davranışlar size hangi sıklıkla uygulandı?	N	S.O.	S.T.	U	z	p
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	23	54.18	925.00			
	ara sıra	78	40.22	4226.00	649	-2.011	.044
	Total	101					
Sözel Saldırganlık	çok sık	23	46.17	1062.00			
	ara sıra	78	52.42	4089.00	786	-.902	.367
	Total	101					
Öfke	çok sık	23	45.43	1045.00			
	ara sıra	78	52.64	4106.00	769	-1.039	.299
	Total	101					
Düşmanlık	çok sık	23	51.59	1186.50			
	ara sıra	78	50.83	3964.50	883	-.109	.913

	Total	101					
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	23	44.76	1029.50			
	ara sıra	78	52.84	4121.50	753	-1.165	.244
	Total	101					
Saldırganlık Toplam	çok sık	23	43.35	997.00			
	ara sıra	78	53.26	4154.00	721	-1.426	.154
	Total	101					
Fiziksel Saldırganlık	çok sık	23	405.70	9331			
	hiçbir zaman	703	362.12	254570	7114	-.984	.325
	Total	726					
Sözel Saldırganlık	çok sık	23	421.57	9696			
	hiçbir zaman	703	361.60	254205	6749	-1.354	.176
	Total	726					
Öfke	çok sık	23	392.83	9035			
	hiçbir zaman	703	362.54	254866	7410	-.682	.495
	Total	726					
Düşmanlık	çok sık	23	446.83	10277			
	hiçbir zaman	703	360.77	253624	6168	-1.940	.052
	Total	726					
Dolaylı Saldırganlık	çok sık	23	374.70	8618			
	hiçbir zaman	703	363.13	255283	7827	-.261	.794
	Total	726					
Saldırganlık Toplam	çok sık	23	415.30	9552			
	hiçbir zaman	703	361.81	254349	6893	-1.204	.229
	Total	726					
Fiziksel Saldırganlık	ara sıra	78	538.94	42037			
	hiçbir zaman	703	374.59	263333	1587	-6.121	.000
	Total	781					
Sözel Saldırganlık	ara sıra	78	486.44	37942			
	hiçbir zaman	703	380.41	267428	1997	-3.951	.000
	Total	781					
Öfke	ara sıra	78	469.65	36632			
	hiçbir zaman	703	382.27	268738	2128	-3.250	.001
	Total	781					
Düşmanlık	ara sıra	78	464.52	36232			
	hiçbir zaman	703	382.84	269138	2168	-3.039	.002
	Total	781					
Dolaylı Saldırganlık	ara sıra	78	472.38	36845			
	hiçbir zaman	703	381.97	268525	2106	-3.368	.001
	Total	781					

Saldırganlık	ara sıra	78	515.25	40189			
Toplam	hiçbir zaman	703	377.21	265181	1772	-5.127	.000
	Total	781					

Çok sık ve ara sıra diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış fiziksel saldırganlık hariç anlamlı farka rastlanmamıştır (Fiziksel Saldırganlık için $p < .05$). Fiziksel saldırganlık puanları arasında çok sık diyenlerin ara sıra diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür.

Çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır; fiziksel saldırganlık, öfke, düşmanlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, saldırganlık toplam puanlarında anlamlı farka rastlanmamıştır (Saldırganlık toplam ve tüm alt boyutlar için $p > .05$).

Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında farklılık olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır. Hepsinde anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Ve fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke, düşmanlık, saldırganlık toplam puanları arasında ara sıra diyenlerin, hiçbir zaman diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Saldırganlık toplam ve tüm alt boyutlar için $p < .05$).

4.5.17. Saldırganlık Puanları ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Anne-Baba Tutumlarına Göre Anlamlı Şekilde Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis-H Testi

Öğrencilerin anne-baba tutumu değişkeni açısından siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının istatistiksel verileri aşağıda verildiği şekildedir.

Tablo 4.5.17.1: Saldırganlık Toplam ve Saldırganlık Alt Boyut Puanlarının Anne-Baba Tutumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Krukall Wallis-H Testi

	anne babanızın size karşı tutumu	N	S.O.	Kaykare	Sd	p
Fiziksel Saldırganlık	anlayışlı	662	380.56			
	baskıcı-otoriter	119	518.92	36.364	2	.000
	ilgisiz-kayıtsız	23	431.61			
	Total	804				
Sözel Saldırganlık	anlayışlı	662	380.61			
	baskıcı-otoriter	119	506.92	33.595	2	.000
	ilgisiz-kayıtsız	23	492.28			
	Total	804				
Öfke	anlayışlı	662	381.05			
	baskıcı-otoriter	119	513.34	33.662	2	.000
	ilgisiz-kayıtsız	23	446.39			
	Total	804				
Düşmanlık	anlayışlı	662	373.99			
	baskıcı-otoriter	119	533.87	56.708	2	.000
	ilgisiz-kayıtsız	23	543.41			
	Total	804				
Dolaylı Saldırganlık	anlayışlı	662	380.62			
	baskıcı-otoriter	119	528.96	41.661	2	.000
	ilgisiz-kayıtsız	23	377.91			
	Total	804				
Saldırganlık Toplam	anlayışlı	662	372.88			
	baskıcı-otoriter	119	550.21	62.256	2	.000
	ilgisiz-kayıtsız	23	490.87			
	Total	804				

Saldırganlık puanları ve saldırganlık alt boyut puanlarının anne-baba tutumu değişkenine göre anlamlı farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık, dolaylı saldırganlık, saldırganlık toplam için $p < .05$). Hangi gruplar arasında farkın olduğunu belirlemek üzere Mann Whitney U yapılmış ve sonuçlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.5.17.2: Anne-Baba Tutumu Değişkenine Göre Saldırganlık Topalm ve Alt Boyut Puanları Arasındaki Farkın Anlamlılığını Test Etmek İçin Uygulanan Mann Whitney-U Testi

	anne babanızın size karşı tutumu	N	S.O.	S.T.	U	z	p
Fiziksel Saldırganlık	anlayışlı	662	370.51	245278			
	baskıcı-otoriter	119	504.98	60090	2582	-6.002	.000
	Total	781					
Sözel Saldırganlık	anlayışlı	662	372.25	246430			
	baskıcı-otoriter	119	495.30	58940	2697	-5.496	.000
	Total	781					
Öfke	anlayışlı	662	371.48	245917			
	baskıcı-otoriter	119	499.61	59453	2646	-5.712	.000
	Total	781					
Düşmanlık	anlayışlı	662	367.16	243062			
	baskıcı-otoriter	119	523.61	62309	2430	-6.976	.000
	Total	781					
Dolaylı Saldırganlık	anlayışlı	662	369.12	244354			
	baskıcı-otoriter	119	512.74	61016	2443	-6.413	.000
	Total	781					
Saldırganlık Toplam	anlayışlı	662	364.82	241510			
	baskıcı-otoriter	119	536.64	63860	2415	-7.650	.000
	Total	781					
Fiziksel Saldırganlık	anlayışlı	662	341.55	226107			
	ilgisiz-kayıtsız	23	384.70	8848	6654	-1.031	.302
	Total	685					
Sözel Saldırganlık	anlayışlı	662	339.86	224986			
	ilgisiz-kayıtsız	23	433.41	9968	5533	-2.237	.025
	Total	685					
Öfke	anlayışlı	662	341.07	225791			
	ilgisiz-kayıtsız	23	398.41	9163	6338	-1.368	.171
	Total	685					
Düşmanlık	anlayışlı	662	338.33	223971			
	ilgisiz-kayıtsız	23	477.54	10983	4518	-3.323	.001
	Total	685					
Dolaylı Saldırganlık	anlayışlı	662	343.01	227070			
	ilgisiz-kayıtsız	23	342.80	7884	7608	-.005	.996
	Total	685					

Saldırganlık	anlayışlı	662	339.56	224787			
Toplam	ilgisiz-kayıtsız	23	442.09	10168	5334	-2.443	.015
	Total	685					
Fiziksel	baskıcı-otoriter	119	73.93	8798.00			
Saldırganlık	ilgisiz-kayıtsız	23	58.91	1355.00	1079	-1.605	.109
	Total	142					
Sözel	baskıcı-otoriter	119	71.62	8523.00			
Saldırganlık	ilgisiz-kayıtsız	23	70.87	1630.00	1354	-.081	.936
	Total	142					
Öfke	baskıcı-otoriter	119	73.73	8773.50			
	ilgisiz-kayıtsız	23	59.98	1379.50	1103	-1.471	.141
	Total	142					
Düşmanlık	baskıcı-otoriter	119	70.27	8362.00			
	ilgisiz-kayıtsız	23	77.87	1791.00	1222	-.813	.416
	Total	142					
Dolaylı	baskıcı-otoriter	119	76.21	9069.50			
Saldırganlık	ilgisiz-kayıtsız	23	47.11	1083.50	807	-3.114	.002
	Total	142					
Saldırganlık	baskıcı-otoriter	119	73.57	8755.00			
Toplam	ilgisiz-kayıtsız	23	60.78	1398.00	1122	-1.365	.172
	Total	142					

Anlayışlı ve baskıcı-otoriter diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmış fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke, düşmanlık, saldırganlık toplam puanları arasında baskıcı-otoriter diyenlerin, anlayışlı diyenlere göre daha yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür (Saldırganlık toplam ve tüm alt boyutlar için $p < .05$).

Anlayışlı ve ilgisiz-kayıtsız diyenler arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır. Fiziksel saldırganlık, öfke ve dolaylı saldırganlık puanlarında anlamlı farka rastlanmamıştır. Sözel saldırganlık, düşmanlık, saldırganlık toplam puanları arasında anlamlı farka rastlanmış ve ilgisiz-kayıtsız diyenlerin anlayışlı diyenlere göre yüksek puan ortalamasına sahip olduğu görülmüştür. (Fiziksel Saldırganlık $p > .05$; Sözel Saldırganlık $p < .05$; Öfke $p > .05$; Düşmanlık $p < .05$; Dolaylı Saldırganlık $p > .05$; Saldırganlık Toplam $p < .05$).

Baskıcı-otoriter ve ilgisiz-kayıtsız diyenler arasında farklılık olmadığını tespit etmek amacıyla Mann Whitney U yapılmıştır. Dolaylı saldırganlık haricinde anlamlı farklılığa rastlanmamıştır (Dolaylı saldırganlık için $p < .05$). Dolaylı saldırganlık

puanları arasında baskıcı-otoriter diyenlerin puanları ilgisiz-kayıtsız diyenlerin puan ortalamalarından yüksektir.

BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. TARTIŞMA

Ortaokul öğrencilerinde siber zorbalık ile saldırganlık ilişkisinin incelendiği araştırmanın bu bölümünde ortaokul öğrencilerinde siber zorbalık ile saldırgan davranışlara ilişkin bulgular amaçlarda yer alan araştırma soruları doğrultusunda tartışılmış ve yorumlanmıştır.

5.1.1. ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE SİBER ZORBALIK İLE SALDIRGANLIK DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN TARTIŞMA VE YORUMU

Araştırma bulgularında, öğrencilerin siber zorbalık düzeyi ile saldırganlık düzeyi arasındaki anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca siber zorbalık ile fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlık arasında anlamlı ilişki saptanmıştır.

İlgili literatür incelendiğinde bu sonuç yapılan diğer araştırmalar ile benzerlik göstermektedir. Bu sonuca benzer anlamlı farka ulaşan araştırmalar mevcuttur. (Beran ve Li, 2005; Dilmaç, 2009; Eroğlu, 2009). Çetin ve ark. (2011)'na göre kendi arkadaşları ile problemler yaşayanlar internet ortamında da problemler yaşamakta ve siber zorbalık davranışları göstermektedir.

Peker (2015) araştırmasında fiziksel, sözel, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlık ile siber zorbalık ilişkisini incelemiş ve sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık ile düşük düzeyde; dolaylı saldırganlık ve fiziksel saldırganlık ile orta düzeyde anlamlı ilişkiler saptamıştır. Siber zorbalık ile fiziksel, sözel, dolaylı saldırganlık, düşmanlık ve öfke arasında anlamlı ilişkilerin bulunması bakımından araştırmanın sonuçları ile benzerdir.

Siber zorbalığı dolaylı saldırganlığın bir çeşidi olarak ele alan araştırmalar mevcuttur (Dilmaç, 2009). Saldırganlıkta kişi, bir grup ya da kişiye zarar vermeyi amaçlamaktadır. Dolaylı saldırganlıkta ise bu saldırgan davranışlar doğrudan değil dolaylı yollardan gösterilmektedir. Siber zorbalıkta bireyin bir kişi ya da gruba karşı

düşmanca duygularını sanal ortamda kasıtlı olarak ve sürekli tekrarlayan biçimde gerçekleştirmesiyle siber zorbalık da bir dolaylı saldırganlık türü olarak düşünülebilir. Siber zorbalık saldırganlığın dolaylı yollardan internet ortamında diğer kişilere gösterilmesidir. Bu bağlamda dolaylı saldırganlık ile siber zorbalık arasında anlamlı ilişki vardır.

Gerçek hayatta öfke kontrolünü sağlayamayan bireylerin internet ortamında da öfke kontrolünü sağlayamayarak sinirlendiği kişi veya gruba siber zorbaca davranışlar gerçekleştirebilmektedir. Öfke durumunu öğrenciler genellikle hayatlarında problem çözme aracı olarak görebilmekte ve internet ortamında da saldırgan davranışlarını herhangi bir problem yaşadığı durumda gösterebilmekte ve siber zorbaca davranışlar yapabilmektedir. Bu gibi durumlardan öfke ile siber zorbalık arasında ilişki vardır.

Bireyin çevresinden ve arkadaşlarından birine düşmanlık duyuyor olması sebebiyle o kişiye karşı internet ortamında zarar verici ve düşmanca niyet besleyen e-postalar gönderebilmekte, fotoğraflarını çeşitli web sitelerinde izinsiz bir şekilde yayımlayabilmekte, şifreleri ve parolalarını ele geçirmek isteyebilmekte, o kişiyi rahatsız edebilecek fotoğraflar gönderebilmekte ve o kişiye karşı çeşitli siber zorbaca davranışlar yapabilmektedir. Bu gibi durumlar ile düşmanlık ile siber zorbalık arasında ilişki vardır.

Ortaokul öğrencilerinde sözel saldırganlık da çok sık rastlanan durumlar arasındadır. Öğrencilerin birbirlerine karşı birbirlerinin hoşuna gitmeyecek, o kişiye zarar verebilecek şeyler söyleme, argo kelimeler kullanma, o kişi hakkında dedikodu yayma gibi durumlar sözel saldırganlık bağlamında ele alınmaktadır. Gerçek hayatta bu gibi sözel saldırganlık durumları internet ortamına da kolaylıkla taşınmakta hatta kişinin karşıdakine zarar vermek amacıyla interneti kullanarak daha büyük kitlelere daha kolay ve az zamanda ulaşması siber zorbalık durumlarını da artırmaktadır. Böylece siber zorbalık ile sözel saldırganlık arasında ilişkinin var olduğu yorumu yapılabilir.

Ortaokul öğrencilerinde çevresindekiler ve arkadaşları ile iyi ilişkiler geliştiremediği, fiziksel saldırganlık davranışlarını sık gösterdiği durumlar olmaktadır. Ergenlik dönemine giren kişiler, içinde buldukları fırtınalı dönemin

etkisi ile de daha fazla fiziksel saldırganlık gösterebilirler. Fiziksel saldırgan davranışları ergenler sık sık problem çözme yöntemi olarak da kullanmaktadırlar. Gerçek hayatta devam eden fiziksel saldırgan davranışlar internet ortamında da herhangi bir problem yaşayan ve çözmek isteyen kişilerde devam edebilmektedir. Ayrıca normal hayatta başlayan kavgalar internet ortamına da taşınmakta ve kişiler gerçek hayattaki fiziksel saldırgan davranışlarını internet ortamında da siber zorba davranışlar gerçekleştirerek devam ettirebilmektedir. Böylece fiziksel saldırganlık ile siber zorbalık arasında ilişki vardır.

Saptanan bu sonuçlar saldırgan davranışları olan ortaokul öğrencilerinin aynı davranışları internet ortamında da gösterdikleri şeklinde düşünülebilir. Ayrıca internette kendi davranışlarının sonuçlarını görememesi ile karşdakinin kendi davranışlarından nasıl etkilendiğini bilmemesi, zorba davranışlarının internet ortamında sorumluluğunu almaması, kimliğini gizleyebilmesi, gerçek hayatta kendine karşı yapılan zorba davranışlarının intikamını sanal ortamda alma isteği gibi durumlar ile siber zorbalık davranışları gösterdiği düşünülebilir. Gerçek hayattaki saldırgan davranışlar ile siber zorba davranışları arasında ilişkinin olduğu yorumu yapılabilir.

5.1.2. ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNDE SALDIRGANLIĞIN SİBER ZORBALIĞI YORDAMASINA İLİŞKİN TARTIŞMA VE YORUM

Araştırmada saldırganlığın siber zorbalığı yordama durumuna bakılmış ve siber zorbalık ile saldırganlık arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Saldırganlık düzeyi, siber zorbalığı yordamaktadır. Ayrıca fiziksel saldırganlığın, sözel saldırganlığın, dolaylı saldırganlığın ve öfkenin siber zorbalığı yordadığı düşmanlığın siber zorbalığı yordamada istatistiksel açıdan anlamlı bir katkısının olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Benzer olarak saldırganlığın siber zorbalığı yordadığı sonucuna ulaşan araştırmalar mevcuttur (Beran ve Li, 2005; David-Ferdon ve Hertz, 2007; Dilmaç, 2009; Eroğlu, 2014; Peker, 2015; Willard, 2007).

Dolaylı saldırganlık ve fiziksel saldırganlığın siber zorbalığı yordadığı sonucuna ulaşılan araştırmalar mevcuttur (Beran ve Li, 2005; Dilmaç, 2009; Eroğlu, 2014; Peker, 2015; Willard; 2007). Bu sonuçlar araştırmanın sonucu ile benzerdir.

Dolaylı saldırganlığın siber zorbalığı yordamasında bireylerin gerçek hayatta kızdığı birisinden intikamını almak için o kişiye direkt saldırganlık göstermese de sanal ortamda dolaylı yollar ile (o kişiye rahatsızlık verecek mesajlar, fotoğraflar, iletiler gönderme ve o kişinin fotoğraf, video ve özel bilgilerini başkaları ile paylaşma gibi) siber zorba davranışlar ile saldırganlığı devam ettirmesinde etkilidir. Ayrıca kişinin siber zorbalığı canı sıkıldığı için veya birinden öç almak için gerçekleştirerek dolaylı saldırganlık yolu ile siber zorbalık yaptığı sonucuna ulaşılmaktadır. Kişinin arkadaşları arasında yer edinmek istemesi, bir gruba aidiyet hissetmek için siber zorbaca davranışları gerçekleştiriyor olması dolaylı saldırganlığın siber zorbalığı yordadığının bir göstergesidir.

Gerçek hayatta saldırgan davranışları olan bireyler, bu davranışlarını sanal ortamda diğer bireylere siber zorbaca davranışlar olarak yansıtarak saldırgan davranışlarını devam ettirmektedirler. Gerçek hayattaki saldırgan davranışların internet ortamında karşısındaki kişinin rahatsız olacağı tarza bürünmesi ve gerçek hayattaki saldırgan davranışların devamı niteliğinde olması fiziksel saldırganlığın siber zorbalığı tahmin edebilme gücünün olduğunu göstermektedir.

Karşısındakine öfkelenen bir birey öfkelerini gerçek hayatta o kişiye göstermemesi sebebiyle internet ortamına taşıyabilmektedir. Saldırganlık durumları gerçek hayatta ve sanal ortamda iç içe geçmiştir. Gerçek hayattaki öfke durumlarının da sanal ortama taşınması ile öfkenin siber zorbalık düzeyini tahmin edebilme gücünün olduğu yorumu yapılabilir.

Sosyal ilişkileri iyi olmayan, çevresindekiler ve arkadaşları ile iyi ve doğru bir biçimde iletişim kuramayan öğrenciler, internet ortamında da bu davranışlarını sürdürebilmektedir. Ayrıca arkadaşları ile iletişimde argo kelimeler kullanan, gerçek hayatta sözel olarak başkalarını tehdit eden kişilerin internet ortamında da bu davranışlarını gerçekleştirmektedir. Gerçek hayatta var olan sözel saldırgan davranışların internet ortamında da msn, e-posta, telefon gibi teknolojik araçlar ile

karşdakini rahatsız edecek sözsel ifadeler ile ortaya çıkabilmesi ile sözel saldırganlığın siber zorbalığı yordadığı yorumu yapılabilir.

Sanal ortamda kendini kontrol edebilecek bir yetişkinin olmaması, gerçek hayatta sinirlendiği kişiden sanal ortamda öç almak istemesi, gerçek hayattaki saldırgan davranışlarını internet ortamında da devam ettirme isteği, arkadaşlarına zarar verebilecek davranışları internet ortamında daha kolay, hızlı ve daha fazla kitleye ulaşarak yapabilmesi gibi nedenlerle saldırgan davranışları sanal ortamda da gerçekleştirebileceği söylenebilir. Elde edilen sonuçlardan gerçek hayatta saldırganlık gösteren kişilerin saldırgan davranışları internet ortamında da gerçekleştirebileceği yorumu yapılabilir.

5.1.3. DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYETE İLİŞKİN TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde kişisel bilgi formunda yer alan değişkenlerden elde edilen sonuçlar sırası ile tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Cinsiyete göre erkekler ve kızlar arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Erkek öğrenciler kız öğrencilere göre siber zorbalık ve siber mağduriyet davranışlarında daha fazla risk altındadır.

İlgili literatür incelendiğinde benzer sonuçlara ulaşan araştırmalar mevcuttur (Başköy, 2013; Burnukara ve Uçanok, 2012; Çetinkaya, 2010; Çiftçi, 2015; Dalmaç, 2014; Elmas 2016; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Gelibolu ve ark, 2016; Gencer, 2017; Kağan ve Ciminli, 2016b; Kavuk ve Keser, 2015; Kocatürk, 2014; Kowalski ve Limber, 2007; Küçük, 2006; Li, 2005; Manap, 2012; Özbay, 2013; Özdemir, 2015; Peker ve ark., 2012; Salı ve ark., 2015; Serin, 2012; Yaman ve Sönmez, 2015).

Literatür incelendiğinde bazı araştırmalarda siber mağduriyette cinsiyete göre bir farklılaşmaya ulaşılmamıştır (Büyükyıldırım ve Dilmaç, 2015; Demir ve Seferoğlu, 2016; Elmas, 2016; Özbay, 2013; Özdemir, 2015; Patchin ve Hinduja, 2006; Peker ve ark, 2012; Slonje ve Smith; 2008; Özer, 2016b). Yapılan bazı araştırmalarda kızların erkeklere göre siber mağduriyet durumlarının daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Ayas, 2014; Korkmaz, 2016). Beran ve Li, (2005),

araştırmasında cinsiyet değişkenine göre siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarının değişmediği sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre erkeklerin internette daha fazla vakit geçirmeleri, zorbalık davranışlarına gerçek hayatta daha fazla göstermeleri, şiddete daha fazla meyilli olması, saldırgan tutum göstermeleri, sanal ortamda da bu davranışlarını devam ettirme eğiliminde olmaları ve kızların denetimlerinin erkeklere göre daha fazla olması gibi sebepler ile saldırgan davranışları daha fazla gerçekleştirebildikleri söylenebilir. Ayrıca erkek öğrenciler evlerinde internet bulunmasa bile internet kafelerden internete girebilmekte ve daha fazla internet başında vakit geçirmektedir. Türk toplumunda erkeklerdeki saldırgan tutumun desteklenmesi ve erkeklerin bu saldırgan davranışları internet ortamında da göstermesinde etkili olduğu söylenebilir.

Sınıf düzeyine göre gruplar arasında siber zorbalık ve siber mağduriyette istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmıştır. 7 ve 8. sınıflar 5 ve 6. sınıflara göre siber zorbalık ve siber mağduriyette daha fazla risk altındadır.

Bu araştırma sonuçları ile benzer sonuçlar elde eden araştırmalar mevcuttur. Sınıf düzeyi arttıkça siber zorbalık düzeyi artmaktadır (Ayas ve Horzum, 2012; Dalmaç, 2014; Kağan ve Ciminli, 2016b; Kocatürk, 2014). Manap (2012), yaptığı araştırmada 7. sınıfların 6. sınıflardan, 8. sınıfların da 6 ve 7. sınıflardan daha fazla siber zorbalık düzeyine sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Slonje ve Smith (2008), araştırmalarında 6. sınıfa gidenlerin üst sınıflara göre daha az siber zorbalık düzeyine sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Sınıf düzeyi arttıkça siber mağduriyetin arttığı bulgusuna rastlanan araştırmalar da mevcuttur (Kocatürk, 2014; Özbay, 2013). Bu sonuç araştırmanın sonucu ile benzerdir.

Sınıf düzeyine göre siber zorbalıkta fark olmadığı sonucuna ulaşan araştırmalar da mevcuttur (Burnukara ve Uçanok, 2012; Büyükyıldırım ve Dilmaç, 2015; Elmas, 2016; Kavuk ve Keser, 2015; Korkmaz, 2016; Özbay, 2013; Slonje ve Smith, 2008; Yaman ve Sönmez, 2015).

Araştırmanın sonuçlarına göre sınıf düzeyi arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyetin arttığı gözlemlenmiştir. Bu sonuçlardan ergenlik döneminde kişilerde meydana gelen değişiklikler nedeniyle ve kişilerin bu dönemde daha fazla göz önünde olma isteği ile siber zorba davranışlarda bulunmasının açıklanabileceği; bunun çevresindekilere kendini güçlü gösterme ve dikkat çekme çabalarından kaynaklanabileceği söylenebilir. Ayrıca üst sınıfların kendilerini diğer sınıflardan

büyük ve güçlü olduğunu düşünmesi, kendilerini okulun sahibi olarak görmesi gibi nedenlerle alt sınıflara göre daha fazla saldırgan davranışlar sergilemekte olduğu yorumu yapılabilir. Üst sınıfların internette vakit geçirme süresinin fazlalığı, kendilerine bir şey olmayacağı düşünceleri ile internet ortamında gerekli özeni göstermemesiyle siber mağduriyet durumlarını daha fazla yaşadıkları söylenebilir.

Araştırmada ele alınan bir diğer değişken akademik başarıya göre siber zorbalık düzeyinin farklılaşıp farklılaşmadığıdır. Düşük akademik başarıya sahip öğrencilerin siber mağduriyet düzeylerinin, orta ve yüksek akademik başarıya sahip öğrencilerinin düzeylerinden anlamlı derecede yüksek olduğu; düşük akademik başarıya sahip öğrencilerin siber zorbalık düzeylerinin orta ve yüksek akademik başarıya sahip öğrencilerin düzeylerinden yüksek olduğu; orta akademik başarıya sahip öğrencilerin yüksek akademik başarıya sahip öğrencilerin düzeylerinden yüksek olduğu görülmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde bu sonuçlara benzer olarak Dalmaç (2014), araştırmasında akademik başarı değişkenine göre siber mağduriyet düzeylerinde başarısı düşük olan kişilerin daha fazla siber mağduriyet yaşadığı sonucuna ulaşmıştır. Siber zorbalıkta bu araştırma sonuçları ile benzer sonuçlara ulaşan araştırmalar mevcuttur (Dalmaç, 2014; Peker ve ark, 2012).

İlgili literatür incelendiğinde farklı sonuçlara ulaşan araştırmalar mevcuttur. Akademik başarıları ile siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri arasında bir ilişkiye rastlamayan araştırmalar da bulunmaktadır (Özdemir, 2015). Özbay (2013), araştırmasında ders başarısı iyi olan öğrencilerin daha fazla siber zorbalık yaptığı sonucuna ulaşmıştır.

Öğrencilerin akademik başarısı düştükçe siber zorbalık davranışı artmaktadır. Akademik başarısı düşük olan öğrencilerin geneline bakıldığında arkadaşlık ilişkilerinin de çok iyi olmamakla birlikte buradaki eksikliği siber zorbalık davranışları ile kapatabileceğini düşündüğü için internet ortamında zorba davranışları gösterebilmektedir. Ayrıca akademik başarısı iyi olmayan öğrencilerin arkadaşları arasında yer edinebilmek, kabul görmek için internet ortamında kendini göstermek için saldırgan davranışlar yapabileceği söylenebilir.

Araştırmada ele alınan bir diğer değişken sosyoekonomik duruma göre siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığıdır. Siber zorbalıkta gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmamış ancak siber mağduriyette gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmıştır.

Sosyoekonomik gelir düzeyi düşük olan öğrencilerin siber mağduriyet düzeyleri sosyoekonomik gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerin düzeylerinden yüksek olduğu görülmüştür.

İlgili literatür incelendiğinde sosyoekonomik gelir düzeyi arttıkça siber zorbalığın arttığı sonucuna ulaşan araştırmalar mevcuttur (Çiftçi, 2015; Kocatürk, 2014; Özbay, 2013). Elmas (2016), araştırmasında siber zorbalık ile ailenin sosyoekonomik durumu değişkeni ile bir ilişki saptamamıştır. Özbay (2013), ise araştırmasında sosyoekonomik düzeyi yüksek olan öğrencilerin siber mağduriyet düzeylerinin da arttığını gözlemlemiştir.

Öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik durumunun iyi olması çocukların bilgisayar, internet gibi araçlara daha kolay ulaşmasını sağlayabilir ancak sosyoekonomik düzeylerinin düşük olması sebebiyle evinde bilgisayar ve tablet olmasa bile internet kafelerden ulaşarak siber zorbalık davranışlarına maruz kalabilirler. Ayrıca internet kafede çocuğu kontrol edebilecek bir ebeveynin olmaması ve ziyaret ettiği sitelerin, internette geçirdiği sürenin kontrolünü sağlayamaması sebebiyle siber mağduriyet durumlarına daha çok rastlanılabilmektedir.

Baba eğitimi değişkeninde siber mağduriyette anlamlı farklılık bulunmamış siber zorbalıkta anlamlı farklılığa ulaşılmıştır. Babası okuryazar olmayan öğrencilerin siber zorbalık düzeyleri babası ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerden yüksek olduğu; babası ilkokul ve ortaokul mezunu olan öğrencilerin babası lise mezunu olan öğrencilerin düzeyinden yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Siber mağduriyette anlamlı farka ulaşılmamıştır.

İlgili literatür incelendiğinde Çiftçi (2015), araştırmasında baba eğitimine göre siber mağduriyette gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlamamış, bu sonuç araştırmanın sonuçları ile benzerdir.

İlgili literatür incelendiğinde baba eğitimi ile siber zorbalık düzeyleri arasında anlamlı farka rastlamayan araştırmalarda bulunmaktadır (Gencer, 2017; Özer, 2016a). Dalmaç (2014)'in araştırmasında baba eğitim düzeyleri ile siber zorbalık

arasında anlamlı fark bulunmuş ve babası üniversite mezunu olanların lehine bir sonuca ulaşmıştır.

Baba eğitimi yükseldikçe siber zorbalık davranışlarının azaldığı söylenebilir. Eğitim düzeyi yüksek olan babaların çocuğuyla ilgilenme seviyesi, eğitim düzeyi düşük olan babalardan fazladır. Ayrıca eğitim düzeyi yüksek olan babaların çocuklarının sorunları ile baş ederken daha doğru stratejiler izlemektedirler ve bu konuda daha fazla bilgi sahibidirler. Baba, eğitim seviyesinin yükselmesi ile çocuk yetiştirmede doğru adımlar atabilmekte ve disiplini doğru bir şekilde sağlayabilmekte, çocuğunun sorunları ile baş etmesi için çocuğunu doğru bir şekilde yönlendirebilmektedir. Ayrıca interneti doğru kullanmasını sağlamakta ve internette gerekli kontrolleri sağlayabilmektedir. Bu gibi sebeplerle baba eğitim seviyesi arttıkça çocuklarının siber zorbalık davranışlarının azalmaktadır.

Araştırmada incelenen bir diğer değişken olan anne eğitimine göre siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleridir. Bulgulara incelendiğinde anne eğitimine göre siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Bu sonuç ile benzer sonuçlara ulaşan araştırmalar mevcuttur (Gencer, 2017; Ünver, 2016).

Siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri arasında anlamlı fark bulan araştırmalar da bulunmaktadır. Çiftçi (2015)'nin araştırmasında annesi okuryazar olmayanların siber zorbalık düzeyleri anneleri ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerden daha azdır. Siber mağduriyet düzeyleri incelendiğinde annesi ilkokul mezunu olanlar, anneleri ortaokul, lise ve üniversite mezunu olanlardan daha yüksek düzeylere sahiptir. Dalmaç (2014), araştırmasında annesi okuryazar olmayanların lehine siber zorbalık düzeylerinde anlamlı fark olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca annesi ilkokul mezunu ve lise mezunu olanlar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Araştırmada annelerin eğitim düzeyi farklı olsa da çocuk yetiştirme stratejilerinin benzer olması ve annelerin genelde geleneksel çocuk yetiştirme stratejilerini kullanmış olmaları anne eğitim seviyesine göre siber zorbalık ve siber mağduriyette fark çıkmamasına sebep olmuş olabilir. Ayrıca çalışan annelerin fazla olması sebebiyle çocuklarına bakıcılar bakmaktadır. Çocuğu yetiştiren bakıcının

eđitim durumunun dűşűk olması ve bakıcının ocuk yetiřtirme stratejileri de bu sonucun çıkmasında etkili olmuř olabilir.

Araştırmada incelenen bir diğer değişken olan anne-baba birliktelik durumunda siber zorbalık ve siber mağduriyet dűzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Ebeveynlerden her ikisi de aktif olmasa bile ebeveynlerden birisinin çocuđun internet kullanımı űzerinde gerekli kontrolű sađlamasının siber zorbalık ve siber mađduriyet durumlarında fark çıkmamasına sebep olmuř olabilir.

Arařtırmada incelenen bir diđer deđiřken kardeř sayısıdır. Arařtırma sonucunda siber zorbalıkta anlamlı fark bulunmamıř, siber mađduriyette anlamlı farka rastlanmıřtır. 4 ve daha fazla kardeře sahip olanların siber mađduriyet dűzeyi 2 ve 3 kardeři olanların siber mađduriyet dűzeyinden yűksektir.

Siber zorbalıkta anlamlı farkın bulunmaması ile kardeş sayısı artarken ebeveynlerin ocuk sayısının artması ile ilgisinin bűlűnmesi, yeterli ilgilenmeme, çocuğun sorunları ile bař edebilme becerilerinin kazandırılmaması sebeplerinden siber zorbalık dűzeylerinin artması beklenirken anlamlı farka rastlanmamıştır. Araştırma sonuçlarının bu şekilde çıkmasında űđrencilerin objektif cevaplar vermemesi etkili olmuş olabilir. Diđer bir elde edilen sonuç kardeş sayısı arttıça siber mağduriyet dűzeyi artmaktadır. Anne-babanın ocuk sayısının artması ile çocuğunun internette girmiş olduğu sitelerin kontrolűnű sağlamasının zorlaşması, ocuk űzerindeki ilginin azalması gibi sebeplerin çocuğun siber mağdur olmasına yol açtığı yorumu yapılabilir.

Arařtırmada ele alınan bir diđer deđiřken internette űđrencilerin kimliđini gizleyip gizlememe durumudur. Arařtırma sonuçlarına gűre gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmamıřtır.

Literatűr incelendiđinde ifti (2015) arařtırmasında mailinde kendi adları olmayan kiřilerin diđerlerine gűre daha çok siber zorba davranıř eđilimi olduđu sonucuna ulařmıřtır.

İnternet ortamında kişinin kimliği belli olsa da olmasa da siber zorba davranışlarına devam etmesi, kişinin karşısındaki üzerinde siber zorbaca davranışlarının etkisini görmemesi ve o kişiye kendi siber zorbaca davranışlarının neler hissettirdiğini bilememesi, can sıkıntısı ile bu davranışları yapıyor olması gibi sebeplerle kimliği belli olsa da olmasa da bu davranışlara devam ediyor olabilir. Siber mağduriyette kişinin kimliğinin gizli olması veya açık olması durumlarında internette ziyaret ettiği sitelere göre siber zorbaca davranışlara maruz kalmasına ve kimliğini gizleyenler ile gizlemeyenler arasında farkın çıkmamasına neden olmuş olabilir.

Araştırma bulguları incelendiğinde bir diğer değişken olan arkadaşlık ilişkilerine göre siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Literatür incelendiğinde Özdemir (2015), araştırmasında arkadaşlık ilişkilerinin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumu ile ilişkisinin olmadığı sonuca ulaşmıştır. Bu sonuç araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Literatürde farklı sonuçlar elde eden araştırmalar mevcuttur. Eroğlu ve Peker (2011), siber mağduriyet durumu ile akranlar tarafından gösterilen sosyal destek arasında negatif bir ilişki saptamıştır. Bayar (2010), araştırmasında öğrencilerin siber mağduriyet durumlarında arkadaşları hakkındaki düşüncelerinin aracı bir rolü üstlendiği ve siber zorbalık davranışlarında bu durumun olmadığını saptamıştır. Bingöl (2013), araştırmasında kişinin akranlarından destek alması durumunda kişide görülen siber zorbalık davranışlarının ve siber mağduriyet durumlarının azaldığını saptamıştır.

Öğrencilerin gerçek hayatta arkadaşlık ilişkileri iyi olsa bile internet ortamında iletişim bozuklukları, ilişkilerde problemler yaşayabilir. Gerçek hayatta arkadaşlarından kabul almak amacıyla ilişkilerini iyi tutmaya çalışan öğrencilerin sanal ortamda kaybedebileceği bir arkadaşının olmadığını düşünerek ve kimliğini gizleyerek siber zorba davranışları gerçekleştirebilmesi arkadaşlık ilişkileri ile siber zorbaca davranışlar arasında fark çıkmamasında etkili olmuş olabilir.

Aile içinde saldırgan davranışlar gözlemlene değişkeninde siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Saldırgan davranışları

çok sık gözlemleyenler ve hiçbir zaman gözlemleyenler arasında çok sık diyenlerin düzeyi yüksek; ara sıra gözlemleyen ve hiçbir zaman gözlemleyenlerde ara sıra gözlemleyenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri yüksektir. Çok sık ve ara sıra saldırgan davranışlar gözlemleyen ve uygulanan çocuklar arasında anlamlı farka rastlanmamıştır.

Aile içinde saldırgan davranışların çocuklar tarafından gözlemlenmesi, sorunların saldırgan davranışlar ile çözülmeye çalışılması ve bunların sonucunda çocukların ilk öğretmenleri olan anne-babalarını model alarak herhangi bir probleminde saldırgan davranışlar ile çözmeye çalışması ve normal hayatın yanı sıra sanal ortamda da bu davranışları göstermesi, çocuklara sorunlarla baş etme becerilerinin öğretilmemesi ile siber zorba ve siber mağduriyet düzeylerini artırmaktadır. Ayrıca saldırgan davranışların gözlemlenmesinin ve çocuğa uygulanmasının düzeyi, anlamlı bir fark yaratmamakla birlikte saldırganlığın gözlemlenmesi ve uygulanmasının varlığı ve yokluğu anlamlı farka neden olmaktadır.

Arkadaşlar arasında saldırgan davranışların gözleme sıklığı siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri arasında anlamlı farka rastlanmış ve saldırgan davranışlar arttıkça siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinin arttığı görülmüştür.

Bazı durumlarda saldırgan davranışlar sergileyen öğrencilerin, arkadaşlar arasında saygınlığının artması, o kişiden çekiniliyor olması gibi sonuçlara neden olmaktadır. Diğer çocukların bu durumu gözlemlemesi ve o kişiyi model alması ile sanal ortamda da saldırgan davranışları göstermesine, diğer arkadaşlarına zarar vermesine neden oluyor olabilir. Ayrıca bir gruba ait olmak ve arkadaşlar arasında kabul görmek amacıyla başka yönlerden kendini gösteremeyen çocuklar saldırgan davranışları olan bireyler gibi davranarak o gruba ait olmak için sanal ortamda da gerçek hayattaki saldırganlığı gösteriyor olabilir.

Öğretmenlerden saldırganlık gözleme sıklığında siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları arasında anlamlı farka rastlanmıştır. Çok sık ve ara sıra saldırgan davranışlar gözlemleyenler arasında anlamlı farka rastlanmamıştır. Ara sıra ve hiçbir zaman saldırgan davranışlar gözlemleyen ve uygulananlar arasında ara sıra

diyenlerin düzeyleri yüksek bulunmuştur. Çok sık ve hiçbir zaman gözlemleyenler arasında anlamlı farka rastlanmamıştır.

Saldırgan davranışları gözlemleyen öğrencilerin gerçek hayatta olduğu gibi sanal ortamda da saldırgan davranışlar sergileyebileceği beklenirken saldırgan davranışları çok sık gözlemleyenler ve hiçbir zaman gözlemleyenler arasında anlamlı farkın bulunmaması; ölçekleri öğretmenleri yardımıyla dolduruyor olmaları sebebiyle öğrencilerin öğretmenleri hakkında objektif cevap vermemesi ile açıklanabilir.

Aile içinde saldırgan davranışların uygulanması değişkeninde saldırgan davranışların çok sık ve ara sıra uygulanması arasında anlamlı fark bulunmamış, saldırgan davranışlar aileden ara sıra uygulanmış ve hiçbir zaman uygulanmamış öğrenciler arasında ara sıra uygulananların siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri yüksek, çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında da çok sık diyenlerin siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri yüksektir.

Çocukların ilk öğretmenleri anne-babaları olduğu için anne-baba tavır ve davranışları model olarak alınmaktadır. Kız çocukları annesi gibi erkek çocukları babası gibi davranmaya çalışır. Gözlem yolu ile davranışlar anne-babalarından çocuklarına aktarılır. Saldırgan davranışların ailede çocuğa uygulanması çocuğun bu davranışları örnek alarak kendi hayatında da saldırgan davranışlar gerçekleştirmesine neden olduğu kadar internet ortamında da saldırgan davranışlar göstermesine neden olmaktadır. Saldırgan davranışları öğrenciler problem çözme metodu olarak da uygulayabilmektedirler. Böylece saldırgan davranışların aile içinde uygulanma sıklığı arttıkça siber zorbalık davranışları artmaktadır. Ayrıca saldırgan davranışların uygulanma düzeyi anlamlı farklılık yaratmak ile birlikte saldırgan davranışların uygulanma düzeyi anlamlı farkı oluşturmamaktadır.

Arkadaşlarından saldırgan davranışların uygulanması değişkeninde siber zorbalık ve mağduriyet düzeylerinde anlamlı farklılık vardır. Çok sık ve ara sıra diyenler arasında anlamlı farklılık yoktur. Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında ara sıra diyenlerin düzeyi daha yüksek, çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında çok sık diyenlerin düzeyi daha yüksektir.

Arkadaş ortamında saldırgan davranışların varlığı ve öğrencinin kendisine uygulanması ile öğrenci, arkadaşlarının davranışlarını taklit ederek saldırgan davranışlarda bulunmaktadır. Ayrıca öğrenci, saldırgan davranışları popülerliğinin artması, bir gruba aidiyet hissetme, arkadaşlarından kabul görme ve dikkat çekmek için kullanabildiği gibi internet ortamında da saldırganca davranışlar gerçekleştirebilmektedir. Bu bakımdan saldırgan davranışlar arttıkça siber zorbalık düzeyleri de artmaktadır.

Okulda öğretmenlerden saldırgan davranışların uygulanması değişkeninde siber zorbalık ve siber mağduriyette anlamlı farka ulaşılmıştır. Öğretmenlerden saldırganlık davranışı çok sık ve ara sıra uygulananlar arasında anlamlı farka rastlanmamıştır. Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında ara sıra diyenlerin siber zorbalık düzeyi, çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında çok sık diyenlerin siber zorbalık düzeyi daha fazla bulunmuştur.

Çocukların davranışlarını en fazla gözlemlediği yetişkinlerden birisi de anne-babadan sonra öğretmenlerdir. Ergenlikte öğrenciler öğretmenlerinin tavır ve davranışlarını, giyimlerini taklit edebilmektedirler. Öğretmenlerinden görmüş oldukları saldırgan davranışları sergileyebilmektedirler. Saldırgan davranışların öğretmenleri tarafından öğrenciye uygulanması ile öğrencilerin saldırgan davranışlarının artması öğretmenlerinin saldırgan davranışlarını model almaları ile açıklanabilir.

Araştırmada incelenen diğer bir değişken olan anne-baba tutumunda siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeylerinde anlamlı bir farka rastlanmıştır. Anne-babasının anlayışlı ve baskıcı-otoriter olduğunu söyleyenler arasında baskıcı-otoriter diyenlerin siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri daha yüksektir. Anne-babası anlayışlı ve ilgisiz-kayıtsız olanlar arasında ilgisiz-kayıtsız diyenlerin siber zorbalık ve mağduriyet düzeyleri daha yüksekken anne-babası baskıcı-otoriter ve ilgisiz-kayıtsız diyenler arasında ise anlamlı farka rastlanmamıştır.

Anne-babanın çocuğuna karşı tutumu çocukların gerçek hayatta olduğu gibi sanal ortamda da saldırgan davranışları göstermesinde ve bu davranışlara maruz kalmasında etkilidir. Anlayışlı ebeveyn tutumuna sahip ebeveynlerin çocuklarına karşı da demokratik, ilgili, iletişime açık olması çocuğunun bir sorun yaşadığında bu

durumu ailesine rahatlıkla açması ve problem çözüme yöntemlerini ailesinin yardımı ile etkin kullanması internet ortamında siber zorba davranışlara maruz kalmasını ve siber zorbaca davranışlarını azalttığı söylenebilir. Anne-babanın evde disiplini sağlamak amaçlı baskıcı tutumlar sergilemesi, yeri geldiğinde sorunlarla baş etmede saldırgan davranışlar göstermesi; çocuklarının da onları model alması ile gerçek hayatta kazandığı bu alışkanlıkları sanal ortamda da gerçekleştiriyor olması araştırmanın sonucunu desteklemektedir.

Araştırma bulgularına bakıldığında öğrencilerin en çok eğitim ve ödev sitelerini ziyaret ettiği, bunu sırasıyla sosyal paylaşım siteleri, oyun siteleri, diğer sitelerin izlediği görülmektedir.

Çetinkaya (2010), araştırmasında ödev sitelerini kullananların %32, oyun sitelerini kullananların %29 olduğunu saptamıştır. Ünver (2016), araştırmasında lise öğrencilerinin en çok; sosyal medya, ödev, haber, magazin, sohbet, oyun sitelerini kullandığı bulgusuna ulaşmıştır. Kowalski ve Limber (2007), araştırmalarında siber zorbalığın en fazla sohbet odalarında olduğu ulaşmışlardır. Kavuk ve Keser (2015), araştırmasında ortaokul öğrencilerinin internette kullandığı siteleri eğitim, ders, araştırma, bilgi edinme, müzik dinleme, oyun oynama, film izleme olarak saptamıştır. Özbay (2013), oyun için interneti kullananların ders ve ödev için kullananlardan daha fazla siber zorbalık davranışı sergilediği sonucuna ulaşmıştır. Film izlemek, oyun için internete girenlerin ödev, ders için girenlere göre siber mağduriyet düzeyi daha fazladır. Manap (2012) araştırmasında öğrencilerin interneti sosyal paylaşım, sohbet, eğitim-ödev, forum, oyun için kullandıklarını saptamış, araştırmasında sosyal paylaşım ve sohbet sitelerini daha sık kullanan öğrencilerin siber zorbalık düzeylerinin eğitim-ödev siteleri ve oyun daha sık kullanan öğrencilerden yüksek olduğu; oyun sitelerini daha sık kullanan öğrencilerin de eğitim-ödev sitelerini kullananlardan daha yüksek düzeye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Öğrenciler interneti etkin bir şekilde kullanmaktadırlar. Hemen her evde internet olması, sosyal paylaşım sitelerinin çokluğu ve öğrencilerinin bu sitelere üyeliğinin olması, sanal ortamdaki kişileri izleyerek onların interneti aktif kullanmasının popülerliğini arttırdığı düşüncesiyle onlar gibi olma istekleri internete sık girmelerine sebep olmaktadır. Ayrıca verilen araştırma ödevlerinin internet

sitelerinden rahatlıkla yapılabilmesi ve öğrencilerin eksik kaldığı konuları okulların da yönlendirmesi ile belirli sitelerden gidermek için internet sitelerini sıklıkla kullanmaktadırlar.

Öğrencilerin internete girme sıklığı değişkeninde en fazla oran haftada 2-3 kere girenlerde olmak üzere bunu sırasıyla internete her gün girenler, ayda bir kere girenler, internete hiç girmiyorum diyenler izlemektedir.

İnterneti kullanma sürelerine göre siber zorbalık düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiş, internet başında geçirilen süre arttıkça siber zorbalık düzeyleri arttığı görülmüştür (Elmas, 2016; Kocatürk, 2014; Küçük, 2016; Manap, 2012; Özbay, 2013; Serin, 2012; Tuncer ve Dilekmen, 2016). İnternette geçirilen sürenin artması siber zorbalığı etkilemektedir. Kişiler internette ne kadar çok vakit geçirirse o kadar çok siber zorba davranışlar gerçekleştirip o ölçüde siber mağduriyete uğrayabilmektedir. Siber zorbalık ile interneti kullanma arasında anlamlı bir ilişki bulamayan araştırmalar da mevcuttur (Gelibolu ve ark., 2016; Özer, 2016b).

Öğrencilerin internette oyun siteleri, sosyal paylaşım sitelerine üye olmaları ve bazı oyun sitelerinde belirli sorumluluklar alıp o sorumlulukları yerine getirebilmek amacıyla sıklıkla internete girmeleri gerekmektedir. Ayrıca sosyal paylaşım sitelerinde can sıkıntısını gidermek amaçlı, daha kaliteli zaman geçirmeyi bilmeyen, başka hobi edinemeyen öğrenciler bu gibi sebeplerle sık sık internete girmektedirler.

5.1.4. DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE GÖRE SALDIRGANLIK DÜZEYİNE İLİŞKİN TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde kişisel bilgi formunda yer alan değişkenlerden elde edilen sonuçlar sırası ile tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırma bulgularında cinsiyet değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanmıştır. Erkek öğrenciler saldırganlık ve fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlıkta kız öğrencilerden yüksek düzeye sahiptir.

Literatürdeki araştırmalar incelendiğinde bu araştırmanın sonuçlarını destekleyici sonuçlar mevcuttur (Dizman, 2003; Efilti, 2006; Erkiner, 2012; Giles ve Heyman, 2005; Gülcen; 2010; Gönültaş, 2013; Gümüş, 2006; Harris, 1992; Karaduman, 2012; Öz, 2007; Şahin ve Owen, 2009; Yavuz, 2007; Yükselgün, 2008). Gülcen (2010), araştırmasında sözlü saldırganlık dışında fiziksel, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlıkta erkeklerin yüksek düzeye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Şahin (2011), araştırmasında sözel saldırganlık, öfke, düşmanlıkta fark bulamazken, fiziksel ve dolaylı saldırganlıkta fark bulmuş ve erkek öğrencilerin düzeylerinin yüksek olduğunu saptamıştır. Literatürde cinsiyet ile saldırganlık arasında ilişki olmadığı sonucuna ulaşan araştırmalar da mevcuttur (Aytekin, 2015; Kongur, 2015).

Eroğlu (2009), araştırmasında fiziksel saldırganlıkta lise ve üniversite öğrencilerinde erkeklerin kızlardan daha yüksek düzeye; öfke, sözel saldırganlık ve düşmanlıkta sadece lise öğrencilerinde erkeklerin daha yüksek düzeye sahip olduğu, dolaylı saldırganlıkta ise anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kayan (2012), araştırmasında ortaokul öğrencilerinde atak, sinirli ve negatif saldırganlıkta kız ve erkeklerde anlamlı bir fark olduğu ve erkek öğrencilerin daha yüksek saldırganlık düzeyine sahip olduğunu saptamıştır.

Koç (2014), araştırmasında erkeklerde yıkıcı, edilgen ve genel saldırganlık düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğu sonucunu bulmuştur. Can (2002), araştırmasında fiziksel, sözel, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlıkta kadınlar ve erkeklerde anlamlı fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Yeğen (2008), araştırmasında öfke, düşmanlık, dolaylı ve sözel saldırganlıkta erkek ve kızlar arasında anlamlı fark yokken, fiziksel saldırganlıkta erkeklerin kızlara göre daha yüksek saldırganlık düzeylere sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Nair (2014), araştırmasında fiziksel saldırganlıkta erkeklerin kızlardan daha yüksek düzeye sahip olduğu ancak sözel, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlıkta bir farklılık saptamamıştır.

Araştırma sonucunda erkeklerin saldırganlık düzeylerinin daha fazla çıkmasında yaşanan toplumun öğretilerinin büyük etkisi bulunmaktadır. Türk toplumunun, erkeklerin ve kadınların saldırgan davranışlarına bakış açısı farklıdır. Erkek çocukların saldırgan davranışları hoş görülmekte, desteklenmekte; kız çocukların saldırgan davranışları baskılanmaktadır. Anadolu'nun birçok yerinde erkek çocuklarının saldırgan davranışları ile aileleri güç gösterisi yaptığını

düşünmektedir. Erkeklerin daha bağımsız ve cesur şekilde yetiştirilmesi hatta saldırgan davranışlarının desteklenmesi erkeklerde saldırgan davranışların daha yüksek çıkmasında etkilidir. Bu gibi düşünceler, erkek öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin yüksek çıkmasında etkili olmaktadır.

Araştırmada ele alınan bir diğer değişken olan sınıf düzeyi arttıkça saldırganlık düzeyi artmaktadır. 7. ve 8. sınıfların saldırganlık toplam ve fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlık düzeyleri 5. ve 6. sınıflardan yüksektir.

İlgili literatür incelendiğinde sınıf düzeyi arttıkça saldırganlığın arttığı sonucunu bulan araştırmalar mevcuttur (Aytekin, 2015; Karaduman, 2012; Kongur; 2015). Aytekin (2015), araştırmasında 8. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri 7 ve 6. sınıflardan yüksek olduğunu saptamıştır. Eroğlu (2009), araştırmasında ergenlikte olan kişilerin ilkokul öğrencilerine göre daha fazla saldırgan davranışlar sergilediği ve daha agresif olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlar araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Efiliti (2006) ise araştırmasında lise öğrencileri arasındaki saldırganlık düzeyini incelemiş ve lise 2. sınıfa giden öğrencilerin lise 1 ve lise 3 öğrencilerinden daha düşük saldırganlık düzeyine sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Ergenliğin fırtınalı bir dönem olduğunu düşünülürken, ergenliğe giren öğrencilerin saldırgan davranışlarının daha da artmaktadır. Ayrıca ergenlik dönemine giren çocukların aileleri ile yaşadığı sorunların artması ve bu sorunları çözememesi, kendini ifade edememesi gibi sebepler çevresine karşı daha çok saldırgan davranışlar sergilemesine neden olmaktadır. 8. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyinin yüksek çıkmasında kendilerini okulun en büyüğü hissetmeleri, bağımsız davranma istekleri etkilidir. Ayrıca sınava girecek olmalarından kaynaklı kaygı yaşadıkları için bu kaygıyı saldırgan davranışlar ile göstermektedirler. Ergenler saldırgan davranışlarını problem çözme yöntemi olarak kullanabilmekte ve bu yüzden bütün problemlerinde saldırgan davranışlar gösterebilmektedirler.

Araştırmanın bulguları incelendiğinde bir diğer değişken olan akademik başarı ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı farka rastlanmıştır. Saldırganlık toplamda düşük akademik başarıya sahip olanlar orta ve yüksek akademik başarıya sahip olanlardan daha yüksek saldırganlık düzeyine, orta akademik başarıya sahip olanlar yüksek akademik başarıya sahip olanlardan yüksek saldırganlık düzeyine sahiptir. Öfke ve fiziksel saldırganlıkta düşük ve orta akademik başarısı olanlar

yüksek akademik başarıya sahip olanlardan yüksek saldırganlık düzeyine; sözel saldırganlıkta düşük akademik başarıya sahip olanların yüksek akademik başarıya sahip olanlardan yüksek saldırganlık düzeyine; düşmanlıkta orta akademik başarıya sahip olanların yüksek akademik başarıya sahip olanlardan daha yüksek saldırganlık düzeyine sahiptir. Dolaylı saldırganlıkta düşük akademik başarıya sahip olanların saldırganlık düzeyi orta ve yüksek başarıya sahip olanlardan yüksektir.

Literatür incelendiğinde Karaduman (2012), araştırmasında akademik başarı ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki saptamış ve başarı düzeyi azaldıkça saldırganlık oranının arttığını gözlemlemiştir. Nair (2014), araştırmasında lise öğrencilerinde akademik başarı ile saldırganlıkta, fiziksel saldırganlık ve öfke düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık belirlemiştir. Akademik başarısı düşük öğrencilerin fiziksel saldırganlık ve öfke düzeyleri, akademik başarısı orta ve yüksek olan öğrencilerden yüksektir. Öz (2007), araştırmasında saldırganlık düzeyleri ile akademik başarı arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşmış ve akademik başarı arttıkça saldırganlık düzeyi düştüğünü saptamıştır. Bu sonuçlar araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Akademik başarısı düşük olan öğrenciler çevreleri, anne-babası tarafından takdir edilmemekte ve bu tutumlara tepki olarak saldırgan davranışlarda bulunmaktadır. Ayrıca akademik açıdan başarılı olamayan öğrenciler arkadaşları arasında yer edinebilmek, bir davranışı ile onay kazanmak için saldırgan davranışlar gösterebilmektedirler. Akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin düşük olması, bu öğrencilerin akılcı çözümler üreterek problemlerinin üstesinden gelebilmektedir. Suça meyilli kişilerin genel olarak öğrenme problemi yaşadıkları, olayları idrak etme düzeylerinin düşük olduğu gözlenmektedir (Yıldız, 2010) bağlamında bu kişilerin öğrenme güçlükleri nedeniyle akademik başarılarının düşük olduğu yorumu yapılabilir.

Araştırmada ele alınan bir diğer değişken olan ailenin sosyoekonomik durumu değişkenine göre öğrencilerin saldırganlık düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı farka rastlanmıştır. Ailesinin sosyoekonomik durumu düşük olanların saldırganlık toplam düzeyleri orta ve yüksek sosyoekonomik duruma sahip olanlardan yüksektir. Fiziksel ve dolaylı saldırganlıkta anlamlı farka rastlanmamış; sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık düzeylerinde anlamlı farka rastlanmıştır. Ailesi düşük ve orta gelirli öğrencilerin sözel saldırganlık düzeylerinin yüksek gelirli öğrencilerin düzeylerinden yüksek olduğu; düşük gelirli öğrencilerin öfke, düşmanlık

düzelelerinin orta ve yüksek geliri öğrencilerin düzeylerinden yüksek olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde Şahin (2011), araştırmasında öfke ve dolaylı saldırganlık düzeylerinde farklılık olmadığı ancak fiziksel, sözel saldırganlık ve düşmanlıkta istatistiksel açıdan fark olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Literatür incelendiğinde sosyoekonomik durum değişkenine göre, saldırganlık düzeylerinde anlamlı farklılık bulmayan araştırmalar da mevcuttur (Erkiner; 2012; Gümüş, 2011; Karaduman, 2012; Kongur, 2015; Öz, 2007). Aytekin (2015), araştırmasında sosyoekonomik düzeye göre bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Sosyoekonomik durum iyileştikçe saldırgan davranışların azaldığı sonucuna ulaşan araştırmalar da mevcuttur (Gönültaş, 2013; Gülcen, 2010). Bu sonuç araştırmanın sonucu ile benzerdir.

Eroğlu (2009), araştırmasında sözel ve dolaylı saldırganlıkta anlamlı bir farklılık gözlemlememiştir. Fiziksel saldırganlıkta üniversite öğrencilerinde farklılık saptamazken ailesi yüksek sosyoekonomik düzeye sahip lise öğrencilerinin ailesi düşük sosyoekonomik düzeye sahip öğrencilerden yüksek düzeye sahip olduğunu saptamıştır. Öfke ve düşmanlıkta lise öğrencilerinde fark yokken, üniversite öğrencilerinde ailesi düşük sosyoekonomik düzeye sahip öğrencilerin düzeyleri ailesi orta sosyoekonomik düzeye sahip öğrencilerin düzeyinden yüksektir.

Kayan (2012) araştırmasında ailenin sosyoekonomik geliri ile sınırlı ve sözel saldırganlıkta anlamlı fark bulmuştur. Sözel saldırganlıkta düşük sosyoekonomik gelire sahip olanların daha yüksek saldırganlık düzeyine sahip olduğu, sınırlı saldırganlıkta ise gelir durumu arttikça saldırganlığın arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Ailenin sosyoekonomik gelir düzeyi arttikça çocukların saldırgan davranışları azalmaktadır. Ailenin gelir düzeyinin düşmesi ile çocuklarda engellenmişlik seviyesi artmakta ve dolayısıyla saldırgan davranışlarında genel olarak bir artış olmaktadır. Ayrıca sosyoekonomik geliri düşük olan ailelerde ekonomik problemler yaşanabilmekte bu da aile üyelerinin birbirleri ile iletişimini ve ilişkilerini zayıflatabilmekte, iletişimi zayıflayan aile üyeleri de birbirlerine karşı daha fazla saldırgan davranışlar sergileyebilmektedir.

Araştırmada ele alınan bir diğer değişken olan baba eğitime göre saldırganlık toplam düzeylerinde farklılık olduğu sonucuna ulaşılmış ve babası okur-yazar olmayan ve ilkokul mezunu öğrencilerin saldırganlık düzeyi babası lise mezunu olanlardan yüksektir. Fiziksel saldırganlık haricinde sözel ve dolaylı

saldırganlık, öfke ve düşmanlıkta anlamlı farka rastlanmıştır. Sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, düşmanlık ve öfkede baba eğitim düzeyi düşük olanların saldırganlık düzeyleri daha yüksektir.

Şahin (2011), araştırmasında sözel ve dolaylı saldırganlık ile öfkede farklılığa ulaşmazken, fiziksel saldırganlık ve düşmanlıkta anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşmıştır. Babası üniversite mezunu olan çocukların fiziksel saldırganlık ve düşmanlıkta babası diğer düzeylerden mezun olan çocukların düzeylerinden düşüktür.

Yavuz (2007), araştırmasında baba eğitim düzeyi ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı farka ulaşmakla birlikte babası okuma yazma bilmeyen çocukların saldırganlık düzeylerinin babası üniversite mezunu olan, ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin düzeylerinden yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde baba eğitimi değişkenine göre saldırganlık düzeylerinde bir farklılık saptamayan araştırmalar da mevcuttur (Aytekin, 2015; Erkiner, 2012; Gönültaş, 2013; Karaduman, 2012; Kayan, 2012; Nair, 2014).

Araştırma sonuçlarına göre baba eğitim düzeyi arttıkça çocukların saldırganlık düzeyi azalmaktadır. Babaların eğitim düzeyi arttıkça çocuklarına yaklaşım biçimleri ve disiplin sağlama tarzları, çocukları ve onların sorunları ile ilgilenme düzeyi artar. Bu gibi sebeplerle çocuklarda görülen saldırgan davranışların azalacağı söylenebilir. Ayrıca eğitim seviyesi yüksek olan babalar çocuklarına sorunları ile baş edebilmek için seçenekler sunmaktadır. Sunulan seçenekler ile çocukların, sorunları karşısında ilk çare olarak saldırgan davranışları görmemesi ve sorunlarının çözümünde başka seçeneklere yönelmesi ile saldırgan davranışları daha az gerçekleştirdikleri söylenebilir.

Araştırma bulguları incelendiğinde bir diğer değişken olan anne eğitimi değişkenine göre saldırganlık toplam düzeyinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. Öfke haricinde fiziksel, dolaylı ve sözel saldırganlık ile düşmanlıkta anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Öfke düzeylerinde annesi okuryazar olmayan çocukların düzeyleri annesi ortaokul ve lise mezunu olan çocukların düzeylerinden yüksektir.

Literatür incelendiğinde anne eğitimi değişkeninin saldırganlık düzeylerinde bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşan araştırmalar mevcuttur (Aytekin, 2015; Gönültaş, 2013; Karaduman, 2012; Kayan, 2012; Yavuz, 2007; Yeğen, 2008).

Erkiner (2012), araştırmasında anne eğitimine göre öğrencilerin saldırganlık düzeyleri arasında farklılık olduğu sonucuna ulaşmıştır. Annesi lise mezunu olan çocukların saldırganlık düzeyi annesi ilkokul ve üniversite mezunu olanlardan yüksektir.

Nair (2014), araştırmasında eğitim düzeyi ile öfke, fiziksel ve dolaylı saldırganlıkta anlamlı farklılık gözlemlenmiştir. Annesi düşük eğitim düzeyine sahip çocukların öfke, fiziksel ve dolaylı saldırganlık düzeyleri, annesi yüksek eğitim düzeyine sahip çocukların düzeylerinden yüksektir. Sözel saldırganlık ve düşmanlıkta anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Araştırma sonucunda saldırganlık toplam düzeyi ile anne eğitimi değişkenine göre anlamlı fark çıkmaması annelerin her ne kadar eğitim seviyesini yükseltirse yükseltsin çocuk eğitiminde geleneksel eğitim yollarını kullanması, çocuk yetiştirme konusunda bilinçli olmaması ve bu konuda kendini yetiştirmemesi anne eğitimine göre saldırganlık düzeylerinde farklılık oluşturulmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca annelerin ev dışında çalışması ile çocuğa başka biri bakabilmekte ve ihtiyaçlarını giderebilmektedir. Bakıcı ile büyüyen çocukta bakıcının çocuk yetiştirme konusundaki bilgi ve birikimi, tavırları, davranışları çocuğun saldırganlık düzeyinde etkili olmuş olabilir.

Araştırma sonuçları incelendiğinde ele alınan bir diğer değişken olan anne-baba birliktelik durumu ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır.

Erkiner (2012), araştırmasında anne ve babasının evlilik durumlarına göre saldırganlık düzeyi üzerinde bir farklılık saptamamıştır. Kayan (2012)'ın araştırmasında da anne-babanın birliktelik durumu ile saldırganlık düzeyinde bir farklılık saptanmamıştır. Bu sonuçlar araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde; Dizman (2003), araştırmasında annesi olmayan çocukların saldırganlık düzeylerinin anne ve babası ile yaşayan çocukların düzeylerinden yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca araştırmasında anne ve babası boşanmış öğrencilerin öfke, saldırganlık, depresyon, anksiyete, suça yönelme durumlarında bir artış gözlenmekte ve bunlar da öğrencinin gelişimini olumsuz etkilemektedir. Gönültaş (2013), araştırmasında aile ile birlikte yaşama değişkenine göre saldırganlık düzeyinde bir farklılık saptamamıştır. Ayrıca anne-

babası boşanmış olan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri anne-babası birlikte olan öğrencilerin düzeylerinden yüksektir.

Anne-baba birliktelik durumunun çocukların saldırganlık düzeyinde fark oluşturmamasında çocuğun anne-babasının ayrı olması veyahut ebeveynlerinden birini kaybetmiş olsa bile ebeveynlerinden herhangi birisinin saldırgan davranışlar sergilemesi ile saldırgan davranışları gözlemleyip kendisinin de saldırgan davranışları gerçekleştirebilmesine ve farklılık bulunmamasına neden olmuş olabilir.

Araştırma sonuçlarında kardeş sayıları değişkenine göre saldırganlık toplam düzeyinde anlamlı farka rastlanmıştır. Saldırganlık toplam düzeyi incelendiğinde 4 ve daha fazla kardeşi olan çocukların düzeyleri tek çocuk olanların düzeylerinden yüksektir. Düşmanlık ve dolaylı saldırganlıkta anlamlı farka rastlanmazken; sözel ve fiziksel saldırganlık, öfkede anlamlı farka rastlanmıştır. Fiziksel ve sözel saldırganlık ve öfkede kardeş sayısı fazla olan çocukların düzeyleri kardeş sayısı az olanların düzeyinden yüksektir.

Dizman (2003), araştırmasında tek çocuk olan öğrencilerin saldırganlık düzeyinin kardeşi olanların saldırganlık düzeyinden düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Başar (1996), araştırmasında kardeş sayısının artmasının saldırganlık düzeyinde anlamlı farklar ortaya koyduğunu belirlemiştir. Bu sonuçlar araştırmanın sonucu ile benzerdir.

İlgili literatür incelendiğinde öğrencilerde kardeş sayısının saldırganlık düzeylerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığı sonucuna ulaşan araştırmalar mevcuttur (Aytekin, 2015; Bayrak, 2011; Erkiner, 2012; Kongur, 2015; Şahin, 2011).

Yavuz (2007), araştırmasında anlamlı fark saptamış ve tek çocukların saldırganlık düzeylerinin 2 ve daha fazla kardeşe sahip olan çocukların düzeylerinden yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kardeş sayısının fazla olması ile anne ve babanın çocukları ile yeterince ilgilenememesi ve çocuklarının disiplininde sert kurallar, ceza, şiddet uygulamaları, saldırgan davranışlar sergilemeleri ve çocuklarının da anne-babanın bu davranışlarını model almaları ile kardeş sayısı çok olan çocukların saldırganlık düzeylerinin yüksek çıkmasına sebep olmuş olabilir. Ayrıca anne, baba ilgisizliği ile çocuklar üye sayısı fazla olan ailelerde aile bireylerinin birbirine karşı hoşgörüsünün az olabileceği, bireylerin daha fazla engellenme yaşayabileceği ve bunun sonucu olarak da saldırgan davranışların artacağı söylenebilir.

Araştırmada incelenen bir diğer değişken olan kimliğini gizleyip gizlememe durumuna göre saldırganlık toplam, fiziksel saldırganlık ve öfke düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmaktadır. Dolaylı, sözel saldırganlık ve düşmanlık arasında anlamlı farka rastlanmamıştır. Saldırganlık toplam, öfke, fiziksel saldırganlıkta kimliğini gizlemeyenlerin saldırganlık düzeyleri daha yüksektir.

Elde edilen sonuçlara göre sanal ortamda kimliğini gizleyenlerin kim olduğunun bilinmemesi ve zarar verici davranışlarının sonuçlarından etkilenmeyeceğini düşünerek daha fazla saldırgan davranışlar sergileyeceği beklenmektedir. Araştırmada bu sonucun çıkması öğrencilerin bu maddeye objektif cevap vermemesi ile açıklanabilir.

Araştırmada ele alınan bir diğer değişken olan arkadaşlık ilişkileri ile saldırganlık düzeyleri arasında düşmanlık haricinde saldırganlık toplam, öfke ve sözel, dolaylı ve fiziksel saldırganlık arasında anlamlı farka rastlanmamıştır. Düşmanlıkta orta ilişki düzeyine sahip olanların düzeyi iyi düzeyde arkadaşlık ilişkisi olanların düzeyinden yüksektir.

Nair (2014), araştırmasında arkadaşlık ilişkilerine göre saldırganlık düzeyleri arasında kendini açma, öfke, fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlıkta negatif ilişki saptamıştır. Düşmanlıkta ilişki tespit etmemiştir.

Yavuz (2007), araştırmasında okulda arkadaşları ile ilişkileri iyi olmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin arkadaşlık ilişkileri iyi olan öğrencilerin düzeylerinden yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkileri önem kazanmaktadır bir nevi sosyal destek konumundadır. Arkadaşlık ilişkileri gruba ait olma duygusu, benlik gelişimi gibi durumlara katkı sağladığı için önemlidir. Gruba aidiyet hisseden ve arkadaşları tarafından kabul gören kişilerin saldırgan davranışlarının azaldığı görülmektedir. Arkadaşlık ilişkileri kötü olan öğrencilerin daha yüksek düzeyde saldırgan davranışlara sahip olması beklenirken saldırganlık toplamda anlamlı farka rastlanmamıştır. Bu sonuç öğrencilerin objektif cevap vermemesi ile açıklanabilir.

Araştırmada ele alınan bir diğer değişken olan aile içinde saldırgan davranışlar gözlemlene ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı farka ulaşılmıştır. Ailede çok sık ve ara sıra saldırgan davranışlar gözlemleyen öğrencilerin saldırganlık düzeyleri arasında fark yoktur. Ailesinde çok sık ve hiçbir zaman saldırganlık davranışların gözlenmesi arasında sözel saldırganlıkta fark yokken fiziksel saldırganlık, saldırganlık toplam, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlık düzeyleri

arasında anlamlı fark vardır. Çok sık diyenlerin saldırganlık düzeyleri hiçbir zaman diyenlerden yüksektir. Ailesinde saldırgan davranışlar ara sıra ve hiçbir zaman gösterilmesi arasında saldırganlık düzeyleri arasında fark anlamlıdır. Ara sıra diyenlerin düzeyi hiçbir zaman diyenlerden yüksektir.

Bu sonuçlar saldırgan davranışların gözlemlenerek öğrenildiğini savunan sosyal öğrenme kuramı ile açıklanabilir. Anderson ve Bushman (2002)'a göre çocukların şiddete maruz kalması saldırgan davranışlarının asıl nedenlerindedir. Ayrıca saldırgan davranışlar sergileyen kişilerin model alınması ve saldırgan davranışların pekiştirilmesi saldırganlığın öğrenilmesine neden olmaktadır. Eron (1994), saldırgan davranışların olduğu bir ortamda yetişen bireylerin, saldırgan tepkileri normal bir tepki olarak gördüğünü ve saldırgan tepkiler gösterdiğini belirtmektedir.

Saldırgan davranışların aile bireyleri tarafından gösterilmesi çocuklara örnek teşkil edebilecek davranışlara neden olmaktadır. Kişide saldırgan davranışların oluşmasında ailesinin etkisi büyüktür. Ayrıca sosyal öğrenme kuramında kişiler kime, nerede, hangi şekilde saldırgan davranışlar göstereceğini sonradan kazanırlar. Çocuğun annesi veya babasını model alması gelişim dönemlerinde kaçınılmaz bir durumdur. Anne ve babanın saldırgan davranışlarının olması çocuklarının da bu saldırgan davranışları model alarak kendi çevresinde göstermesine ve saldırgan davranışlarının artmasına neden olmaktadır. Ayrıca ailesinde saldırgan davranışları az veya çok gözlemlemesi çocukların saldırganlık düzeyinde farklılığa neden olmazken saldırgan davranışların varlığı ve yokluğu fark oluşturmaktadır. Ayrıca ailesinde saldırgan davranışlar gösterilerek çocuğa ceza verilmesi çocukların saldırgan davranışlarında artış meydana getirdiği söylenebilir.

Araştırmada ele alınan bir diğer değişken olan arkadaşlar arasında saldırgan davranışlar gözleme düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Öğrencilerin arkadaşları tarafından gözlemlendiği saldırgan davranışlar arttıkça kendi saldırgan davranışları da artmaktadır.

Elde edilen bu sonuçlar ile çocukların kendi arkadaş çevrelerinden saldırgan davranışları kendine karşı ve başkalarına karşı uygulandığını gözlemlemesi onları model alması ile kendilerinde de saldırgan davranışlarında artış meydana getirmektedir. Ayrıca arkadaşlar arasında kabul görme, bir gruba aidiyet hissetme ve saldırgan davranışlar sergileyen kişilere çevresi tarafından daha fazla saygı duyulması ve o kişinin daha popüler olması gibi sebepler ile saldırgan davranışları

sergileyen arkadaşlarını örnek alarak gibi saldırgan davranışlar uygulayabilmektedirler.

Araştırmada ele alınan bir diğer değişken öğretmenlerden saldırgan davranışların gözlemlenmesinde öğrenciler üzerinde düşmanlık haricinde, saldırganlık toplam, öfke ve fiziksel, sözel, dolaylı saldırganlıkta anlamlı farklılık vardır. Çok sık ve ara sıra saldırgan davranışlar gözlemleyenler ile çok sık ve hiçbir zaman saldırgan davranışlar gözlemleyenler arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında sergileyenlerde ara sıra diyenlerin düzeyi yüksektir.

Saldırgan davranışları öğretmenlerinden gözleyen çocukların öğretmenleri model almaları, problem durumlarında saldırgan davranışlar göstererek problemlerini çözmeye çalışmaları gibi nedenlerle saldırganlık düzeyleri yüksek çıkması beklenmektedir. Çok sık ve hiçbir zaman saldırgan davranışların gözlemlenmesi ve uygulanması arasında fark bulunmaması öğrencilere bu ölçekleri öğretmenleri uygulattığı için öğrencilerin öğretmenleri hakkında objektif cevaplar vermemesi ile açıklanabilir.

Araştırma sonuçlarında ele alınan bir diğer değişken aile içinde saldırgan davranışların öğrenciye uygulanma sıklığına göre saldırganlık düzeylerinde anlamlı farklılık bulunmuştur. Saldırgan davranışların ailede öğrenciye çok sık ve ara sıra uygulanma sıklıklarında saldırganlık toplam, fiziksel, sözel, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlıkta anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Çok sık ve hiçbir zaman diyen öğrenciler arasında öfke, düşmanlık, sözel saldırganlık ve dolaylı saldırganlıkta anlamlı farklılık bulunmamıştır. Fiziksel saldırganlık ve saldırganlık toplamda çok sık diyenlerin saldırganlık düzeyi yüksektir. Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında anlamlı farklılık bulunmuş ve sonuç ara sıra diyenlerin lehinedir.

Literatür incelendiğinde yapılan araştırmalarda bu sonuçları destekleyen araştırmalar mevcuttur (Şahin ve Owen, 2009; Ayan, 2007). Gönültaş (2013), araştırmasında ailesinden şiddet görme değişkenine göre anlamlı bir fark saptanmıştır. Ailesinde şiddete maruz kalan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri yüksektir. Gümüş (2011), araştırmasında hafif düzeyde şiddet uygulansa bile gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Anne ve babadan görülen şiddet ile çocukların daha fazla saldırgan olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ailede şiddet davranışı gören

çocuklarda saldırganlık düzeyi artmaktadır. Araştırmada anneler ile yapılan görüşmelerde annelerin çocuklarını disipline etmek için şiddet gösterebildikleri sonucuna ulaşmıştır. Koç (2014), araştırmasında aile içinde şiddet görüp görmeme değişkenine göre farklılık saptamıştır. Ailesinde şiddet uygulanan bireylerin saldırganlık düzeyi şiddet uygulanmayan bireylerden daha yüksektir. Saldırganlık düzeyi ile aile içinde şiddet görme arasında pozitif yönde bir ilişki vardır. Şahin ve Owen (2009)'in araştırmasında aile içinde saldırgan davranışların gösterilmesi ile saldırgan düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunmuş ve ailesinde şiddet gören çocukların saldırganlık düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuçlar araştırmanın sonuçları ile benzerdir.

Çocukların ilk öğretmenleri ve babalarıdır. Çocuklar, anne ve babadan model olarak birçok davranışı kazanmaktadırlar. Evde aile bireyleri ile kurulan ilişki ve iletişim bireyin aile dışında, çevresi ve arkadaşları ile kuracağı ilişki ve iletişimleri etkilemektedir. Evde problem çözme yöntemi olarak saldırgan davranışlar gösteriliyorsa çocuk dışarıda da problemlerini saldırgan davranışlar ile çözmeye çalışabilmekte ve bu da saldırganlık düzeylerini artırmaktadır.

Araştırmada ele alınan bir diğer değişken arkadaşlarından saldırgan davranışların öğrenciye uygulanma sıklığıdır. Arkadaşları tarafından çok sık ve ara sıra saldırganlığa uğradığını söyleyenler arasında düşmanlık haricinde fark bulunmamaktadır. Düşmanlıkta çok sık saldırgan davranışlar gözlemleyenlerin saldırganlık düzeyi daha fazladır. Saldırganlığı çok sık ve hiçbir zaman gözlemleyenler arasında çok sık diyenlerin, ara sıra ve hiçbir zaman gözlemleyenler arasında ara sıra diyenlerin saldırganlık düzeyi daha fazladır.

Elde edilen bu sonuçlar ile arkadaşlarının kendine uyguladığı saldırgan davranışlar sebebi ile popülerliğinin arttığını gözlemleyen öğrencilerin, o arkadaşının saldırgan davranışlarını model olarak bir gruba aidiyet hissetmek ve çevresini genişletmek amacıyla saldırgan davranışları daha fazla gerçekleştirmektedir.

Öğretmenlerden saldırganlık uygulanmasında saldırganlık toplam puanında ve fiziksel, sözel, dolaylı saldırganlık, düşmanlık ve öfkede anlamlı farklılık bulunmuştur. Çok sık ve ara sıra diyenler arasında fiziksel saldırganlık haricinde anlamlı farka rastlanmamıştır. Fiziksel saldırganlıkta çok sık diyenlerin saldırganlık düzeyleri daha yüksektir. Çok sık ve hiçbir zaman diyenler arasında anlamlı farka rastlanmamıştır. Ara sıra ve hiçbir zaman diyenler arasında ara sıra diyenlerin saldırganlık düzeyi yüksektir.

Öğrencilerin anne-babadan sonra davranışlarını en çok şekillendiren, davranışlarını model aldığı kişi öğretmenleridir. O yüzden okul ortamında öğretmenlerinden gözlemlediği olumlu davranışlarının yanında birçok olumsuz davranışını da taklit etmektedir. Bu olumsuz davranışlardan biri de saldırgan davranışlardır. Saldırgan davranışların öğrenciye uygulanması ve öğrencinin öğretmenin saldırgan davranışlarını örnek alması ile öğrencide saldırgan davranış düzeyinin artmaktadır. Ancak öğretmenleri tarafından çok sık ve hiçbir zaman saldırgan davranışlar uygulanan çocuklar arasında anlamlı farkın çıkmaması öğrencilere araştırmanın ölçeklerini öğretmenlerinin uygulatması sonucu öğretmenleri hakkında objektif cevap vermemeleri ile açıklanabilir.

Araştırma sonuçlarında anne-baba tutumu değişkenine göre saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı farklılığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anlayışlı ve baskıcı-otoriter tutuma sahip ebeveyni olan öğrencilerde baskıcı-otoriter tutuma sahip ebeveyni olan çocukların saldırganlık düzeyleri daha yüksektir. Anlayışlı ve ilgisiz-kayıtsız tutuma sahip olan ebeveyni olan öğrencilerde fiziksel ve dolaylı saldırganlık, öfkede anlamlı farklılık olmadığı ancak sözel saldırganlık ve düşmanlıkta ilgisiz-kayıtsız tutuma sahip ebeveyni olan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Baskıcı-otoriter ve ilgisiz-kayıtsız tutuma sahip ebeveyni olan öğrencilerde dolaylı saldırganlıkta fark bulunmuş ve baskıcı-otoriter tutuma sahip öğrencilerin dolaylı saldırganlık düzeyleri daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Gönültaş (2013), araştırmasında anne-baba tutumu değişkenine göre saldırganlık düzeyi arasında anlamlı fark saptamıştır. Baskıcı-otoriter ve ilgisiz-kayıtsız anne-baba tutumuna sahip öğrencilerin saldırganlık düzeyi anlayışlı-demokratik anne-baba tutumuna sahip ebeveyni olan öğrencilerin düzeyinden yüksektir. Karaduman (2012)'in, araştırmasında otoriter babaya sahip çocukların saldırganlık düzeyleri demokratik tutuma sahip babaya sahip olanlardan yüksektir. Ancak anne tutumu ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Zengin (2008)'in araştırmasında otoriter ve ilgisiz anne-baba tutumuna sahip ebeveynlerin çocuklarının saldırganlık düzeyleri, demokratik anne-baba tutumuna sahip çocukların saldırganlık düzeylerinden yüksektir. Uğur (2013)'un araştırmasında baskıcı-otoriter tutuma sahip ebeveyni olan öğrencilerin

saldırıcılık düzeyleri, demokratik tutuma sahip ebeveyni olan öğrencilerden yüksektir. Bu sonuçlar araştırmanın sonuçları ile benzerdir.

Nair (2014), araştırmasında anne-baba tutumlarının öfke, düşmanlık, sözel ve dolaylı saldırıcılıkta anlamlı bir farklılık oluşturmadığı, fiziksel saldırıcılıkta farklılık olduğu sonucuna ulaşmıştır. Demokratik ve serbest tutuma sahip ebeveyni olan çocukların fiziksel saldırıcılık düzeyi otoriter tutuma sahip ebeveyni olan çocuklardan yüksektir.

Şahin ve Owen (2009), araştırmasında anne-baba tutumu ile saldırıcılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu ve aşırı koruyucu anne tutumuna sahip öğrencilerin saldırıcılık düzeylerinin anlayışlı anne tutumuna sahip öğrencilerin düzeylerinden yüksek olduğunu saptamıştır. İlgisiz baba tutumuna sahip öğrencilerin saldırıcılık düzeylerinin de anlayışlı baba düzeylerinden yüksek olduğunu gözlemlemiştir.

Öz (2007), araştırmasında anne-baba tutumları ile saldırıcılık düzeyleri arasında bir ilişki saptamamıştır.

Anne ve babanın tutumu çocuk yetiştirmede çocuğun davranışlarının şekillenmesinde en büyük etkenlerdendir. Aile çocuğun yetişkinliğe hazırlandığı yerdir (Yıldız, 2010). Çocukları üzerinde baskı kuran ve fazla otoriter davranan anne-babaların çocukları, üzerinde baskı hissedecek ve engellenmişlik duygusunu daha fazla yaşayacakları için daha fazla saldırıcılık davranışlar sergileyebilmekte ve saldırıcılık düzeyleri daha yüksek çıkmaktadır.

5.2. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.2.1. Sonuç

Bu araştırma, ortaokul öğrencilerinde siber zorbalık düzeyi ile saldırıcılık düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma ilişkisel tarama deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada ortaokul öğrencilerinde siber zorbalık ile saldırıcılık düzeyine bakılmış, siber zorbalık ile saldırıcılık düzeyleri ilişkisi incelenmiş, saldırıcılığın siber zorbalığı yordama düzeyi saptanmış, demografik bilgiler açısından siber zorbalık ve saldırıcılık ölçeklerinde farklılaşması incelenmiştir. Elde edilen bilgiler literatür çerçevesinde tartışılarak yorumlanmıştır. Araştırmada Siber Zorbalık Ölçeği, Siber Mağduriyet Ölçeği,

Saldırganlık Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırmaya ortaokula giden 497 kız, 307 erkek öğrenci olmak üzere 804 öğrenci katılmıştır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar ile birçok istatistiksel işlem yapılmıştır. Araştırmada Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu, Bağımsız Grup t testi, Basit Regresyon Analizi, Tek Boyutlu Varyans Analizi (ANOVA), Mann Whitney U Testi, Kruskal Wallis Testi, Post-Hoc LSD ve Tamhane Testleri istatistiksel işlemleri kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen en temel sonuç, ortaokul öğrencilerinde siber zorbalık düzeyi ile saldırganlık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin var olduğudur. Fiziksel saldırganlık, sözel saldırganlık, öfke, düşmanlık, dolaylı saldırganlık ile siber zorbalık düzeyi arasında anlamlı ilişki saptanmıştır.

Saldırganlık düzeyinin siber zorbalığı yordamasına ilişkin elde edilen bulgularda saldırganlık düzeyi siber zorbalığı yordamaktadır. Sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, fiziksel saldırganlık, öfkenin de siber zorbalığı yordadığı düşmanlığın siber zorbalığı yordamakta istatistiksel açıdan anlamlı bir katkısı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla siber zorba davranışlarını gerçekleştirdiği ve siber mağduriyet durumunu kızlardan daha fazla yaşadığı görülmüştür. Sınıf düzeyi yüksek olan öğrencilerin alt düzeylere göre daha fazla siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarını yaşadıkları saptanmıştır. Akademik başarıda siber zorbalık ve siber mağduriyette anlamlı fark bulunmuştur. Akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin siber zorbalık ve siber mağduriyet durumlarını daha az yaşadıkları saptanmıştır.

Sosyoekonomik düzeyde siber mağduriyette anlamlı farka rastlanmıştır. Düşük gelirli ailelerin çocuklarının siber mağduriyet düzeyleri yüksek gelirli ailelerin çocuklarının siber mağduriyet düzeylerinden fazladır. Siber zorbalıkta anlamlı farklılığa ulaşılamamıştır.

Anne-baba eğitiminde siber zorbalık ve siber mağduriyet durumları incelenmiştir. Anne eğitiminde siber zorbalık ve siber mağduriyette anlamlı farklılığa ulaşılamamıştır. Baba eğitiminde siber zorbalıkta anlamlı farklılık bulunmuş ve baba eğitimi arttıkça siber zorbalık düzeyi azalmaktadır. Baba eğitiminde siber mağduriyette anlamlı farka rastlanmamıştır.

Araştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla saldırgan eğilim gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Saldırganlığın alt boyutları olan fiziksel

saldırganlık, sözel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlık boyutlarında erkekler kızlara göre daha fazla saldırgan düzeyler göstermiştir.

Sınıf düzeyinde saldırganlık düzeyi ve fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlıkta anlamlı farka rastlanmıştır. Sınıf düzeyi arttıkça saldırganlık düzeyi ve sözel saldırganlık, fiziksel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlık düzeyleri artmaktadır. Akademik başarıda saldırganlık düzeyi ve öfke, düşmanlık, sözel, dolaylı ve fiziksel saldırganlıkta anlamlı farklılık bulunmuştur. Düşük akademik başarılı öğrencilerin saldırganlık düzeyi ve öfke, düşmanlık, sözel, dolaylı ve fiziksel saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyoekonomik düzeyde fiziksel saldırganlık ve dolaylı saldırganlıkta anlamlı farka rastlanmamış; öfke, düşmanlık, sözel saldırganlık ve saldırganlık toplamda anlamlı farka rastlanmıştır. Ailesi düşük gelirli öğrencilerin sözel saldırganlık düzeyi daha fazladır. Öfke, düşmanlık ve saldırganlık toplamda ailesi düşük gelirli öğrencilerin düzeyleri orta ve yüksek gelirli ailelerin çocuklarının düzeyinden daha yüksektir.

Baba eğitiminde fiziksel saldırganlık haricinde öfke, düşmanlık, sözel ve dolaylı saldırganlıkta ve saldırganlık toplamda anlamlı farka rastlanmıştır. Sözel saldırganlık ve öfkede baba eğitimi arttıkça saldırganlık düzeyleri düşmektedir. Dolaylı saldırganlıkta babası okuryazar olmayanların düzeyi babası lise mezunu olanlardan yüksektir. Saldırganlık toplamda babası okuryazar olmayanların ve ilkokul mezunu olanların saldırganlık düzeyi lise mezunundan yüksektir.

Aile içinde saldırgan davranışlar gözlemlemesinde saldırganlık düzeyi ve sözel saldırganlık, fiziksel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlıkta anlamlı farka rastlanmıştır. Ailede saldırgan davranışların varlığı ya da yokluğu anlamlı farkı oluştururken uygulanan saldırganlığın düzeyi gruplar arasında anlamlı fark oluşturmamaktadır. Arkadaşlar arasında saldırgan davranışları daha çok gözlemleyenlerin saldırganlık düzeyi ve sözel saldırganlık, fiziksel saldırganlık, dolaylı saldırganlık, öfke ve düşmanlıkta saldırganlık düzeylerinin daha fazla olduğu görülmektedir.

5.2.2. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda anne-babalara, psikolojik danışmanlara, araştırmacılara yönelik öneriler sunulmuştur.

5.2.2.1. Anne-Babalara Yönelik Öneriler

- Anne-babalar çocuklarına rol model olduklarını bilerek onlara doğru rol model olabilmek amacıyla aile içi doğru iletişim, öfke kontrolü, saldırgan davranışlar ile başa çıkma konularında çevrelerinde bulunan üniversitelerin, kültür merkezlerinin, okulların, danışmanlık merkezlerinin seminer ve konferanslarına katılım sağlayabilirler.
- Anne-babalar çocuklarını internet dışında farklı aktivitelere yönlendirebilir. İnternette vakit geçirme ve siber zorba davranışları gerçekleştirme nedenlerinden biri de can sıkıntısıdır. Çocuklarının can sıkıntısı yaşamaması ve hayattan daha fazla zevk alabilmesi için onlara okul bünyesinde açılmış olan satranç, basketbol, voleybol, akıl oyunları, halk oyunları gibi kurslara veya evlerinin çevrelerinde bulunan gençlik merkezleri ve spor okullarının enstrüman çalma, yüzme, çeşitli sporlar, tiyatro, drama gibi kurslarına çocuklarını yönlendirerek öğrencinin kaliteli vakit geçirmesi sağlanabilir.
- Anne-babaların çocuklarının yapabileceğinden fazla beklentisi olması, çocuğuna karşı fazlasıyla eleştirel bir tutum sergilemesi, rekabet ortamı oluşturması çocuğun kişiler arası ilişkilerinde sorun yaratıp çevresindekilere karşı öfkeli olmasına sebep olabilir. Anne-babalar bu konuda destekleyici ve cesaret verici olmalıdırlar.
- Anne-babalar çocuklarının problem çözme yöntemlerini öğrenmesi ve hayatına katabilmesi amacıyla çocuğunun merak, yaratıcı düşünme ve olaylara eleştirel bakabilme gibi durumlarını desteklemeli ve bu durumları kazanabileceği ortamlar oluşturmalıdırlar.

5.2.2.2. Psikolojik Danışmanlara Yönelik Öneriler

- Psikolojik danışmanlar; siber zorbalık, siber mağduriyet ve saldırganlık durumları ile alakalı ve başa çıkma stratejileri ile alakalı seminer ve

konferanslar verebilir. Grup çalışmaları ile bu bilgiler desteklenebilir. Psikolojik danışmanlar, çocukların birbirleri ile iletişimini ve sosyal ilişkilerini artırıcı faaliyetler yapabilir.

- Psikolojik danışmanlar önleyici rehberlik çalışmaları ile siber zorbalık kavramının öğrenilmesinde, siber zorbalık ve saldırgan davranışlar ile nasıl başedebileceğine dair bilgilendirici çalışmalar ve etkinlikler yapabilir. Çocukların empati kurmasını sağlayarak siber zorba ve saldırgan davranışların kendilerine uygulanması sürecinde kendini nasıl hissettiğine dair duygu ve düşüncelerini alarak bilinçlenmeleri artırılabilir.
- Psikolojik danışmanlar aile seminerlerinde siber zorbalık eğitim oturumu yaparak ailelerin siber zorbalığın ne olduğu, siber zorbalıkla nasıl baş edilebileceği konusunda bilinçlenmeleri sağlanabilir.
- Psikolojik danışmanlar Akılcı-Duygusal Davranışsal Müdahale ile siber zorba davranışları olan ve siber mağduriyet yaşayan öğrenciler için çalışmalar yapabilir.
- Psikolojik danışmanlar akran baskısı, arkadaşlarından görülen saldırgan davranışlar gibi durumlarda saldırgan davranışlar ile karşılık vermektense bireysel olarak bu durumlar ile nasıl başedebileceği konusunda öğrencilere bireysel anlamda çalışmalar yapılabilir ve çocuklarının bu durumlara nasıl yaklaşacağı konusunda anne-babalara bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.
- Psikolojik Danışmanlar öğrencilere medya okur yazarlığı çalışmaları yaptırabilir. Doğru internet kullanımı konusunda öğrencilerin farkındalık kazandırılabilir.
- Psikolojik danışmanlar öğrencilere zaman yönetimi konusunda seminerler verebilir.
- Okullarda akran arabuluculuğu sistemi kullanılarak saldırgan davranışları birbirlerine karşı gösteren öğrenciler arasında doğru iletişim kurulabilir, böylece saldırgan davranışların önüne geçilebilir.
- Psikolojik danışmanlar farkındalık eğitimleri ile öğrencilerinin olumlu ve olumsuz yönlerini fark etmesini sağlayabilir, öğrencilerin yetenek ve beceri alanlarını fark ederek o alanlara yönlendirmesi yapılabilir. Böylece öğrencilerin bir şey başarıyor hissini yaşaması, kendini bir gruba ait hissetmesi sağlanabilir.

5.2.2.3. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Ortaokul öğrencileri haricinde ilkokula giden ve liseye devam eden öğrencilerde siber zorbalık ile saldırganlık düzeyleri ile ilgili araştırmalar yapılabilir. Bu araştırmaya benzer olarak daha geniş örneklem grubu ile çalışılabilir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar daha geniş örneklem grubu ile daha genellenebilir duruma gelecektir.
- Medyada siber zorbalık ile saldırganlık üzerine çalışmalar yapıp kamu spotu yapılarak öğrencilerin ve ailelerinin siber zorbalık ile saldırganlık konularında farkındalık oluşturulabilir.
- Siber zorbalık ile saldırganlıkla ilgili yapılacak çalışmalarda nitel araştırmalar yapılabilir ve bu nitel araştırmalar ile derinlemesine analizlere gerek duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abay, E. ve Tuğlu, C. (2000). Şiddet ve Agresyonun Nörobiyolojisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 3, 21-26.
- Ağlamaz, T. (2006). *Lise Öğrencilerinin Saldırđanlık Puanlarının Kendini Açma Davranışı, Okul Türü, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Anne-Baba Öğrenim Düzeyi ve Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Akgün, S. (2005). *Akran Zorbalığının Anne-Baba Tutumları ve Anne-Baba Ergen İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akpınar, F. (2010). *Borderline Kişilik Bozukluğu Olan Bireylerin Öfke Tarzları ve Saldırđanlık Davranışları Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksaray, S. (2007). Siber Zorbalık. *Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 405-432.
- Aktaş, V. ve Güvenç, G. B. (2006). Kız ve Erkek Ergenlerde Saldırđan ve Olumlu Davranışlar ile Yaş, İlişkisel Bağlam ve Kişiler Arası Duyarlılık Arasındaki İlişkiler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2), 233-264.
- Aktepe, E. (2013). Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet. *New Symposium Journal*, 1(1), 31-36.
- Anderson, C. A. and Bushman, B. J. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology*, 53, 27-51. doi:10.1146/annurev.psych.53.100901.135231
- Arıcak, O. T. (1995). *Üniversite Öğrencilerinde Saldırđanlık, Benlik Saygısı ve Denetim Odağı İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric Symptomatology as a Predictor of Cyberbullying University Students. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S. Çıplak, S., Yılmaz, N. and Memmedov, C. (2008). Cyberbullying Among Turkish Adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11(3), 253-261. doi: 10.1089/cpb.2007.0016.
- Arıcak, O. T., Tanrikulu, T., ve Kınay, H. (2012). Siber Mağduriyet Ölçeği'nin İlk Psikometrik Bulguları. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(11), 1-6.
- Arslan, C., Hamarta, E., Arslan, E. ve Saygın, Y. (2010). Ergenlerde Saldırganlık ve Kişilerarası Problem Çözmenin İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 9 (1), 379-338.
- Ayan, S. (2007). Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 206-214.
- Ayas, T. (2014). Depresyon, Anksiyete ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre Sanal Zorbaliğa Maruz Kalma Düzeylerinin Yordanması. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1, 1-17.
- Ayas, T. ve Horzum, B. (2014). Ortaöğretim Öğrencilerin Psikolojik Belirtilere Göre Sanal Zorba ve Sanal Mağdur Düzeylerinin Yordanması. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(2), 21-36.
- Ayas, T. ve Horzum, B. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Durumu. *Elementary Education Online*, 11 (2), 369-380.
- Ayas, T. and Horzum, B. (2011). Exploring the Teachers' Cyber Bullying Perception in terms of Various Variables. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(2), 619-640.
- Ayas, T. ve Horzum, B. (2010). Sanal Zorba/Kurban Ölçek Geliştirme Çalışması. *Akademik Bakış Dergisi-Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 19, 1-17.

- Aydın, A. ve Akgün, S. (2014). Ergenlikte Reaktif-Proaktif Saldırganlık, Öfke ve Narsizm İlişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29(73), 44-56.
- Aytekin, E. (2015). *Ortaokul Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyinin Ebeveyn Kabul Red Algısı ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bacıoğlu, S. ve Özdemir, Y. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Saldırgan Davranışları ile Yaş, Cinsiyet, Başarı Durumu ve Öfke Arasındaki İlişkiler. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Uluslararası e-dergi*, 2, 2.
- Balcıoğlu, İ. (2001). *Şiddet ve Toplum*. (3. Baskı), İstanbul: Bilge Yayınları.
- Bandura, A. (1973). *Agression: A Social Learning Analysis*, Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1999). Social Cognitive Theory in Personality. A. P. Lawrence, Oliver, P.J. (Ed.). *Handbook of Personality. Theory and Research*. (2 bs.). New York: The Guilford Press.
- Başar, F. (1996). *Üvey Ebeveyne Sahip Olan ve Olmayan 10-11 Yaş Grubundaki Çocukların Saldırganlık Eğilimleri ve Kendilerini Algılama Biçimlerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Başköy, N. (2013). *Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık, Siber Zorbalık ve Bilgisayara Karşı Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evren Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Batmaz, M. ve Ayas, T. (2013). İlköğretim İkinci Kademedeki Öğrencilerin Psikolojik Belirtilere Göre Sanal Zorbalık Düzeylerinin Yordanması. *Sakarya University Journal of Education*, 3(1), 45-53.

- Bayar, Y. (2010). *Okul Sosyal İklimi ile Geleneksel ve Sanal Zorbalık Arasındaki İlişkiler: Genellenmiş Akran Algısının Aracı Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bayrak, B. (2011). *10-12 Yaşlarındaki Öğrencilerin Saldırganlık Eğilimleri ve Bunu Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Beale, A. V. and Hall, K. R. (2007). Cyberbullying: What School Administrators (and parents) Can Do? *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 81(1), 8-12. Doi:10.3200/TCHS.81.1.8-12.
- Belsey, B. (2006). *Cyberbullying: An Emerging Threat to the "Always On" Generation*. Retrieved October 12 2016 from www.cyberbullying.org.
- Beran, T. and Li, Q. (2005) Cyber-harrasment: A New Method for a Behavior . *Journal of Educational Comoputing Research*, 32(3), 137-153. Doi: 10.2190/8YQM-B04H-PG4D-BLLH.
- Beran, T. and Li, Q. (2007). *The Relationship Between Cyberbullying and School Bullying*. *Journal of Student Wellbeing*, 1(2), 15-33.
- Berkowitz, L. (1978). Whatever Happened to the Frustration-Agression Hypothesis? *American Behavioral Science*, 21(5), 691-706.
- Bilgi, A. (2015). *Bilgisayar Oyunu Oynayan ve Oynama İlköğretim Öğrencilerinin Saldırganlık, Depresyon ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bilgin, N. (1998). *Sosyal Psikolojiye Giriş*. No: 48. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Yayınları.
- Bingöl, N. (2013). *Lise Öğrencilerinin Siber Zorba ve Mağdur Olma Davranışları ile Yakın Sosyal Çevrelerinden Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi, Sosyal

Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bostan, G. ve Kılıçgil, E. (2008). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencisi Olan ve Olmayan Ankara Üniversitesi Öğrencilerinin Saldırganlık Boyutları. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 6 (3), 133-140.

Brown, K., Jackson, M. and Cassidy, W. (2006). Cyber-Bullying: Developing Policy to Direct Responses that are Equitable and Effective in Addressing this Special Form Bullying. *Canadian Journal of Educational Administration and Policy*, 57, 1-3, doi: 10.1111.133.8126.

Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). İlk ve Orta Ergenlikte Akran Zorbalığı: Gerçekleştiği Yerler ve Baş Etme Yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 68-82.

Buss, A. H. and Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452- 459. Doi: 10.1037/0022-3514.63.3.452.

Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. ve Köklü, N. (2014). *Sosyal Bilimler İçin İstatistik* (15. bs.). Ankara: Pegem Akademi.

Büyükyıldırım, İ. ve Dilmaç, B. (2015). Siber Mağdur Olmanın İnsani Değerler ve Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 7-40.

Campbell, M. (2005). Cyberbullying: An Old Problem in a New Guise? *Australian Journal of Guidance and Counseling*, 15, 68-76. Doi: 10.1375/ajgc.15.1.68.

Can, S. (2002). *Aggression Questionnaire Adlı Ölçeğin Türk Popülasyonunda Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Haydarpaşa Eğitim Hastanesi.

Cansever, D. (2017). *Ergenlerde Algılanan Ana Baba Çatışması ile Saldırganlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Cenkseven, F. (2003). Öfke Yönetimi Becerileri Programının Ergenlerin Öfke ve Saldırganlık Düzeylerine Etkisi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 2(4), 153-

- Ceyhan, A. (2011). *İnternet Kullanma Temel Nedenlerine Göre Üniversite Öğrencilerinin Problemleri İnternet Kullanımı ve Algıladıkları İletişim Beceri Düzeyleri*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 11(1), 59-77.
- Coccaro, E. F., Kavoussi, R. J., Cooper, T. C. and Hauger, R., L. (1997). Central Serotonin Activity and Aggression: Inverse Relationship with Prolactin Response to d-Fenfluramine, But Not CSF 5-HIAA Concentration, in Human Subjects. *Am J Psychiatry*, 154(10), 1430-1435.
- Crick, N. R. and Nelson, D. A. (2002). *Relational and Physical Victimization Within Friendships: Nobody Told Me There'd Be Friends Like These*. Journal of Abnormal Child Psychology, 30, 599-607. Doi: 10.1023/A:1020811714064.
- Crothers, L. M. and Kolbert J. B. (2008). Tackling a Problematic Behavior Management Issue: Teachers' Intervention in Childhood Bullying Problems. *Intervention in School and Clinic*, 43(3), 132-139. Doi: 10.1177/1053451207311606.
- Cüceloğlu, D. (1992). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi.
- Çelik, H. (2006). *Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Tepkileri, Bağlanma Tarzları ve Kişilerarası Şemalarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çelik, H. ve Otrar, M. (2009). Saldırganlık Envanterinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29, 101-120.
- Çetin, B., Eroğlu, Y., Peker, A., Akbaba, S. and Pepsoy, S. (2012). The Investigation of Relationship among Relational-Interdependent Self-Construct, Cyberbullying and Psychological Disharmony in Adolescents: An Investigation of Structural Equation Modelling. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(2), 646-653.
- Çetinkaya, B. (2010). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Siber Zorbalığın Yaygınlığı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

- Çetinkaya, H. (1991). *Video Oyunlarının Çocuklarda Saldırganlığa Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çinkır, Ş. ve Kepenekçi, Y. (2003). *Öğrenciler Arası Zorbalık. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34(34), 236-253.
- Çiftçi, S. (2015). *Ergenlik Dönemindeki Öğrencilerin Asilik Davranışları ile Siber Zorba ve Siber Mağdur Olma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çolakoğlu, F. ve Solak, N. (2014). Ortaöğretim Öğrencilerinin Cinsiyet ve Okul Türüne Göre Saldırganlık Düzeyleri İle Empatik Eğilim Düzeylerinin İncelenmesi (Çorum İli Örneği). *The Journal of Academic Social Science Studies*, 26, 57-66.
- Dalmaç, Z. (2014). *Ergenlerde Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet İle İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, Ö. ve Seferoğlu, S. S. (2016). *Bilgi Okuryazarlığı, İnternet Bağımlılığı, Sanal Aylaklık ve Çeşitli Diğer Değişkenlerin Sanal Zorbalık ile İlişkinin İncelenmesi*. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 3(1), 1-26.
- Deptula, D. P. and Cohen, R. (2004). Aggressive, Rejected and Delinquent Shildren and Adolescent: A Comparison of Their Friendships. *Aggressive and Violent Behavior*, 9, 75-104.
- Dervent, F. (2007). *Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ile Sportif Aktivitelere Katılma İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dilekmen, M., Ada, Ş. ve Alver, B. (2011). İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Saldırganlık Özellikleri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 927-944.

- Dilmaç, B. (2009). Psychological Needs as a Predictor of Cyber Bullying: A Preliminary Report on College Students. *Kuram ve Uygulama Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1307-1325.
- Dilmaç, B. and Aydoğan, D. (2010). Parental Attitudes as a Prediction of Cyberbullying among Primary School Children. *World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 4(7), 225-228.
- Dizman, H. (2003). *Anne-Babası ile Yaşayan ve Anne Yoksunu Olan Çocukların Saldırganlık Eğilimlerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Duncan, R. (1999). Peer and Sibling Agression. An Investigation of Intra and Behaviours: Pieces of a Puzzle. *Preventing School Failure*, 42(3), 135-142.
- Efiliti, E. (2006). *Orta öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık ve Denetim Odağı ve Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Elmas, B. (2016). *Öğretmen Adaylarının Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Algı Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Afyon.
- Erkiner, D. (2012). *Lise 1. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ile Aile İşlevleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Erdinç, S. (2009). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlığın Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erdur-Baker, Ö. (2013). Görünümleri ve İlgili Değişkenleriyle Siber Zorba ve Siber Kurbanlar. 1. *Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı*. Çocuk Vakfı Yayınları, 1, 277-295.

- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and Its Correlation to Traditional Bullying, *Gender and Frequent and Risky Usage of Internet-Mediated Communication Tools. New Media & Society*, 12, 109-125. Doi: <https://doi.org/10.1177/1461444809341260>.
- Erdur-Baker, Ö. and Tanrıku, İ. (2010). Psychological Consequences of Cyberbullying Experiences Among Turkish Secondary School Children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2, 2771-2776.
- Erdur-Baker, Ö ve Kavşut F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eğitim Araştırmaları(EJER)*, 27, 31-42.
- Erkiner, D. (2012). *Lise 1. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri ile Aile İşlevleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Eroğlu, S. (2009). Saldırgan Davranışının Boyutları ve İlişkili Olduğu Faktörler: Lise ve Üniversite Öğrencileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 205-221.
- Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları, İnternet Kullanım Sıklığı ve Siber Zorbalık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Eroğlu, Y. (2014). *Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyeti Yordayan Risk Etmenlerini Belirlemeye Yönelik Bütüncül Bir Model Önerisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Eroğlu, Y. ve Güler, N. (2015). Koşullu Öz-Değer, Riskli İnternet Davranışları ve Siber Zorbalık/Mağduriyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 118- 129. Doi: <http://dx.doi.org/10.1912/suje.56594>.

- Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). Aileden Arkadaştan Algılanan Sosyal Destek ve Siber Mağduriyet: Yapısal Eşitlik Modeliyle Bir İnceleme. *Akademik Başarı Dergisi*. 27, 1-20.
- Eron, L. D. (1994). *Theories of Aggression: From Drives to Cognitions. Aggressive Behavior: Current Perspectives*. L. Rowell Huesmann (ed.), New York: Plenum Press. Doi: 10.1007/978-1-4757-9116-7_1.
- Francis, D. (1991). *Neuroendocrine Development*. J. Groebel, R.A. Hinde (Ed.). *Aggression and War: Their Biological and Social Bases*. Erişim: 30.11.2017 tarihinde [https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=IjIxRLjPR8wC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Neuroendocrine+Development.+J.+Groebel,+R.A.+Hinde+\(Ed.\).+Aggression+and+War:+Their+Biological+and+Social+Bases+pdf&ots=Mtx6BcCyTd&sig=lo4bGyS23_hQG_3BP_TQNyJIDM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=IjIxRLjPR8wC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Neuroendocrine+Development.+J.+Groebel,+R.A.+Hinde+(Ed.).+Aggression+and+War:+Their+Biological+and+Social+Bases+pdf&ots=Mtx6BcCyTd&sig=lo4bGyS23_hQG_3BP_TQNyJIDM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) adresinden erişilmiştir.
- Fromm, E. (1993). *İnsandaki Yıkıcılığın K kenleri* (ř. Alpagut,  ev.). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Geçtan, E. (1990). *Psikanaliz ve sonrası*. (16. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gelibolu, M . F., Bayır, E. A., Demiralay, R. ve Akdenizli, İ. (2016).  ğrencilerin Siber Mağduriyet Yaşama Durumlarının  eşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. 3. *Uluslararası Eğitimde Yeni Yönelimler Konferansı*, 107-115.
- Gamez-Guadix, M. Orue, I., Smith, P. and Calvete, E. (2013). Longitudinal and Reciprocal Relations of Cyberbullying with Depression Substance Use, and Problematic Internet Use Among Adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 53(4), 446-452. Doi: 10.1016/j.jadohealth.2013.03.030.
- Gencer, H. (2017). *Ortaokul  ğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Siber Zorbalık Davranışları İle İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

- Gezgin, D. M. ve Çuhadar, C. (2012). Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin Siber Zorbaliğa İlişkin Duyarlılık Düzeylerinin İncelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 2(2), 93-104.
- Giles, J. and Heyman, G. D. (2005). *Young Children's Beliefs About The Relationship Between Gender and Aggressive Behavior*, *Child Development*, 76(1), 107–121. Doi: 10.1111/j.1467-8624.2005.00833.x.
- Gönültaş, O. (2013). *Ortaokul Son Sınıf Öğrencilerinin Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Gözütok, D. (2008). *Eğitim ve Şiddet*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gülçen, B. (2010). *Genç Yetişkin Bireylerde Yüz ve Kafa Boyutlarında Gözlenen Cinsiyet Farklılıkları ve Saldırgan Tutumla Olan İlişkisi*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Tıp Fakültesi, Başkent Üniversitesi.
- Gültekin, F. (2011). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Öfke ve Saldırganlık Düzeylerinin Azaltılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 180-191.
- Gümüş, S. Y. (2011). *Saldırganlık ile Aile İçi Şiddet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güner, B. (2006). *Takım Sporları ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Harris, M. B. (1992). Sex, Race, And Experiences of Agression. *Aggressive Behaviour*, 18, 201-217. Doi: 10.1002/1098-2337(1992)18:3<201::AID-AB2480180304<3.0.CO;2-G.
- Hasta, D. ve Güler, M. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası İlişki Tarzları ve Empati Açısından

Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4(1). 64-104.

Horzum, B. ve Ayas, T. (2011). Ortaöğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Düzeylerinin Okul Türü ve Cinsiyeti Açısından İncelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 10(20), 139- 159.

Horzum, B. ve Ayas, T. (2014). Ortaöğretim Öğrencilerin Psikolojik Belirtilere Göre Sanal Zorba ve Sanal Mağdur Düzeylerinin Yordanması. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1(2). 21-36.

Horzum, B., Ayas, T., Aydın, F., Özbay, A., Uğur, E. ve Çolak, S. (2016). Sanal Zorbalıkla Baş Etme Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. *Sakarya University Journal of Education*, 6(3), 188-200. Doi: 10.19126/suje.281376.

İlhan, A. (2016). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve İnternet Saldırganlık Düzeyleri ile Sosyal Medyaya İlişkin Tutumlarının İncelenmesi (Çekmeköy Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İnselöz, N. ve Uçaköz, Z. (2013). Ergenlerde Sanal Zorbalık: Nedenler, Duygular ve Baş etme Yollarının Niteliksel Analizi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16 (32), 20-44.

Jung, Y. E., Leventhal, B., Kim, Y. S., Park, T. W., Lee, S. H., Lee, M., Park, S. H., Yang, J.C., Chung, Y. H., Chung, S. K. and Park, J. (2014). Cyberbullying, Problematic Internet Use, and Psychopathologic Symptoms among Korean Youth. *Yonsei Med Journal*, 55(3), 826-830. Doi: 10.3349/ymj.2014.55.3.826.

Juvonen, J. and Gross, E. F. (2008). Extending the School Grounds? Bullying Experiences in Cyberspace. *Journal of School Health*, 78, 496-505. Doi: 10.1111/j.1746-1561.2008.00335.x.

Kabak, F. (2009). *Ergenlerde Spora Katılımın Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.

- Kağan, M. ve Ciminli, A. (2016a). Ergenlerde Sanal Zorbalık ve Mağduriyetin Empati ile İlişkisinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12(2), 1135-1150. Doi: 10.17556/jef.66842.
- Kağan, M. ve Ciminli, A. (2016b). Ergenlerde Sanal Zorbalık ve Mağduriyetin Cinsiyet, Sınıf, Okul Değişkenleri ve Kişilik Özellikleriyle İlişkisinin İncelenmesi. *Online of Technology Addiction & Cyberbullying*, 3(2), 14-34.
- Karaduman, D. İ. (2012). *İlköğretim 1. Kademe 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri İle Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (28. bs.). Nobel Yayınları: Ankara.
- Kavuk, M. ve Keser, H. (2015). İlköğretim Okullarında Siber Zorbalık. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 31(3), 520-535. doi:10.16986/HUJE.2015014222.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009). Anne-Babaların Kız ve Erkek Çocuklarına Uyguladıkları Psikolojik Saldırganlık Davranışları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 230-241.
- Kayan, H. G. (2012). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Saldırganlık ve Boyun Eğici Davranışlarının Algılanan Anne-Baba Tutumları Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kenrick, D. T., Neuberg, S. L. and Cialdini, R. B. (1999). *Social Psychology: Unraveling the Mystery*. USA: Allyn & Bacon.
- Kestel, M. ve Akbıyık, C. (2016). Siber Zorbalığın Öğrencilerin Akademik, Sosyal ve Duygusal Durumları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 884-859. Doi:10.17860/mersinefd.282384.
- Kına, B. (2017). *Ortaokul Öğrencilerinde Anksiyete ve Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki*

İlişkinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haliç Üniversitesi, İstanbul.

Kirby, E. (2008). Eliminate Bullying-A Legal Imperative. *A Legal Memorandum*, 8(2), 1-6.

Kocatürk, M. (2014). *Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ile Siber Zorbalık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Koç, B. (2014). Kişilerarası İlişki Tarzlarının Saldırganlık ile İlişkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(4), 160-182.

Koç, M., Horzum, M. B., Ayas, T., Aydın, F., Özbay, A., Uğur T. ve Çolak, S. (2016). Sanal Zorbalıkla Baş Etme Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. *Sakarya University Journal of Education*, 6(3), 188-200. Doi:10.19126/suje.281376.

Kongur, D. (2015). İlköğretim 6. 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Korkmaz, A. (2016). Siber Zorbalık: Fizikselden Sanala Yeni Şiddet. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 24(2), 74-85.

Köknel, Ö. (1995). *Kişilik: Kaygıdan Mutluluğa*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Kowalski, R. M., Limber, P. and Agatston, P.W. (2008). Cyberbullying: Bullying in the Digital age. Retrieved November 21 2017 from [https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=ARKbrXsdOmYC&oi=fnd&pg=PR6&dq=Kowalski,+R.+M.,+Limber,+P.,+%26+Agatston,+P.W.+\(2008\).+Cyber+bullying:+Bullying+in+the+digital+age&ots=RQmAGXZIJT&sig=vrPQjYOpy3HytIE9P1kvToT_2D0&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=ARKbrXsdOmYC&oi=fnd&pg=PR6&dq=Kowalski,+R.+M.,+Limber,+P.,+%26+Agatston,+P.W.+(2008).+Cyber+bullying:+Bullying+in+the+digital+age&ots=RQmAGXZIJT&sig=vrPQjYOpy3HytIE9P1kvToT_2D0&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false).

Kowalski, R. M. and Limber, S. P. (2007). Electronic Bullying Among Middle School Students. *J Adolesc Health*, 6(1), 22-30. Doi: 10.1016/j.jadohealth.2007.08.017.

- Kula, E. (2008). *Endüstri Meslek Lisesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri ve Saldırganlık Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kurnaz, A. ve Kapçı, E. (2013). Saldırganlık ve Mağduriyet Ölçeklerinin İlköğretim İkinci Kademe Çocuklarına Uyarlanması. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 2, 106-115.
- Kurtyılmaz, Y. (2005). *Öğretmen Adaylarının Saldırganlık Düzeyleri İle Akademik Başarıları, İletişim ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkiler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Kuru, E. ve Var, L. (2009). Futbol Seyircilerinin Spor Alanlarındaki Saldırganlık Davranışları Hakkında Betimsel Bir Çalışma (Kırşehir İli Örneği). *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), 141-153.
- Küçük, S. (2016). *Siber Zorbalık Ölçeği Türkçe Uyarlaması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Lagerspetz, K. M. J., Bjorkqvist, K. and Peltonen, T. (1988). Is Indirect Aggression Typical of Females Gender Differences in Aggressiveness in 11-to 12-Year-Old Children. *Aggressive Behavior*, 14, 403–414. Doi: 10.1002/1098-2337(1988)14:6<403::AID-AB2480140602>3.0.CO;2-D.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in Schools: A Research of Gender Differences. *School Psychology International*, 27(2), 157–170. Doi: <https://doi.org/10.1177/0143034306064547>.
- Lopez, E. E., Olaizola, J. H., Ferrer, B. M. and Ochoa, G. M. (2006). Aggressive and Nonaggressive Rejected Students: An Analysis of Their Differences. *Psychology in the School*. 43(3), 387-400. Doi: 10.1002/pits.20152.
- Lorenz, K. (1968). *On Agression*, 32(3), 34-36. New York, HBW.

- Madran, A. (2012). Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği' nin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23, 1-6.
- Manap, A. (2012). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri ve Siber Zorbalık: Samsun İli Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Metli, G. (2017). *Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet ve İnsani Değerleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Nair, B. (2014). *Ergenlerin Saldırganlık Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Öz, E. S. (2007). *İlköğretim 1. Kademe 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özbay, A. (2013). *Ergenlerde Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, Alektisimi ve Öfke İfade Etme Biçimleri Arasındaki İlişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, S. (2015). *Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyetin, Anne-Baba ve Akran İlişkilerine Göre İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise Öğrencilerinin Siber-Zorbalığa İlişkinin Görüşmelerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi. *Kuramda ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17(4), 605-626.
- Özer, H. (2016a). *Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık Tutum ve Duyarlılıklarının Drama Metoduyla İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Özer, G. (2016b). *Ortaokul Öğrencilerinin Siber Zorbalık Yaşama Düzeyleri ile Siber Zorbalığın Öğrenciler Üzerindeki Etkileri ve Öğrencilerin Siber Zorbalıkla Başetme Stratejileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, N. (2008). *Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Pamuk, M. ve Bavlı, B. (2013). Ergenlerin Sanal Zorbalıklarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 321-338.
- Patchin, J. W. and Hinduja, S. (2006). Bullies Move Beyond the Schoolyard: A Preliminary Look at Cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4 (2), 148-169. Doi: 10.1177/1541204006286288.
- Peker, A. (2015). Ergenlerin Saldırganlık ve Siber Zorbalık Davranışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 19(61), 301-314.
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Ada, Ş. (2012). Ergenlerde Siber Zorbalığın ve Mağduriyetin Yordayıcılarının İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 185-206.
- Raskauskas, J. and Stoltz, A. D. (2007). Involvement in Traditional and Electronic Bullying Among Adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564-575. Doi: 10.1037/0012-1649.43.3.564.
- Rys, G. S. and Bear, G. G. (1997). Relational Aggression and Peer Relations: Gender and Developmental Issues. *Merrill-Palmer Quarterly*, 43, 87-106. Doi: 10.1037/0021-843X.108.4.615.
- Salı, J., Başak, B. ve Akca, E. (2015). Türkiye’de Ortaokul Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*. 5(2), 109-130. Doi: 10.18039/ajesi.59645.

- Semerci, A. (2017). Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalık ve Mağduriyet Durumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(4), 1285-1300.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde Siber Zorbalık/Siber Mağduriyet Yaşantıları ve Bu Davranışlara İlişkin Öğretmen ve Eğitim Yöneticilerinin Görüşleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sezer, A., Kolaç, N. ve Erol, S. (2013). Bir İlköğretim Okulu 4, 5 ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Anne Baba Tutumları ve Bazı Değişkenler İle İlişkisi. *Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü*, 3(4), 184-190. Doi: 10.5455/musbed.20131204095705.
- Sherry, J. L. (2001). The Effects of Violent Video Games. *Human Communication Research*, 27(3), 409-431. Doi: 10.1111/j.1468-2958.2001.tb00787.x.
- Slonje, R. and Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another Main Type of Bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147-154. Doi: 10.1111/j.1467-9450.2007.00611.x.
- Smith, P., Mandavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. and Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its Nature and Impact in Secondary School Pupils. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 376-385. Doi: 10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x.
- Storm, P. S. and Storm, R. D. (2005). Cyberbullying by Adolescents: A Preliminary Assessment. *The Educational Forum*, 70, 21-32.
- Şahin, H. (2004a). Saldırganlık Ölçeği Geçerlik Güvenirlik Çalışması. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (3), 180-190.
- Şahin, H. (2004b). *Öfke Denetimi Eğitiminin Çocuklarda Gözlenen Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Şahin, H. (2011). *Lise Öğrencilerinde Mükemmeliyetçilik ve Saldırganlık İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

- Şahin, E. S., ve Owen, F. K. (2009). Psikolojik İhtiyaçları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(32), 64-74.
- Tahiroğlu, A.Y., Bahalı, K., Avcı, A., Seydaoğlu, G. ve Uzel, M. (2009). Ailedeki Disiplin Yöntemleri, Demografik Özellikler ve Çocuklardaki Davranış Sorunları Arasındaki İlişki. *Ruh Sağlığı Dergisi*, 16 (2), 67-81.
- Tamer, N. (2014). *Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Alguları ve Buna Yönelik Teknolojik Zorbalık Farkındalığı Eğitimi: Pilot Uygulama*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tanrikulu, T., Kınay, H. ve Arıca, O. T. (2013). Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 38-47.
- Taylan, H., Aydın, F. ve Topal, M. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Sanal Zorba Olma Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Sakarya İli Örneği. *Online Journal Of Technology Addiction & Cyberbullying*, 4(1). 41-59.
- Tim, C. and Perez, R. (2010). *Seven deadliest social network attacks*. Massachusetts: Elsevier Inc.
- Topçu, Ç. (2008). *The Relationship of Cyber Bullying to Empathy, Gender, Traditional Bullying, Internet Use and Adult Monitoring*, (Unpublished Master Dissertation), Middle East Technical University, Ankara.
- Tuncer, M. ve Dikmen, M. (2016). Sosyal Ağlarda Bekleyen Yeni Tehlike: Siber Zorbalık. *Re-discovery Learning with Digital Learners*, 94-102.
- Tutkun E., Güner, B., Ağaoğlu, A. ve Soslu, R. (2010). Takım Sporları ve Bireysel Sporların Saldırganlık Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 23-29.
- Tuzgöl, M. (1998). Ana-Baba Tutumları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve*

Rehberlik Dergisi, 2(14), 40-41.

Türk Dil Kurumu. Erişim: 02.12.2017 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a22f271a932f0.15646731 adresinden erişilmiştir.

Uğur, E. (2013). *Lise Öğrencilerinin İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmaları ve Saldırganlık Tepkileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Ünver, H. (2016). *Siber Zorbalık ile Problemlili İnternet Kullanımı ve Riskli İnternet Davranışı Arasındaki İlişki ve Bu Değişkenlerin Çeşitli Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Vandebosch, H and Van Cleemput, K. (2008). Defining Cyberbullying: A Qualitative Research into the Perceptions of Youngsters. *CyberPsychology & Behavior*, 11(4), 499-503. Doi: 10.1089/cpb.2007.0042.

Wall, A. E., Barth, R. P. and The NSCAW Research Group. (2005). Aggressive and Delinquent Behavior of Maltreated Adolescents: Risk Factors and Gender Differences. *Stress, Trauma and Crisis: An International Journal*, 8(1), 24. Doi: 10.1080/15434610490888081.

Walker, J. (2009). *The Contextualized Rapid Resolution Cycle Intervention Model For Cyberbullying*. (Doctoral Thesis). Arizona State Üniversitesi.

Walker, S. and Richardson, D. R. (1998). Aggression Strategies Among Older Adults: Delivered But Not Seen. *Aggression and Violent Behavior*, 3(3), 287-294. Doi: 10.1016/S1359-1789(96)00029-8.

Werner, N. and Crick N. (1999). Relational Aggression and Social-Psychological Adjustment in A College Sample. *J. Abnormal Psychology*, 108, 615–623. Doi: 10.1037/0021-843X.108.4.615.

- Willard, N. (2007). Cyberbullying and Cyberthreats. Retrieved November 20 2017 from [https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=VyTdG2BTnl4C&oi=fnd&pg=PP7&dq=Willard,+N.+\(2007\).+Cyberbullying+and+cyberthrngrngbullyeats&ots=u6CgZFqi6w&sig=bWjvjSjsAOkP6BAVvrZ1HhdCfM&redir_esc=y#v=onepage&q=Willard%2C%20N.%20\(2007\).%20Cyberbullying%20and%20cyberthreats&f=false](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=VyTdG2BTnl4C&oi=fnd&pg=PP7&dq=Willard,+N.+(2007).+Cyberbullying+and+cyberthrngrngbullyeats&ots=u6CgZFqi6w&sig=bWjvjSjsAOkP6BAVvrZ1HhdCfM&redir_esc=y#v=onepage&q=Willard%2C%20N.%20(2007).%20Cyberbullying%20and%20cyberthreats&f=false).
- Willard, N. E. (2005). Educators Guide to Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression. Retrieved October 27 2017 from <http://www.csriu.org>.
- Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyete İlişkin Algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 819- 833.
- Yaman, E. ve Sönmez, Z. (2015). Ergenlerin Siber Zorbalık Eğilimleri. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 2(1), 18-31.
- Yavuz, Ş. (2007). *Son Çocukluk Dönemi Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Benlik Saygısı ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yeğen, B. (2008). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Uyumları ile Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Kadıköy İlçesi Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ybarra, M. L., Diener-West, M. and Leaf, P. J. (2007). Examining the Overlap in Internet Harassment and School Bullying: Implications for School Intervention. *Journal of Adolescent Health*, 41, 42-50. Doi: 10.1016/j.jadohealth.2007.09.004.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (6.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, S. A. (2010). *Saldırganlık ve Aile*. H. Yavuzer (Yay. Haz). Ana Baba Okulu (s. 403-423). Ankara: Remzi Kitabevi.
- Yıldız, E. ve Sümer, Z. (2010). Saldırgan Davranışlarını Yordamada Çevresel Risk,

Çevresel Güvenlik ve Okul İklimi Algısı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(34), 161-173.

Yıldız, E. ve Erc, B. (2011). Anne Baba Tutumları İle Adölesan Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 6-11.

Yükselgün, Y. (2008). *İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğrencilerinin İnternet Kullanım Durumlarına Göre Saldırganlık ve Sosyal Beceri Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Zengin, E. (2008) *Anne Baba Tutumları ile Adolesan Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

14. Saldırganlık içeren davranışlar size hangi sıklıkla uygulandı?

	Çok Sık	Ara Sıra	Hiçbir zaman
Ailemden	☐	☐	☐
Arkadaşımdan	☐	☐	☐
Öğretmenlerimden	☐	☐	☐

15. Anne babanızın size karşı tutumu:

Anlayışlı   Baskıcı-Otoriter   İlgisiz-Kayıtsız

EK 2. SİBER ZORBALIK ÖLÇEĞİ

Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda günlük yaşamda internet ve cep telefonları üzerinde gençler arasında görülen bazı davranışlar yazılmıştır. Lütfen bu davranışları tek tek okuyunuz. Okuduğunuz davranışı “hiçbir zaman yapmam” diyorsanız “**Hiçbir Zaman**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “bazen yaparım” diyorsanız “**Bazen**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “çoğu zaman yaparım” diyorsanız “**Çoğu Zaman**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranışı “her zaman yaparım” diyorsanız “**Her Zaman**” yazısını işaretleyin. Araştırmamıza destek olduğunuz için teşekkür ederim.

1	İnternette başkasının adını kullanarak e-mail hesabı açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
2	Sosyal medya sitelerinde başkalarının adını gizlice kullanarak hesap açarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
3	İnternette arkadaşlarımın ya da başka kişilerin kişisel bilgilerini kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
4	İnternette başka kişilere virüslü mesaj (e-mail) gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
5	Arkadaşlarımın şifrelerini onların haberi olmadan internette kullanırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
6	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice e-mail adreslerine girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
7	İnternette arkadaşlarımın şifrelerini kullanarak gizlice onların oyunlarına girmeye çalışırım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
8	İnternette başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
9	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma onların hoşlanmayacağı mesajlar	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
10	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını izinlerini almadan farklı sitelerde yayınlıyorum.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
11	İnternette başka kişilerin ya da arkadaşlarımın fotoğraflarını onların iznini almadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
12	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili onların hoşlanmayacağı haberler yayınlıyorum.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
13	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla ilgili gerçek olmayan söylentiler yayarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
14	İnternette başka kişilere ya da arkadaşlarıma hakaret eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
15	İnternette başka kişilerle ya da arkadaşlarımla alay ederim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

16	İnternette arkadaşlarıma ya da başkalarına hoşlanmayacakları kötü isim ya da lakap takarım.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
17	Bir insanın yüzüne asla söyleyemeyeceğim şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla söylerim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
18	Cep telefonundan başka kişilere onları tehdit eden mesajlar gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
19	Cep telefonundan başka kişilerin fotoğraflarını onların iznini almadan diğer kişilere gönderirim.	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman

EK 3. SİBER MAĞDURİYET ÖLÇEĞİ

Sevgili Öğrenciler,

Aşağıda günlük yaşamda internet ve cep telefonları üzerinde gençlerin yaşayabildiği bazı davranışlar yazılmıştır. Lütfen bu davranışları tek tek okuyunuz. Bu yazılarda “**bir başkası**” ya da “**başka kişiler**” şeklinde tanımlanan kişi sizin arkadaşınız olabilir ya da o kişiyi hiç tanımıyor da olabilirsiniz. Eğer okuduğunuz davranış “bana hiçbir zaman yapılmadı” diyorsanız “**Hayır**” yazısını işaretleyin. Okuduğunuz davranış “bana daha önce yapıldı” diyorsanız “**Evet**” yazısını işaretleyin. Araştırmamıza destek olduğunuz için teşekkür ederim.

1	İnternette bir başkası benim adımlı kullanarak kendisine e-mail hesabı açtı.	EVET	HAYIR
2	Sosyal medya sitelerinde bir başkası gizlice benim adımlı kullanarak hesap açtı.	EVET	HAYIR
3	İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler benim kişisel bilgilerimi kullandı.	EVET	HAYIR
4	İnternette arkadaşlarım ya da başka kişiler bana virüslü mesaj (e-mail) gönderdi.	EVET	HAYIR
5	Arkadaşlarım ya da başka kişiler benim haberim olmadan internette benim şifrelerimi kullandı.	EVET	HAYIR
6	Arkadaşlarım ya da başka kişiler internette benim şifrelerimi kullanarak gizlice e-mail adreslerime girmeye çalıştılar.	EVET	HAYIR
7	İnternette şifrelerimi kullanarak gizlice oyunlarım girmeye çalıştılar.	EVET	HAYIR
8	İnternette beni tehdit ettiler.	EVET	HAYIR
9	İnternette bana hoşlanmayacağım mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
10	İnternette benim iznim olmadan bazı sitelerde fotoğraflarımı yayınladılar.	EVET	HAYIR
11	İnternette fotoğraflarımı benim iznim olmadan mesaj (e-mail) ile diğer kişilere gönderdiler.	EVET	HAYIR
12	İnternette benimle ilgili hoşuma gitmeyen haberler yayınladılar.	EVET	HAYIR
13	İnternette benimle ilgili gerçek olmayan söylentiler yaydılar.	EVET	HAYIR
14	İnternette bana hakaret eden mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
15	İnternette benimle alay ettiler.	EVET	HAYIR
16	İnternette bana kötü isim ya da lakap taktılar.	EVET	HAYIR
17	Yüzüme karşı söylemedikleri şeyleri internette ya da cep telefonunda rahatlıkla bana söylediler.	EVET	HAYIR
18	Cep telefonundan bana tehdit eden mesajlar gönderdiler.	EVET	HAYIR
19	Cep telefonundan benim fotoğraflarımı diğer kişilere izinsiz gönderdiler.	EVET	HAYIR

EK 4. SALDIRGANLIK ÖLÇEĞİ

Aşağıda bir dizi ifade verilmiştir. Bu ifadeleri dikkatlice okuyunuz ve size en uygun maddenin yanına (X) işareti koyunuz. Her ifade için sadece bir yeri işaretleyiniz ve hiçbir maddeyi boş bırakmadığınızdan emin olunuz.

		Hiç Uygun Değil	Çok Az Uygun	Biraz Uygun	Çok Uygun	Tam Uygun
1	Arkadaşlarım çok münakaşacı olduğumu söylerler	( )	( )	( )	( )	( )
2	Şans hep başkalarına gülüyor, ondan yana oluyor	( )	( )	( )	( )	( )
3	Birden parlamam ama çabuk sakinleşirim	( )	( )	( )	( )	( )
4	Kendimi sık sık diğer insanlarla tartışırken bulurum	( )	( )	( )	( )	( )
5	Bazen bana hayatın adaletli davranmadığını düşünürüm	( )	( )	( )	( )	( )
6	İnsanlarla aynı fikirde olmazsam, onlarla tartışmaktan kendimi alıkoyamam	( )	( )	( )	( )	( )
7	Bazen ortada hiç bir neden yokken parlamam	( )	( )	( )	( )	( )
8	Kız ya da erkek birisi beni kızdırtırsa ona vurabilirim	( )	( )	( )	( )	( )
9	Bazen niye bu kadar katı olduğumu merak ediyorum	( )	( )	( )	( )	( )
10	Tanıdığım insanları tehdit ettiğim olmuştur	( )	( )	( )	( )	( )
11	Biri üzerime çok geldiğinde, sıkıştırdığında ona vurabilirim	( )	( )	( )	( )	( )
12	Öfkemi kontrol etmekte çok zorluk çekerim	( )	( )	( )	( )	( )
13	Eğer çok kızarsam o kişinin yaptığı işleri berbat edebilirim	( )	( )	( )	( )	( )
14	Kapıyı arkadan gelenin yüzüne çarpacak kadar çıldırabilirim.	( )	( )	( )	( )	( )
15	İnsanlar bana patronluk tasladıklarında ne isteyeceklerini merak ederim	( )	( )	( )	( )	( )
16	İnsanlar bana nazik davrandıklarında ne isteyeceklerini merak ederim	( )	( )	( )	( )	( )
17	Her şeyi dağıtacak kadar çılgınlaşabilirim	( )	( )	( )	( )	( )
18	Bazen sevmediklerim hakkında dedikodu yayar, onlara çamur atarım	( )	( )	( )	( )	( )
19	Ben sakin biriyim	( )	( )	( )	( )	( )
20	İnsanlar beni kızdırırlarsa, onlara gerçek düşüncelerimi söyleyebilirim	( )	( )	( )	( )	( )
21	Bazen insanların bana güldüklerini hissederim	( )	( )	( )	( )	( )
22	İstediğimi elde edemediğim zaman, kızgınlığımı gösteririm	( )	( )	( )	( )	( )
23	Bazen birine vurma isteğimi kontrol edemem	( )	( )	( )	( )	( )
24	Pek çok insandan daha sık kavga ederim	( )	( )	( )	( )	( )
25	Eğer biri bana vurursa ben de ona vururum	( )	( )	( )	( )	( )
26	Arkadaşlarımla aynı fikirde olmadığımda açıkça söylerim	( )	( )	( )	( )	( )
27	Haklarımı korumak için şiddete başvurmam gerekirse, hiç çekinmem	( )	( )	( )	( )	( )

28	Fazla dostça davranan yabancılara güvenmem	( )	( )	( )	( )	( )
29	Bazen kendimi patlamaya hazır bir bomba gibi hissedirim	( )	( )	( )	( )	( )
30	Beni gerçekten rahatsız edenlere susarak, ilgilenmeyerek tepki veririm	( )	( )	( )	( )	( )
31	Arkadaşlarımın arkamdan, benim hakkımda konuştuklarını bilirim	( )	( )	( )	( )	( )
32	Bazı arkadaşlarım, benim düşünmeden hareket ettiğimi düşünürler	( )	( )	( )	( )	( )
33	Bazen hiçbir şey düşünemeyecek kadar kıskanç olurum.	( )	( )	( )	( )	( )
34	El şakası yapmaktan hoşlanırım	( )	( )	( )	( )	( )

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Hacer YELCİ

E posta: habuyuker@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans: 2014-2018 İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı.

Lisans: 2009-2013 Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı.

MESLEKİ DENEYİM

2013-2017: MEB Ali Fuat Başgil İmam Hatip Ortaokulu- Okul Psikolojik Danışmanı

2017 Haziran- devam ediyor: MEB Zübeyde Hanım Ortaokulu- Okul Psikolojik Danışmanı